

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

2019 ГЫЙНВАР № 1

СӨЕМБЕКӘ

ISSN 0869-1398

ТАТАР ФЕМИНИЗМЫ

«хатын-кыз мәсьаләсе»

ЙӨРӘК КУШКАНЧА ЯШӘУ

сынаулар безне үзгәртә

БАЛИ УТРАВЫ ЖӘННӘТМЕ, ТҮГЕЛМЕ

мин ачкан дөнья

Динә
ГАЙЗАТУЛЛИНА:

БҮГЕНГЕ ЭШ ИРТӘГӘГӘ КАЛМАСЫН!

ИГЪТИБАР! ЯҢА БӘЙГЕ: «ОБЪЕКТИВТА – ӘНИ»

Әниләрнең төрле чагы була. Чибәр. Ягымлы. Көләч. Сөйкемле. Уйчан. Сабыр. Моңсу. Бәхетле. Зирәк. Сагышлы. Гамьле. Тынгысыз. Боек. Шат. Зәвыклы... Сез аның кайсы мәлен сурәткә төшерерсез, без әле белмибез. Әмма ул фотосурәтләрнең һәрберсеннән Ярату бөркелер: Әнигә башка күз белән карап булмыйдыр...

Без игълан иткән яңа бәйге шулай атала – «Объективта – әни». Аның оештыручылары – «Сөембикә» журналы редакциясе һәм «Казан Кремле» музей-тыюлыгы. Сезнең фотосурәтләрегезне ел башыннан башлап, 31 октябрьгә кадәр көтәбез. Иң уңышлы дип тапкан эшләр журнал битләрендә дөнья күрәчәк. Ә көзгә – Әниләр көнендә – бу эшләрдән Казан Кремлендә, «Манеж» күргәзмәләр залында күргәзмә оештырылачак.

Бәйгедә I урынны алачак фоторәсем авторын – планшет, сайтта барган тавыш бирүдә иң күп тавыш жыйчак фоторәсем авторын – кесә телефоны көтә.

Конкурсның нигезләмәсе һәм шартлары белән сайтыбыздан таныша аласыз: www.syuyumbike.ru.

Фото: Энже Садыйкова. Казан.

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сөембика» 2019

1926 елдан башлап «Азат хатын» исеме белән чыкты. 1991 елда «Сөембика» итеп үзгәртелде. Хатын-кызларның бөтен таттар айлык әдәби-нафис журналы 1913–1918 елларда чыккан «Сөембика» журналының давамчысы.

Ежемесячное литературно-художественное и культурно-просветительское электронное периодическое издание на татарском, русском языках для женщин и семьи.

Территория распространения: Российская Федерация, зарубежные страны

Элемтә, мәгълүмати технологиялар һәм массакүләм коммуникацияләр өлкәсендәге күзәтчелек буенча Федераль хезмәтендә (Роскомнадзор) 2015 елның 18 маенда «Сююмбике» дип теркәлгән. Теркау таныклыгы Эл № ФС 77-61814

Язмалар авторның тулы адресы күрсәтелеп, паспорт мәгълүматлары, пенсия иминияте таныклыгы, ИНН таныклыгының ксерокс күчермәләре белән бергә жиберелгәндә генә кабул ителә.

Кулъязмаларга бая бирелми, алар кире кайтарылмый.

Фото: Ксения Богданова

Житәкче-баш мөхәррир
Г.И. САБИРОВА

Редколлегия:
Зилә Вәлиева, Нурия Вәлиева, Искәндәр Гыйләжәв, Нәбирә Гыймәтдинова, Айрат Зарипов, Эльмира Зарипова, Кадрия Идрисова, Сәрия Сабурская, Нурия Һашимова, Гөлнәз Шәйхи, Рафаэль Шәвәлиев, Рәзилә Шәйдуллина, Лотфулла Шәфигуллин.

Редакциянең гомуми телефонны 222-09-77

Житәкче урынбасары 222-09-78

Баш мөхәррир урынбасары 222-09-78

Гөлнур Хасәншина

Жаваплы сәркатип

Лариса Маликова

Әдәби мөхәррир

Эльмира Закирова

Сайт мөхәррирләре:

Сәмбел Гаффарова

Камила Димөхәммәтова

Тышлыкта:
Динә Гайзатуллина
Фото: Аида Сафина

Верстка:
Лариса Маликова

Бүлек мөхәррирләре:
Чулпан Галиәхмәтова
Лилия Гәрәева
Эльмира Закирова
Ландыш Әбүдәрова
Фотокорреспондент
Ксения Богданова
Корректор
Фирдәвес Исмәгыйлева
Гамәли хезмәткәрләр:
Нәфисә Әскәрова
Олег Сердюк

Автор фикере редакция фикере белән туры килмәскә мөмкин.

Реклама текстлары аны бирүчеләр җаваплылыгында.

Редакциянең язмача рәхсәтеннән башка материалларны «Сөембика»дән күчереп басу тыела.

Формат: 225x290 мм
Күләм 64 бит

Басарга кул куелды:
15.01.2019 ел
Заказ 0-59
Тираж 4486

Учредитель:
Акционерное общество
«Татмедиа»

ТР «Татмедиа» Матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр республика агентлыгы ярдәме белән чыгарыла.

Редакция адресы: 420066, Казан, Декабристлар урамы, 2 нче йорт.
www.suyumbike.ru
E-mail: suumbike@tatmedia.com
ssuum@yandex.ru
тел./факс: (843) 222-09-77
Язылу индексы:
П2204 (ПАП рәсми каталогы буенча)
73002 («Роспечать» каталогы буенча)

Банк реквизитлары:
Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журнала «Сююмбикэ»
Расч/счет 40702810600020010309
кор/сч 301018100000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

Баш мөхәррир сүзе

Вақыт кыйммәте турында уйланганыңыз бармы сезнең? Гәрчә, «әле кичә генә кебек иде» дигән сүзләрне еш куллансак та, аның кадерен белмибез шул. Кадерли белсәк, кыйммәтле минутларны социаль челтәрләрдә безгә жиде ят кешенең тормышын күзәтүгә түгел, ә яыннарыбыз белән аралашуға; «Күптән күрешкән юк», – дип, дусларга «смс» юллаганчы, бер очрашып тәмле чәй эчүгә багышлар идек. Бер танышым: «Бүген интернетта артык озак утырмадым, дүрт сәгать кенә», – диде. (Заманча гаджетлар шулай – тәүлегенә күпме вақыт телефонга текәлеп утырганыңны санап бир.) 240 минут! Ярты эш көне. Кичен гаилә белән уздырырлык вақыт. Авыздан сулар китерерлек итеп каз бәләше, токмач кисеп, аш пешерү. Бер китап укып бетерү. Күзгә-күз карап аралашу! Тагын әллә ниләр эшлөп бетереп була шул арада. Әйдәгез, вақытыбызны мәгънәлерәк уздырык әле. Безгә Яшәр өчен бирелгән вақыт бит ул!

Яратып,
Гөлнара САБИРОВА

«Безнең тышлыкта»

Ике як әби-бабамнар да
мине: «Башта – эш,
аннары күңел ачу», –
дип тәрбияләде.

10

Тимер леди,
яки уңыш күктән төшми
Чулпан Галиәхмәтова

Заман һәм без

Үзмәшгульгә салым.
Ул нигә кирәк?

Чулпан Галиәхмәтова

6

14

Киңәшләр бирергә
яратмыйм

Марат Әхмәтовның
тормыш кагыйдәләрен
Гөлнур Сафиуллина язып алды

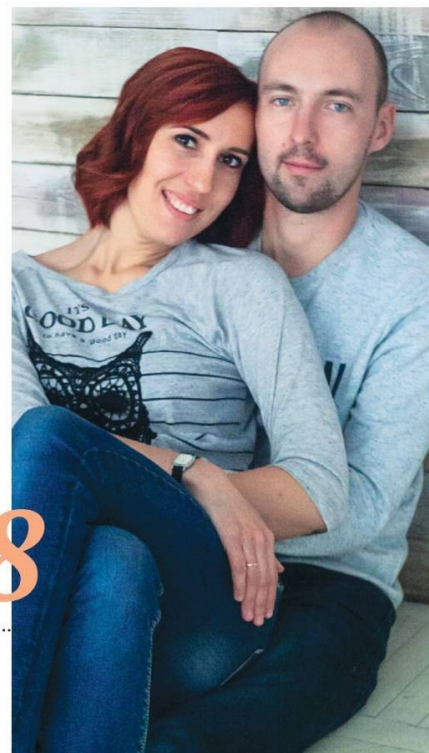
Йөрәк кушканча яшәү
Чулпан Галиәхмәтова

18

22

Бу йортта игелек
яши

Лилия Гәрәева

Татар дөньясы

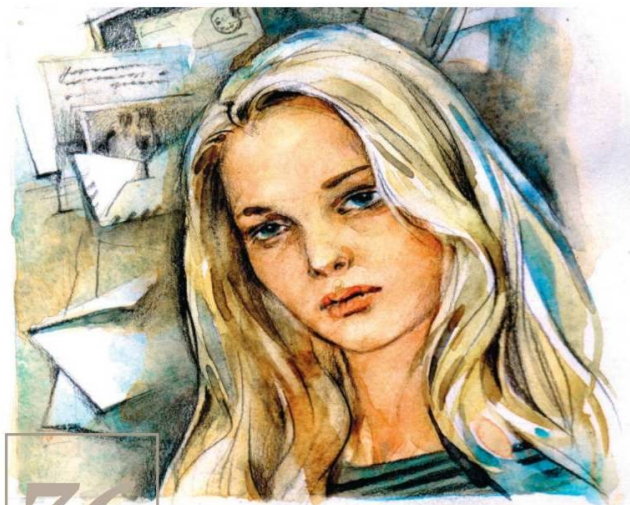
24 Татар феминизмы-1
Ландыш Әбүдәрова

Татарның
атаклы Сарасы
Марат Сәфәров

28

Мәдәни тормыш

36

Үлемнән дә көчле...
Ләлә Сабирова

Үзгәреш җиле
Татьяна Мамаева

42

Яшәеш

46 «Уңышларың – бөтен
гаиләбезнең бәхете...»

Бали утравы җәннәтме,
түгелме?
Ләйлә Лерон

50

Хатын-кыз галәме

Колакка җил бәрсә...

56

Позань
салведь
Мордва халкының
милли ризыгы

58

Биоревитализация –
яшәртү чарасы

60

ҮЗМӘШГУЛЬГӘ САЛЫМ. УЛ НИГӘ КИРӘК?

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Яңалык һәрвакыт авыр кабул ителә. Бигрәк тә акча мәсьәләсенә кагылса. Быел үзмәшгульләргә салым түләтү турындагы канун гамәлгә керде. Сынау рәвешендә ул дүрт төбәктә, шул исәптән, Татарстанда эшли башлады. Яңа канун хақында төрле фикерләр яңгырый. Берәүләр «талау» дисә, икенчеләре: «Мин рәсми эшләп, барлык салымнарны түлим, ник әле башкалар да түләмәскә тиеш», – ди. Үз-үзенә эшләүчеләр исә безнең баш санын жыячаклар да, салымны бермә-бер күтәреп куячаклар дип куркуга калды. Укучыларыбызга әлеге салымның әһәмиятле ягын аңлатасыбыз килә: ул – яклау. Икътисад секторының соры базарында эшләүчеләр, дәүләтне алдыйбыз дип куанып, үзләре алданмый микән? Чөнки аларның бер хокуклары да юк. Андыйларны, кирәк чакта, шул ук дәүләт тә яклап чыга алмый. «Үзмәшгульләр белән дә шундыйрак вазгыять», – ди әлеге канунны язучыларның берсе, Россия Федерациясә Дәүләт Думасы депутаты Айрат ФӘРРАХОВ. Ул безгә әлеге канун механизмын гап-гади телдә аңлатып бирде.

Айрат Зәкиевич, күпләр үзмәшгульләргә кагылышы «бозны» Татарстан житәкчеләге узган ел эшмәкәрләр белән очрашу вакытында кузгатты дип саний. Чынлыкта, әлеге проектны кайчан эшли башладылар? Ялгышмасам, 2015 елда да үзмәшгульләргә барларга керешеп карадылар...

– Бу канун һич тә Татарстан инициативасы түгел. Шунысын да әйтергә кирәк, Татарстанда соры базарда эшлөүчеләр саны илнеке белән чагыштырганда түбәнрәк тә. Эшмәкәрләр дә башка төбәкләр белән чагыштырганда күбрәк. Үзмәшгульләргә салым турындагы канун бөтен ил проблемасын чишүгә юнәлтелгән. Россиядә хезмәт яшендәге 72 миллион кеше яшәсә, шуларның 25 миллионнын беркайда да күрмиз. Халыкның салым түләвеннән чыгып, аларның нинди керемгә яшәгәннән беләбез. Әлбәттә, һәр илдә соры сектор бар. Тик 25 миллион – бу бик күп бит! Дәүләтнең максаты – яңа канун кабул итеп, казна баеп түгел! Бу очракта халыкның торыш сыйфатын яхшырту бурычы куела. Кагыйдә буларак, соры бизнестә эшлөүчеләр талантлы, креатив уйлаучы, үзләренә ышанган кешеләр. Тик хисапларның күплегеннән куркып, бюрократиядән качып, алар шәхси эшмәкәр булып теркәлмиләр. Тик шуны онытмаска кирәк: легаль булмаган шөгильнең куркыныч яклары да бар. Хокук саклау органнары жинаят эше ачарга мөмкин, чөнки бу законсыз эшмәкәрлек, икенчедән, нормаль шартларда кредит ала алмыйлар. Канун буенча эшләгән һәр банк кредит биргәндә иң элек: «Сез нәрсә белән шөгильләнәсез?» дип сораячак. Өченчедән, жинаят эшчәнлегә белән шөгильләнгән «текә егетләр» ишек тибеп кереп, тир түгеп корган бизнесыгызны бүлешүгә таләп итәргә мөмкин. Бу очракта полициягә дә мөрәжәгать итә алмаячаксыз, чөнки үзегез дә законсыз эшлисез. Менә шушылар жәмгыятьтә хилафлыклар тудыра да инде. Әйе, шуңа күрә дә дәүләт этаплап бу секторда төртип салып карарга тырышты. Тик хакимият органнарына ышанмау дәрәжәсә югары. Төрле шартлар тудырылганда да, халык иң элек безне алдаячаклар дип уйлады. Мәсәлән, бүген без рәсми рәвештә теркәлбездик, иртәгә салымны күтәрәчәкләр, яисә берәр төрле чикләүләр күтәрәчәкләр дә, минем проблемаларым башланачак дип фикер йөртте. Бу канун алда булган бөтен хаталарны уйлап язылды. Беренчедән, аны дәүләт түгел, депутатлар күртте; икенчедән, иң кечкенә салым ставкасы билгеләнде; өченчедән, канунда ук язылган: әлеге ставканы үн ел бие беркем дә үзгәртә алмаячак. Хәтта үзмәшгульнең канунда каралган еллык кереме дә үзгәртелми! Керем бар икән, салымны түлисез, юк икән – түләмисез.

Бу канун безгә – үзмәшгульләргә хезмәтеннән файдаланучыларга нинди өстенлек бирәчәк?

– Гади генә мисал: балаларны бердәм дәүләт имтиханына әзерләү өчен репетиторларга күпме акча киткәннән санап карагыз әле. Әгәр ул хезмәт рәсми рәвештә күрсәтелсә, ел ахырында социаль салым кайтара аласыз. Машина ремонтлаучылар белән дә шул ук

хәл. Өйдә нидер пешереп сатучыларны алсак, безнең закон моңа каршы, чөнки ризыкның нинди шартларда әзерләнгәннән күзәтчелек иткән органнар беләргә тиеш. Ә аларның кеше өенә барып керергә хокуклары юк. Монда нинди дә булса идарә рычаглары булырга тиеш. Тик нинди икәнә әле билгеләнеп бетмәгән.

Өендә төрт пешереп саткан үзмәшгуль рәсми рәвештә теркәлгәннән соң, аның өенә теләсә кайсы вакытта күзәтчелек органнары килеп керергә мөмкин дигән сүзмә инде бу?

– Биле бу канун пилот рәвешендә гамәлгә ашырылган вакытта беркемгә дә штраф салынмаячак. Агымдагы елда тикшерүләр дә уздырылырга тиеш түгел дип санийм. Тик дәүләт бөтенләй контрольгә алмаячак дип әйтеп булмый. Ел дәвамында алтын урталык табылып дип уйлыйм. Без базарга сыйфатсыз азык-төлек чыгуны туктатырга тиеш, шул ук вакытта үзмәшгульләргә эшчәнлеген тәмин итүгә дә хәл итәргә кирәк булачак. Әйтик, өйгә килеп массаж ясаучыларны алыык. Сәламәтлек саклау өлкәсендә эш башлау өчен лицензия алырга кирәк. Тик ул белгечкә түгел, ә аның эш урынына бирелә. Ә массажистлар, гадәттә, клиентларның өйләренә үзләре килә. Дәүләт аларның легальләшүен тели икән, медицина өлкәсендә аерым белгечләрнең үзләрен лицензия бирә башлау зарур. Болар барысы да алда хәл ителәсә мәсьәләләр.

Айрат Зәкиевич, канун эшли башлауга бөтен үзмәшгульләр теркәлгәргә йөгерер дип уйлау дөреслеккә туры килмәс. Аларга мотивация кирәк булачак. Дәүләт бу хәлгә нинди чаралар күрергә жыена?

– Легальләшүгә теләгәннәрнең үзләренә инициатива күрсәтү зарур. Беркем дә беренче көннән үк рәсми теркәлү бурычын куймый. Аерым стимуллаштыру чаралары да юк. Нишләргә икәннән һәркем үзе хәл итә. Киләчәктә бу өлкәдә дә дәүләт ярдәм итмәс дип әйтеп булмый. Бәлки ул төбәкләр дәрәжәсендә булып.

Канунда чикләүләр бармы?

– Әлбәттә, бар. Әлеге салым режимына физик затлар һәм шәхси эшмәкәрләр генә күчә ала. Тик аларның еллык кереме 2 миллион 400 мең сумнан артмаска тиеш. Сәүдә өлкәсендә эшлөүчеләр, акциз товарлар белән шөгильләнүчеләр, файдалы казылмалар табу һәм чыгару сферасында хезмәт итүчеләр, адвокат, нотариуслар үзмәшгуль була алмый. Мәсәлән, авылда бер агай пилорама ача. Ул бу салым режимына керә ала. Эшче яллы икән – чикләүгә элгә. Аңа шәхси эшмәкәрлек ачарга кирәк булачак. Чөнки канун буенча үзмәшгульнең ялланган эшчесе булырга тиеш түгел.

Атна саен шәһәргә килеп, үз сыерының сөтен каймагын сатучылар, бу салымны безгә дә түләргә кирәк микән, дип аптырый.

– Юк, кирәкми. Шәхси хужалык турындагы канун буенча, сыеры, йорты янында 50 сутый бакчасы булып, ялланган эшчесе юк икән, шунда үзе үстергән яшелчәне, үз сыерының каймагын, сөтен сата икән, ул берничек тә үзмәшгуль булмый.

Әгәр дә инде кишәрлеге зуррак булса?

– Бу очракта ул йә фермер, йә башка төрлө эшчәнлек алып баручы дип исәпләнә.

Айрат Зәкиевич, үзмәшгульләргә салынган салым кайсы казнага китчәк? Аның бер өлеше пенсия фондына күчәрелмиме икән дип кызыксыналар.

– Әйдәгез, машина ремонтлаучы мисалында карап карыйк. Әйтик, ремонт өчен 25 мең ала ди ул. Салым ставкасы – 4%. Димәк, бу акчаның бер меңе салымга китә. Әле шул суммадан хезмәттән кулланучы үзенә кире салым кайтара ала. Бу 250 сум дигән сүз. Шулай итеп, автослесарь 25 мең сумнан бары тик 750 сумын гына дәүләткә түли. Ә бу акчалар кая күчә соң? Шуларның 65% ы – Татарстан казнасына, ә калганы медицина иминиятләштерү фондына китә. Ягъни эшен легальләштергән кеше үзе өчен үзе ОМС фондына түли башлай. Моңа кадәр ул эшсезләр категориясендә булган иде. Шуңа аның өчен Татарстан казнасы түләде. Хәзер бу жәһәттән республика азмы-күпме булса да отачак. Әлеге салым пенсия фондына берничек тә бара алмый. Чөнки һәр кеше пенсия системасын үзе сайларга тиеш.

Маникюр ясаучы мастерым: «Үзмәшгуль булып төркәләсем килә, тик кая барырга белмим», – дип аптырый. Гади кеше канун укып утырырга яратмый бит ул. Бу эшне кайдан башларга?

– Беркай барырга кирәк түгел. «Мой налог» дигән кушымтаны телефонга гына йөклисе. Шунда кереп, сорауларга җавап бирсәң дә салым инспекциясенә жиһәрәсәң. Бу нибары 5-7 минут вакытны алачак. Һәр айның 25 нче көнөндә салым күчәрәсе генә кала. Бу эштә үзегезнең банкны агент итә аласыз. Ул барысын да үзе башкарачак.

Үзмәшгульләргә салым салу турындагы канун эшли башлагач, халык банк карталары аша акча күчәргә курка башлады. Салым салыначак икән дигән сүзләр таралды. Бу чынлап та шулаймы?

– Әйе, банк карталарында акча әйләнеше күзәтелә. Халыкның нинди керемгә яшәгәннән дәүләт белергә тиеш. Тик банк карталары аша акча күчәргә ниндидер өстәмә салым кертү турында бөтенләй сүз бармый. Дөрөс, картага даими рәвештә билгеле бер сумма килеп торган очракта салым органнарының сорауы туарга мөмкин. Аларның бу уңайдан кызыксынырга бөтен хокуклары бар, чөнки эшләрә шундый.

Айрат Зәкиевич, сер түгел, күпләр аптырап, куркып калды. Ул хисне, нигездә, билгесезлек тудыра. Булган сорауларга җавап ала алмау, гади итеп аңлата белүче булмау да шөбһәгә сала.

– Иң элек канунны укып чыгарга киңәш итәр идек. Ул бик гади итеп язылган. Аңламаган пунктлар буенча сорауларны яки төркәлгәч килеп чыккан проблемаларны уртага салып сөйләшүдән курыкмаска кирәк. Үзмәшгульләргә якларга әзермен. Кирәк икән, профильле тармакларга рәсми сорау жиһәрә алам. Бәлки, килгән сораулар буенча үзмәшгульләр мәнфәгатьләрен аякка, яңа кануннар кабул итәргә туры килер.

■ **Редакциядән: «Сөембикә» журналы үз укучыларына ярдәм итәргә ашыга. Үзмәшгульләргә салым салу буенча сорауларыгызны редакциягә юллый аласыз. Экспертыбыз Россия Дәүләт Думасы депутаты Айрат Фәррахов аларга журнал аша җавап бирчәк.**

СОРАУ-ҖАВАП

Үзмәшгульләргә салым салу кануны буенча бөтен клиентлар да күрсәтелгән хезмәт өчен чек алырга тиеш. Бу касса аппаратлары сатып алырга кирәк дигән сүзмә?

– Махсус салым режимы яңа технология чишелешләрен куллануны күзалый. Ул салым хисабы һәм контроль-касса аппаратларсыз гына мобиль кушымта аша салым органнары белән мәгълүмат алышуны тәмин итә. Федераль хезмәтнең рәсми сайтында урнаштырылган «Мой налог» мобиль кушымтасында барысы да каралган. Клиентка чек та шул кушымта аша формалаштырылып бирелә. Ул электрон формада да, кәгазь дә була ала.

Электрон системаларның камил эшләмәве барыбызга да мәгълүм.

Мобиль кушымта эшчәнлегендә өзеклекләр килеп чыгып, штраф куркынычы янамыймы?

– Юк, бу очрак канунда да язылган. Өзеклекләр килеп чыгып, клиентка чек биреп яки салым түләп булмаса, аны система эшли башлагач та башкарырга мөмкин. Монда бернинди санкцияләр каралмаган.

Хезмәт килешүе буенча да эшләп, үзмәшгуль булып та төркәлеп буламы?

– Берләшмә белән хезмәт килешүе төзелгән очракта, ул сезне эш белән тәмин итүче булып санала һәм хезмәт хақы бирә. Билгеле, хезмәт хақыннан бөтен салымнар, иминиятләштерү түләүләре тотылып кала. Шулу вакытта кеше төп эшеннән тыш та мәшгульлек алып бара ала. Һәм ул үзмәшгуль буларак төркәлгә тиеш.

Мин маникюр ясым. Кайбер чакта клиент сыйфатсыз хезмәт күрсәтелде дип акчасын сорап ала. Бу очракта нишләргә? Чек биреп, мин керемне төркәгән булам бит инде?

– Бер календарь ай салым вакыты булып санала. Саналган салым күләме хақында күзәтчелек органнары «Мой налог» кушымтасы буенча айның 12 нче числосыннан соңга калмый хәбәр итә. Салым исә айның 25 нче көнөндә түләнәргә тиеш. Ул чорга керем кимегән очракта, үзмәшгуль элек салым органына биргән мәгълүматны, сәбәбен язып, кушымта аша төзәтәргә хокуклы.

Җавапларны Россия федераль салым хезмәтенең Татарстан буенча идарәсе белгечләре әзерләде.

КИЛЕН КЕШЕ КИМ КЕШЕ?

Ирем белән егерме елга якин тату ғына гомер итәбез. Беренче көннән үк аның туганнарын яратып, үземнекеләрдәй күрергә тырыштым. Дус булып, аралашып яшәдек. Ләкин барыбер дә үзара гаилә серләрен сөйләшкәндә мине читләштерәләр, нәрсә булганын иң ахырдан ирем аркылы ишетеп кенә белә идем. Моңа артык исем дә китмәде, ни әйтсәң дә, киленнәре генә бит, теләмиләр икән, әйтмәсеннәр. Узган ел үзара группа ачып, бөтен туганнарны бергә җыйганнар. Бу хакта иремнән белдем дә, мине дә группага кертүләрен сорадым. Әмма соравым җавапсыз калды. «Аны кертү безгә кирәкме?» дигәннәр. Мондый мөнәсәбәтне һич кенә дә аңламыйм. Төп йортка кайткач, үзара очрашырга да, аралашырга да туры килә. Йөземә бәреп дигәндәй, син безгә чит дигән кешеләр белән алга таба ничек аралашырга?

Р.

Чаллы шәһәре.

♀ **Руфия РӘХМӘТУЛЛИНА,**
журналист.

Гаилә стажы 8 ел.

Русларның мәгълүм әйтемен тәржемә итсәң: «Үзеңне көчләп яраттырып булмый». Хат авторына артык борчылырга кирәкми, минемчә, бу әллә нинди проблема түгел. Зур югалтулар булмасын.

Узган ел безнең дә туганнан туган (әти ягыннан) апа-сенеңнәр белән конфликт, дәрәсрәге, фикер каршылыгы килеп чыкты. Бала тәрбиясе, тел мәсьәләсендә бәхәс купты. «Син генә фәрештә, без начар», – диделәр. Янәсе, мин үз балаларымны артык дәрәс тәрбиялим икән. Ките сүз... Шуннан берникадәр вакыт аралашмадык. Соңрак, янә очрашкан, үпкәләргә уртага салып сөйләштек. Мин дә катырак әйткәнмен, алар да арттырып җибәргәннәр. Кыскасы, уртақ фикергә килдек, татулаштык.

Алда әйтелгән очракта да туганнар арасында, бәлки, ниндидер аңлашылмаучанлык бардыр, уртага салып сөйләшергә кирәк.

♂ **Данил СӘФӘРОВ,** журналист,
«Матбугат.ру» сайтының хужасы.
Гаилә стажы 9 ел.

Минемчә, бу хатын-кыз үз-үзеннән: «Нәрсәне дәрәс эшләмәдем?» – дип сорарга тиештер. Әмма гаеп аның үзәндә булмаса да мөмкин. Нинди генә яхшы кеше булсаң да, сине яңа гаиләдә чит итүләренә гажәпләнергә кирәкми. Кешеләрнең тәрбиясе, интеллекты, белеме, дөньяга карашы төрлечә була бит.

Гаиләдә киленне кабул итү-итмәүләре күп очракта ирнең үзеннән дә тора. Ул үзе хатынына карата ихтирамлы мөнәсәбәт күрсәтмәсә, башкалардан аны көтәсә дә юк. Кайчак ирне хатын – үз ягына, әнисе үз ягына тарта. Бу сынауны көч белән түгел, хәйлә белән генә җиңә аласың. Гомумән, гаиләдә күп бәла рольләргә алмашудан килеп чыга. Хатыннар баш булырга тырыша, ирләр хатын ролен үти, ә әти-әнинең опекунлык дилбегәсен ычкындырасы килми. Саный китсәң, гаиләне какшатучы сәбәпләр күп инде.

Әгәр дә хатта язылган конкрет очракка килсәң, әлбәттә, мондый хәлгә юл куймас идем. Мин яраткан, хөрмәт иткән кешене кабул итмичә, алар бит миңа карата да илтифатсызлык күрсәтә. Андый кешеләр белән бер группада аралашып утыру ник кирәк, группаларын ташлап чыгып китү иң дәрәс юлдыр.

Ләлә
БӘҺРАМШИНА,
психолог

Өч фикер

Тормышта нинди дә булса катлаулы, кыен хәлдә каласың икән, иң беренче сорауны үзеңә бирергә кирәк: «Бу нилектән шулай килеп чыкты? Мин үземне ничек тотам? Ничегрәк тотарга кирәк иде?» Нинди генә хәлгә тарысак та, ул үзбездә катнаштан башка ғына килеп чыкмый. Ничек кенә булса да, бу кыен хәлне кабул итәргә тиешбез. Килешергә димим, ә кабул итәргә мөмкин. «Моннан миңа нинди файда бар?» дип уйларга. Димәк, ниндидер хата җибәргәнсең, килеп чыккан әлеге хәл аша син бу хатаны танырга һәм аны төзәтергә өйрәнәсең. Алай ғына да түгел, үзбездә кыен хәлгә куйган ул кешеләргә без хатта рәхмәтле дә булырга тиеш. «Менә тагын! – диярсез. – Алар кыенлык тудыра, моның өчен рәхмәт әйтәсеме?»

Хатта күрсәтелгән ситуацияне карасак, яңа гаиләгә килеп кергән кешенең үзара мөнәсәбәтләре нинди булырга тиешлеге турында, мөгаен, үз идеалы бардыр. Ул бала-чактан ук әти-әни, туганнарның аралашуын күзәтеп формалаша. Кеше әлеге идеалын яңа гаиләсенә дә күчерергә омтыла. Менә шушында проблема туа да инде. Ә бит нәрсә бирсәң, шуны аласың. Туп-тулы савытка нидер салу өчен, аны берәз бушатырга кирәк. Син бу кешеләргә яратканда, аңлаганда, кабул иткәндә генә үзең карата да шундый ук мөгамәлә көтә аласың.

Дәрәс генә әйткәндә, күңеленнән һәр кеше үзен яхшы дип саный. Әгәр дә ниндидер шикләрен, комплексларың булса, алар шунда ук йөзгә, күзләргә чыга. Бәлки, бу гаиләдәгеләр сезнең кичерешләрегезне дәрәс аңламыйдыр. Бәлки, дәрәс итеп аңлата белмисездер. Инде менә үзегезгә юнәлгән негатив аша кайда нәрсәнең дәрәс булмаганын аңларга мөмкинлек туган. Без үзбездә үзгәрәп кенә тирә-юнебезне үзгәртә алабыз.

Ничек кенә кыен булса да, туганнар булгач, очрашмый да тормыйсың. Алар белән күрешкәндә, эчкә халәтегезне белдермәс өчен, күңелегездән генә өч яхшы сыйфатларын барлагыз. Өч кенә уңай сыйфатны һәркемдә дә табып була. Болай уйлау күңел халәтегезне үзгәртә.

ТИМЕР ЛЕДИ, ЯКИ УҢЫШ КҮКТӘН ТӨШМИ

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Тормышта үзенә нәрсә кирәген белгән кешеләргә яшәү бик җиңелдер кебек. Алар белән аралашкач кына моның никадәр авыр йөк икәннән аңлайсың. Тәүлектәге 24 сәгать бие үз өстендә эшли алар. Алда – максат. Аңа таба бару өчен тимердәй нык ихтыяр көче кирәк. Моңы бары тик ир-атлар гына булдыра ала кебек. Тик хәзерге глобальләшү заманында хатын-кызлар да алардан калышмый, хәтта уздырып та җибәрә. Бигрәк тә укымышлы, креатив фикерле, амбицияле гүзәл затлар алыптай ирләргә үрнәк булырлык. Шуларның берсе – «Земля» республика кадастр үзәге генераль директоры, Россия яшьләр хөкүмәте ассоциациясе рәисе Динә ГАЙЗАТУЛЛИНА.

Гыйлем

Кечкенәдән лидер була Динә. Бу, бәлки, геннардан бирелгән бүләктер. Жәмгыятьтә абруйлы кеше булган ике як бабасының да асыл сыйфатларын алмады микән?.. Шуңа күрәме, оныкларын бик яраталар. Кунаклар килгәч тә, өстәл янына башка балаларга утырырга ярамаса да, кечкенә Динә түр башында – бабасының алдында утыра торган була. Аңа рәхсәт! Ул – беренче онык! Кунакларга дип эзерләгән табынга бөтен урам баласын кертәп утырткан өчен дә Динәне ачуланучы булмый. Шундый инде ул: оештырырга, бөтенесен артыннан ияртергә ярата. Ишегалдына уйнарга чыкса да, балалар сырып ала аны. Мәктәптә укыганда ук киләчәккә юлын билгели ул. Күп очракта мәктәп тәмамлаган балалар һөнәрне ата-ана киңәшен тотып сайлый. Медицина өлкәсендә эшләгән әти-әниң дә бердәнбер кызларын дәвамчылары итеп күрәселәре килә. Тик Динәнең күңеленә ятмый ул һөнәр. Тормышта хокук белеме кирәк булачак, кануннарны, аларның ничек эшләвен өйрәнү комачау итмәс дип, университетның юридик факультетын сайлый (бу аның

беренче уку йорты гына әле!). Бәлки, әтисе ягыннан бабасының да юрист булуы тәэсир иткәндер. Имтиханнарда ярты ел кала, кинәт әтисе вафат була. Бер кечкенә йөрәккә никадәр сынау... Дөньяда терәксез калудан да авыры юктыр. Бигрәк тә яңа тормышка атлар алдыннан, жиде юл чатында басып торган бер вакытта. Үзен кулга алып, лаеклы җиңеп чыга ул бу кайгыны – имтиханнарын уңышлы тапшыра. Иң акын кешесе – әнисе Гүзәл Әшрапова көчле терәк була. Үсмер чакта, бәлки, борчулар да салгандыр ул әнисенә. Чөнки бу чорда һәр үсмер үзен эзли. Үскәч, җаваплылык тоя башлагач, инде әнисеннән дә акын кеше булмавына төшенә. Сине һәрвакыт аңлаячак, гел булышырга, якларга эзер торачак... Чөнки ул – әни!!!

– Әтиңе югалту фажигасе миңа көчле булырга, бары үземә генә ышанырга кирәклеген төшендергән зур бер сабак булды. Белем алам дип, аңлы рәвештә килдем университетка. Балачактан ук укырга яраттым. Жәйләремне Арчада – әби-бабай янында үткәрдем. Район прокуроры булып эшләгән бабамның бик зур китапханәсе бар иде. Бөтен классик язучылар белән шунда таныштым. Башкача мөмкин

дә булмагандыр. Башта – эш, аннан – күңел ачу дип, ике як әби-бабамнар да кырыс тәрбияләде. Ул сабаклар миңа маяк булды. Студент елларымның һәр көнен файдага үткәргә тырыштым. Укыдым, үземнән өлкәнрәк кешеләр мохитендә кайнадым. Алардан бизнес серләренә төшенергә тырыштым. Үземнең акча эшлесе килү теләге көчле иде. Бәлки, әнә шул рәвешле мөстәкыйль тормышка омтылганмындыр. Шуңа күрә өченче курста укыганда ук «Земля» республика кадастр үзәгенә юрист ярдәмчесе булып эшкә урнаштым.

Оешмада эшләү бик ошый аңа. Эш барышында аңлый: җир мәсьәләсе бик авыр. Ике бөртөлгә кеше булмаган кебек, җир белән бәйлә очрактар да төрледән-төрле. Белемен арттырып өчен Динә Казан дәүләт архитектура-төзөлеш университетына укырга керә. Кадастр инженеры белгечлеген үзләштерә.

Тартылып-сузылып йөрергә яратмый ул. Иртәгә кирәк дип кушалар икән, ул инде аны бүген үк эшләп куя. Оешма директоры үземнең бабам әле дип, аркаланып, иркәләп тә тормый. Өйдә булса, бер хәл. Монда бабасы – җитәкче, ул – аның хезмәткәре! Җаваплылыгын, һаман яңалыкка омтылуын,

Принципиаль булуы Динәгә карьера ясарга да ярдәм итә.

яңа гыйлемгә сусавын күрә бабасы. Кадрлар белән эшләүдә тәҗрибәле Нәҗип Бакиров оныгына үрнәк була. Ел ярым элек идарә дилбегәсен Динәгә тапшыра. Динә дә бабасының өметләрен аклый: керем әйләнешен арттыра. Булдыклы оныгына карап сөенеп туя алмый Нәҗип әфәнде: дәвамчысы бар! Горурлык бит: оныгың, житмәсә, кыз бала эшеңне дәвам итсен әле! Ә күңелендә – Динә һаман да алдында утырган кечкенә онык аның өчен. Шуңа да Яңа ел саен тәмле бүләкләр бирүен дәвам итә. Этисен алыштырган, һөнәри остазы булган бабасын бик хөрмәт итә Динә. Әле дә аның фатихасыннан башка бер эшкә дә алынмый.

Динә камилләшүдән туктамый. Никадәр күбрәк йөкләмә алсаң, шулкадәр җиңелрәк дип аңлата ул. Эшли, белгечлеге буенча квалификациясен арттыра, әле житмәсә Мәскәүдә МВАда укый. Монысы яхшы идарәче булу өчен. Димлом эшен дә оешма эшчәнлегенә буенча яза. Тәҗрибәсе булгач, теорияне өйрәнү авыр бирелми. Шуңа үзенә яңа максат куярга тәвәккәлли.

Кичә – студент, иртәгә – президент

Кадастр үзәгендә тәҗрибәле өлкән кешеләр арасында эшли ул. Алардан алган киңәшләрне, туплаган гыйлемен яшьләргә житкерәсе килү теләге туа. Белем офыкларын киңәйтү кирәклеген дә аңлый. Бу аңа яшьләр сәясәтенә кереп китәргә этәргеч бирә. Бар багажын туплап, Президент Аппараты, Яшьләр эшләре һәм спорт министрлыгы, «Татарстанның ижади яшьләр академиясе» белән берлектә тормышка ашырылган «Кадрлар резервы» проектына килә. Проектның максаты – киләчәктә лидер була алырдай яшьләрне эзләп табып, иң-иңнәрен сайлап алу, эшлекле

«Бер эшне дә иртәгәгә калдырмыйм. Миңа бүген, хәзер – менә шушы минутта ук эшләргә кирәк. Бу – минем принцибым!»

шәхесләр үстерү. Динә монда да көчен сынап карый, лидерлар сафында була. «Кадрлар резервы»нда укыганда финалистлар төрле дәрәжәдәге житәкчеләр белән очраша. Республиканың ул вакыттагы Премьер-министры Илдар Халиков белән очрашу вакытында яшьләр, шул исәптән Динә дә, Татарстанда «Яшьләр хөкүмәте» булдыру тәкъдире белән чыга: Россиядә ул инде тугыз ел эшли, ә Татарстанда юк. Республикада үткәрелгән «Вверх» бәйгесендә жиңеп, Динә яңа төзелгән яшьләр хөкүмәте рәисе итеп билгеләнә. Аның ижтимагый-сәяси торышы менә шуннан башлана.

Кичә – студент, бүген президент – Динәнең сүзләре. Яшьләр хөкүмәте бу ижтимагый эштә катнашканнарны гына эшкә урнаштыру өчен социаль лифт түгел, ә бәлки, башкаларны да дөүләт һәм муниципаль хезмәткә җәлеп итү, аларны төрле ведомстволарга алып керү өчен күпер хезмәтен дә үти. Тиз генә житәкче итеп алмыйлар бит әле, нәтижә күрсәтү зарур! Яшьләр хөкүмәте әнә шуңа жирлек тудыручы. Үзе кебек амбицияле яшьләр белән утызлап проектны гамәлгә ашыралар (алар арасында Казан халкы арасында популяр булган «Яшел фитнес», «Сәламәт Татарстан», «Евроберкетмә» проектлары), грантлар оталар, 19 кеше төрле министрлыкларга бүлек житәкчесе булып эшкә урнаша. Ижтимагый оешма Татарстанда яңа гына булдырылуга карамастан, алар федераль үзәктә үзләре хакында игълан итә. Казанда Россия яшьләр хөкүмәте ассоциациясенең съездын, конференциясен үткәрәләр. Кыска вакытта яхшы күрсәткечләргә ирешүләрен күрәп, Динә ассоциация рәисен сайлау кампаниясендә катнашырга

төвәккәлли һәм, янә ир-ат көндәшләренең борынына чиртеп, бертавыштан жиңү яулый. Хәзер инде ул ил буенча яшьләр хөкүмәте эшен координацияли. Яңа ижтимагый вазыйфа аңа офыкларын тагын да киңәйтәргә мөмкинлек бирә. Яңа кешеләр, яңа фикерләр, яңа гыйлем. Яңа җаваплылык та өстәлә – ил яшьләренең киләчәген кайгырту, аларга карьера ясарга ярдәм итү. «Житәкче балалары, туганнары гына дөүләт хезмәтендә карьера ясый ала дигән дәрәс булмаган фикер яши, – ди Динә. – Безнең ассоциация моның киресен исбатлый. Теләгән һәр кеше дөүләт хезмәтенә урнаша ала. Тик моның өчен көчле булу, эшне ярату, зур йөкләмәләрдән курыкмау һәм билгеле бер кысаларда яши алу зарур».

Гаилә – ул тыл

Торышың көйле барсын өчен аның бар өлкәсендә дә гармония булу шарт. Бигрәк тә гаиләдә. Бу яктан бәхетле Динә. Ире белән икесе бер якка карап яшиләр, бергә үсәләр. Кызыксынулары да уртак, уй-фикерләре дә килешә, сөйләшер сүзләре дә бар. Эштән кайтып, бергә утырып ашау гына түгел бит әле ул гаилә. Үзе бер механизм. Ул эшләгәндә генә торышының башка өлкәләрендә үзәңне бар яклап күрсәтергә мөмкин. Чөнки тылың нык, таяныр кешең бар. Сайлау алдында каласың икән, беләсең: үлчәүдә гаилә ягы басачак. Ни дисәң дә, хатын-кызның торыштагы төп миссиясе: нәселне дәвам итү.

Ире белән танышуы да өч ел элек эштә була. Республика ыкътисадына багышланган еллык коллегиягә бара Динә. Соңга калырга яратмый ул. Бу юлы да иртәрәк килә. Аны шунда ук оештыручылар уратып ала. Бүләкләү төркемәндәге кыз пиджа-

гын оныткан, ә менә Динәнеке аңа ярар иде. Салып бирә, тик бер шарт белән: якынак рәтләргә күчәреп утыртыгыз (төвәккәл дими, ни дисең!). «Яшьләр резервы»нда катнашкан кызның барысын да якыннан күрәсе килә. Ике урынга читтәрәк сөйкемле генә егет килеп утыра. Берәздән егет Динә янына күчә. Житди җыелыш булса да, яшь йөрәк үзенекен итә. Танышып-сөйләшеп китәләр. «Минем дә межалыйсы кишәрлегем бар», дигән сылтау белән жир мәсьәләләре белән шөгыйльләнгән кызның телефон номерын ала егет. Гыйнвар аенда Рамилдән хәбәр килә: «Динә Шамильевна, февраль ахырында сезнең нинди планнар? Әйдәгез, төшкә ашны бергә ашыйк». Дөүләт эшендәге кешенең вакыты шундый тыгыз була ки, хәтта шәхси торышка да жай чыкмый. Алар бары тик җиде айдан соң гына очраша ала. Чөнки әле Рамил командировкада, әле Динәнең житди эше килеп чыга. Динә бервакытта да очрашуларга бүләксез йөрми. Гадәте шундый. Бу юлы да бик яратып язган каләмен бүләк итә. Һәм ул аларның гаилә традициясенә әйләнә. Динә ай саен иренә бүләк ясый. Калганнары инде башкаларныкы кебек: чәчәкләр, очрашулар... Динәнең йөрәген ачык күңелле, позитив характерлы Рамил яулый. Актив торыш позициясе алып баруын беләп өйләнә Рамил, шуңа күрә Динәнең барлык ижтимагый эшләрен хуплый. Командировкаларга еш йөргән хатынын, сагынып, бер кочак чәчәкләр белән каршы ала. Ял көннәрендә Динәсә тәмле ризыклар пешереп куандыра. Бергә үткәргән кичләр күңелне ял иттерә шул. Динәсә ак күлмәкләрен үзе үтүкли. Ә бу Рамил өчен бик мөһим. Яраткан хатынының энергетикасы, жылысы үтүкләнгән күлмәкләр аша аңа күчә: әйтерсәң, Динә аны кочып тора кебек. Яшәгән саен торышлары кызыктырак, мәгънәләрәк төсмер ала. Торыш юлыннан житәкләшеп, сөйләшеп-аңлашып, киләчәккә зур планнар корып атлый алар. Алда әле биек үрләр яулыйсы!

ҮЗЕМ ТУРЫНДА ҮЗЕМ

■ Тормышымны планлаштырып яшәргә яратам. Телефонымда һәр көнгә, айга, хәтта елга планнар язылган махсус программа бар. Бу минем тормышымны җайлаштыру өчен кирәк. Чөнки миндә «чыршы синдромы»: бөтен матур уенчыкларны үземә эләсем килә. Тик бу мөмкин хәл түгел! Шуңа барысын да планлаштырам. Алдагы елга билгеле бер максатымны куям һәм шуңа таба барам. Минем көндәлеккә кәргән план гамәлгә ашырылырга тиеш! Йога белән шөгыльләнәм. Тыгыз графигымда элгрәк сәламәтлегемне кайгыртыр өчен вакыт таба алмый идем, хәзер бу минем өчен бик мөһим. Сәламәт тәндә генә – сәламәт рух.

■ Тимер леди – бу минем хакта. Характерым шундый. Сабырлыгым да бар. Узган ел җәй көне ике кулымның да сынганын белмичә, командировкаларга да йөрдем, ял да итеп кайттым. Соңыннан – ике ай буе гипста. Өйдә иркәләнеп ятмадым, билгеле, ил буйлап командировкала-рым давам итте.

■ Жырларга яратам. Шигырьләр язам. Вокал буенча дәресләр алам. Туй мәжлесебезне дә үзөбез жырлап башладык. Жыр сүзләрен үзем язам хәзер. Теләгем бар: яшьләр сәясәтенә багышланган шигырь язып, аны рәп итеп жырлау.

■ Лидерлык сыйфатларымны киләчәктә җәмгыятьнең тормышын җайлаштырыр өчен файдаланасым килә.

■ Яхшы сыйфатларым: тормышым өчен җаваплы булу. Ул, үз чиратында, башка сыйфатларны үстерә. Үзгә һәм кешеләргә карата намуслы булу зарур. Гаилә кыйммәтләрен саклау, теләсә нинди очракта да кеше булып кала белү мөһим.

■ Журнал укучыларга киңәшем: бервакытта да кумирларга табынма-гыз. Тулысынча кемнәңдер күчәрмәсе булырга омтылу – мәгънәсезлек. Үзегезнең идеал МИНегезне туды-ргыз да, аны чынбарлыкка күчерү өчен ихтыяр көчегезне файдаланыгыз. Кабатланмас төп нәсхә булганда, нигә кирәк дөньяга аның күчәрмәсе!

Марат
ӘХМӘТОВНЫҢ
тормыш
кағыйдәләре

КИҢӘШЛӘР БИРЕРГӘ ЯРАТМЫМ

ҮЗЕМ ТУРЫНДА СӨЙЛӘУ КЫЕН, мин төгәл фактларга нигезләнеп фикер йөртөргә, аерым кысаларда эш итәргә күнеккән.

БУ ДӨНЬЯДАГЫ ТОРМЫШ ДӘРЕСЛӘРЕНӘ МИНЕ ӘТИ-ӘНИЕМ ӨЙРӘТТЕ. Алар беренче укытучыларым булды. Алай гына түгел, белем серләрен төшендергән кешеләр дә алар иде. Әнием гомер бие туган авылым Хәсән-шәехтә балаларга белем бирде. Башлангыч сыйныф укытучысы булып 40 ел эшләде. Минә дә 4 нче сыйныфка кадәр әнием укытты. Аннан соң әтиемдә белем алдым.

Сыйныфташларым Сәйдәш, Илгизәр, Гадбелнурлардан көнләшә идем. Алар ни теләсәләр – шуны эшлиләр. Тирә-юньдәгеләр дә аларның кыланмышларына тыныч кына карый. Ә **МИН, «УКЫТУЧЫ МАЛАЕ» ДИГӘН ЖИТДИ ЯРЛЫГЫМ БУЛГАНГА, ҮЗЕМНЕ ТЫЙНАК ТОТАРГА МӘҖБҮР ИДЕМ.**

ЯШЕРМИМ: МИН АЕРЫМ КЫСАЛАРДАН ЧЫКМЫЙ ТОРГАН КЕШЕ. Чөнки балачактан шулай гадәтләнгән.

Тормышта нинди генә хәл булса да, мин әти белән әни фикеренә колак сала идем. Хәтта әтиемнең вафатыннан соң да, үзем ир уртасы булуга карамастан, уйларымда аның белән киңәшләшәм. Хәтергә киртләп куярдай киңәшләре күп булды аның. **ӘТИЕМ СҮЗЛӘРЕНӘ, АНЫҢ ФИКЕРЕНӘ МИН ӘЛЕ ДӘ МОХТАҖ.**

ӘТИНЕҢ НӘРСӘ ӨЧЕНДЕР МИНЕ АЧУЛАНГАНЫН ХӘТЕРЛӘМИМ. Бер очрак истә. Әти капка төбенә өр-яңа «Урал» мотоциклы белән кайтып туктады. Ишегалдына үзем кертим әле, дип, бик үтенеп сорадым бугай – рөхсәт итте. Менеп утырдым, каты гына итеп газга бастым, әмма аягым тормозны тиз генә таба алмады... Мотоциклның бишеге белән сарайга бәрелдем. Ул чакта борчылганнарым! Тик әти бер сүз әйтмәде. Ачуланса, жиңелрәк булган булыр иде... Мотоциклны абый белән икәү ремонтладык.

ТӨП ЙОРТКА, ӘНИ ЯНЫНА КАЙТУДАН ДА ЗУРРАК БӘХЕТ ЮКТЫР УЛ! Гүя балачакка кайткан кебек.

ХОЛКЫМ БЕЛӘН МИН КАРЬЕРАГА ОМТЫЛА ТОРГАН КЕШЕ ТҮГЕЛМЕН. Әмма язмышыңа язылгач, шулай туры килә икән.

Әтине жиңеләгәч, кабер ташына нинди сүз языйк икән, дип озак уйлаштык. Ахыр чиктә, гади генә булган, әмма йөрәк түрәндә йөртә торган сүзгә тукталдык: «Без сине бик юксынабыз...» Аның белән һәр аралашу миңа көч бирә иде. **ӘТИЕБЕЗ БЕЗНЕҢ АРАДА БУЛМАСА ДА, УЛ ӘЛЕ ДӘ БЕЗНЕҢ ИШЛЕ ГАИЛӘНЕ БЕРЛӘШТЕРЕП ТОРА КЕБЕК.**

КҮҢЕЛЕМӘ ХИСЛӘР ТУЛГАНДА, ШИГЫРЬ КИТАПЛАРЫНА ҮРЕЛӘМ. Фәнис Яруллин, Кадыр Сибгатуллин, Туфан Миңнуллин, Гарифҗан Мөхәммәтшин, Разил Вәлиев, Роберт Миңнуллин, Равил Фәйзуллин һәм башкаларның иҗатларын үз итәм.

Әти ягыннан Хәҗиәхмәт бабам чит өлкәләргә чыгып, күнчелек белән шөгыльләнгән. Бу – кул көче сорый торган авыр хезмәт. Гомер ахырында бабам нык авырды, күзләре күрмәде. Без аның кушканнарын бөтенесен үти идик. Култыклап, мунчага алып барган чаклар да еш булды. **ӘБИ-БАБАЙ, ӘТИ-ӘНИ, ТУГАННАР ХАКЫН ХАКЛАУ – УЛ ХӘЕР-ДОГАЛЫ ЭШ.**

Тәслимә апам белән ике арада аеруча жылы мөнәсәбәт безнең. Коръәндә язылганча, **ИР-АТ КЫЗ ТУГАНЫН ХӨРМӘТ ИТӘРГӘ, ТОРМЫШЫНДА АҢА ТАЯНЫЧ БУЛЫРГА ТИЕШ.**

Әтине жиңеләгәннән соң, әни, үзенең эч серен чишкәндәй: **«БЕЗ ИКЕБЕЗ БЕР ҖАН БУЛЫП ЯШИ ИДЕК...»** – дип куйды. Бу сүзләргә ярату да, бер-беренә булган ихтирам да, хөрмәт тә, дуслык та салынган. Озак еллар бер түбә астында яшәгән тигез парлар шундый сыйфатларга ия булырга тиеш дип саным мин.

Өйләнешкәннән соң бер ел үткәч Алсуыбыз туды. Аннан – улыбыз Ленар. Аның тууы бер мөҗиза булып истә калган. Икенчесен малай була дип көттем. Әмма бу фараз гына иде... Миләүшәне бала тудыру йортына илткән көн бүгенгедәй истә. Кайттым, күңел эшкә бармый, хәбәр көтәм. Ярты сәгать саен шалтыратам. Ниһаять, «Улыгыз туды!» – диделәр. Менә бу бәхет иде! **МОНДЫЙ МИЗГЕЛЛӘР ҺӘР КЕШЕНЕҢ ТОРМЫШЫНДА БУЛЫРГА ТИЕШ.**

МИН ҮЗЕМ ГАИЛӘ ҖАНЛЫ КЕШЕ. Гаиләмдә ял итәм. Өйдә тынычлык һәм рәхәтлек хөкем сөрсә, миңа шул җитә. Эштәге проблемаларны үзем белән алып кайт-

маска тырышам, бик арыган вакытларымда, күңелемне басар өчен, өйгә жәяү кайтам.

БАЛАЛАРНЫ КЕЧЕ ЯШЫТӘН ХЕЗМӘТКӘ ТАРТЫРГА КИРӘК. Алсу белән Ленарны кечкенә вакытта еш кына минем эти-әнигә кайтарырга туры килә иде. Ә алар оныкларына кул кушырып утырырга ирек бирмәде... Хезмәт төбә – хөрмәт, ди халык.

ЯЗМЫШЫМ МАКСАТЛАРЫМНАН ЕШ КЫНА АЛДА ЙӨРДЕ. 24 яшемдә Балтач районында иң яшь хужалык рәисе булдым, 30 яшьтә район белән житәкчелек итә башладым, 45 яшьтә министр кәнәфиен тәкъдим иттеләр.

Балтач районының «Алга» колхозына рәис булып килгәч тә, авыл халкы белән күп аралашырга туры килде. Фермага эшкә чакырып, өйдән өйгә ялынып йөргән чаклар да шактый булды. Мин һәркемгә булдыра алганча ярдәм итәргә тырыштым. Авыл кешеләре өчен 40 йорт торгыздык! **ЭШЛӘГӘН КЕШЕ БӘХЕТЛЕ МУЛ ТОРМЫШТА ЯШӘРГӘ ТИЕШ.**

БҮГЕН БӨТЕН АВЫРЛЫКНЫ ҮЗ ИҢНӘРЕНДӘ ТОЕП ЭШЛӘГӘН ГАДИ КЕШЕ ХЕЗМӘТЕ МАКТАУЛЫ ТҮГЕЛ. Кешенең дәрәжәсен эшенә карап түгел, ә акчасының күплегенә карап билгелиләр. Ә акчаны табу юллары төрле.

МИН ҺӘРВАКЫТ ҮЗ БӘЯМНЕ БЕЛӘМ ҺӘМ БУШ ХЫЯЛЛАР БЕЛӘН ЯШӘММ. Юк, мин талант иясе дә, «йолдыз» да түгел. Мин – бөтенләй башка: туры сүзле, тырыш, кеше кадерен белүче кеше. Миңа гади кешеләр белән беррәттән эшләү ошый иде. Чәчү яисә уңыш жыю вакытында кырга чыгып, башкалар белән рәттән эшли алам, кирәк булса, бригадирны алыштырам.

МИНИСТР ВАЗЫЙФАСЫ – БИК АВЫР ҺӘМ ЗУР ҖАВАПЧЫЛЫК ТАЛӘП ИТӘ ТОРГАН ХЕЗМӘТ. Һәм инде син бернәрсәне беркемгә сылтый алмыйсың. Мөһим мәсьәләләргә үзең хәл итәсең һәм хезмәтенең нәтижәсе, кешеләргә язмашы өчен үзең җавап тотасың.

СОВЕТ СИСТЕМАСЫН ЯМАНЛЫЙ ТОРГАН КЕШЕ ТҮГЕЛМЕН. Ул чорның яхшы яклары күп иде. Ул елларда кадрлар белән ялгышу сирәк булды. Ни өчен дигәндә, аппарат та, кадрлар сайлау да һәм әзерләү системасы да бик төгәл һәм көйлә эшли иде.

Нефтькә, газга ышанып күпме ятарга була, **ҮЗЕБЕЗНЕ ҮЗЕБЕЗ АШАТЫРГА ӨЙРӘНЕРГӘ ВАКЫТ.** Илнең шушының кадәр территориясә, җире булып! Каз тәпие кадәр җиргә ия Голландия килеп ашата башласа, оятын кая куярсың?

Байтак кеше белән киңәшләшсәм дә, карарны бит үзем кабул итәм. **ШУҢА КҮРӘ КҮБРӘК ҮЗ ИНТУИЦИЯМӨ ЫШАНАМ.**

ИҢ АВЫР КАРАР – КЕМНЕДЕР УРЫНЫННАН АЛУ БЕЛӘН БӘЙЛЕ. Бигрәк тә ул житәкче моны көтмәгәндә, бу хәбәргә эзер булмаганда...

АВЫЛ ХУҖАЛЫГЫНА БИЗНЕС ИТЕП КЕНӘ КАРАП БУЛМЫЙ (дәресен әйткәндә, ул артык табышлы да түгел), әмма бу – безнең тамырларыбыз, ә тамыр, ата-бабадан калган гореф-гадәт – изге әйбер ул. Хәер, кешеләргә авыл хужалыгына бизнес буларак ставка куя башлауларын да хуплыйбыз. Чөнки ул санарга өйрәтә.

Бүген министрлыкта эшлекле, ышанычлы команда тупланган, мин алардан канәгать. **СЕРНЕ АЧАМ: МИН ҮЗЕМ 15 ЖИТӘКЧЕ БЕЛӘН ЭШЛИМ.**

Әгәр житәкче һәр вак-төякне күз уңында тоты башласа, вакыты да житмәс, эшли дә алмас иде. **КУЛ АСТЫНДАГЫ КЕШЕЛӘРГӘ ЫШАНА БЕЛЕРГӘ КИРӘК.**

АВЫЛ ХАЛКЫ БЕЛӘН ОЧРАШЫП, КҮЗГӘ-КҮЗ КАРАШЫП СӨЙЛӘШКӘНДӘ, КУЛДАН КИЛГӘННЕҢ БАРЫСЫН ДА ЭШЛӘП БЕТЕРӘ АЛМАГАЧ, ҮЗЕМНЕ ГАЕПЛЕ САНЫМ.

Кимчелегем бар: **ХЕЗМӘТКӘРЛӘРНЕ АХЫРЫНА КАДӘР ТЫҢЛАП БЕТЕРЕРГӘ ЕШ КЫНА ВАКЫТЫМ ДА, ТҮЗЕМЛЕГЕМ ДӘ ЖИТМИ.** Чөнки сүзнең ни турында барганын беренче минутлардан ук аңлайсың да, дөвам итүне кирәк түгел дип уйлайсың. Ә бит аның бик җитди фикерләре, тәкъдимнәре дә булырга мөмкин. Әлбәттә, мин бу кимчелекне төзәтәргә тырышам.

ГАДЕЛ БУЛУ – БӨТЕН КЕШЕГӘ ЯРАРГА ТЫРЫШУ ДИГӘН СҮЗ ТҮГЕЛ. Минем өчен ул, иң беренче чиратта, объектив булу.

Кешегә кушканны гына түгел, **Ә ҮЗ ИДЕЯСЕН ҮСТЕРЕП, АНЫ ГАМӘЛГӘ АШЫРЫРГА МӨМКИНЛЕК БИРЕРГӘ КИРӘК.** Ул аны, янып-көеп, тырышып эшләп, уңышлырак башкарып чыгарга омтылачак.

Житәкче хезмәткәрләрен тәнкыйтьләп түгел, ә **МАКТАП ЭШЛӘТӘ БЕЛӘ ИКӘН, БУ – АНЫҢ ТАЛАНТЫ.** Бу җәһәттән райком секретаре Шамил Сираҗиевны һәрчак искә алам. «Алга» колхозында эшләгәндә, кечкенә генә уңышымны да ул күккә чөеп мактый иде. Миңа бу вакытта ничектер уңайсыз булып китә иде, әмма соңыннан тагын да ныграк тырышып эшли идем.

Чыгыш ясарга әзерләнгәндә, **ЗАЛДА МИННӘН ДӘ АКЫЛЛЫРАК ҺӘМ ТӘҖРИБӘЛӘРӘК, ЗИРӘГРӘК КЕШЕЛӘР БУЛАЧАК, ДИП ӘЗЕРЛӘНӘМ.** Алар проблеманы миннән дә яхшырак аңлай, дип уйлап, күтәрелә торган мәсьәләнең төбенә төшәргә тырышам.

Эш урынындагы компьютер экранына «заставка» итеп нинди рәсем сайлавым сер түгел, анда – **ИГЕН КЫРЫ,**

ЗӘП-ЗӘҢГӘР КҮК, Ә ОФЫКТА УРМАН БАШЛАНА...
Иң мөһиме – һава торышы бер дигән!

КИҢӘШЛӘР БИРЕРГӘ ЯРАТМЫЙМ. Теләсә кайсы карарны кеше үзе кабул итәргә тиеш дип саныйм. Киңәш сорап мөрәжәгать итүчеләр шактый, әмма, кагыйдә буларак, алар бик еш нинди дә булса үтенеч белән төгәлләнә.

Сүз көче турында бер риваять сөйләсем килә. Сукуыр кеше хәер сорашып тора икән. Янына бер хатын-кыз килеп, акча жыю өчен куелган буш тартмага карый да, аның кешеләргә язылган мөрәжәгатен (анда «Сукуырга ярдәм итегез» дип язылган була) башкача үзгәртеп яза. Ул көнне сукуыр, моңа кадәр булмаганча, күп итеп акча жыя. Кайтыр юлында ул хатынга рәхмәт әйтә һәм нинди сүзләр язылганы укып бирүен сорый. Анда гап-гади мондый сүзләр була: «Бүген гажәеп матур көн, әмма мин аны күрә алмыйм...» **КЕШЕНЕҢ КҮҢЕЛ ТҮРЕНДӘ НИЛӘР БАРЛЫГЫН АҢЛАУ ӨЧЕН КАЙВА-КЫТ ҮЗЕҢНЕ АНЫҢ УРЫНЫНА КУЕП КАРАУ ДА ЖИТӘ.**

Менә инде ничә ел рәттән Идел буенда яшәүчеләрне табигать сыный, корылык хөкем сөрә. Иң кирәк чакта яңгыр юк. Шытып чыккан игеннәрнең дымга сусап утыруларын күреп йөрәк әрни. Шул игеннәр уңышы өчен үземне җаваплы хис иткәнгә, мин моңа бөтен барлыгым белән борчылам. Әмма бернишләп булмый, **ТАБИГАТЬ КАРШЫНДА КЕШЕ КӨЧСӨЗ.**

ЖИТӘКЧЕНЕҢ ТАГЫН БЕР МӨНИМ СЫЙФАТЫ – ОПТИМИСТ БУЛУ. Министр төшенкелеккә бирелергә тиеш түгел, ә киресенчә, кешеләрдә өмет, ышаныч уятырга тиеш.

ЖИДЕНЧЕ ЯРТЫДА МИН ИНДЕ ЭШ УРЫНЫМДА БУЛАМ. Иртәнге тынлыкта көндәлек планны уйларга җайлырак... Әмма эшкә иртә килгәнәмне күпләр белә һәм моннан файдаланырга тырыша: сәгать җидедә инде ишек төбемдә чират җыела.

Нәрсә турында хыялланаммы? Мин бит Җир улы. Әлбәттә, икмәк, җир турында. Дәүләтнең һәм җәмгыятьнең җиргә, җир кешеләренә, гомумән, авылга булган мөнәсәбәте турында да уйланып йөрим. **КИЛЕР БЕР КӨН, АВЫЛ БЕЗ ХЫЯЛЛАНГАН ТОРМЫШТА ЯҢАЧА ЯШИ БАШЛАР.** Минем моңа шигем юк!

Туган телегезне камил беләсез дип әйтәләр. Арттыралар... **ТЕЛГӘ КАРАТА МИН БИК ТАЛӘПЧӘН ДИЮ ДӨРЭСРӘК БУЛЫР.**

Буш вакытымда нәрсә эшлимме? **Ә БУШ ВАКЫТЫМ ЮК МИНЕМ!**

ОЧРАШУЛАРГА СОҢГА КАЛУНЫ ЯРАТМЫЙМ.

Көтелмәгән хәл килеп чыгарга мөмкин, әлбәттә... Әмма башкаларны хөрмәт иткән кеше көттерми. Шул чакта гына үзеңне дә хөрмәт итәчәкләр.

ЯЗ ҺӘМ КЫШ АЙЛАРЫН ЯРАТАМ. Яз – бар нәрсәнең уянуы, ул – яңа тормыш, яңа өметләр, ә кыш – тынычлык, канәгатьлек, табигатьнең чисталыгы, матурлыгы...

Авыл хужалыгы министры буларак, мин көзгә – уңыш җыйелган чакны үз итәргә тиештер дә... **ТИК СӨЗ АҢА МИНЕМ КҮЗЛЕКТӨН КАРАГЫЗ:** җәй буга тилмереп яңгыр көтәсең. Ә ул юк! Көз керүгә чиләктән койган кебек коя башлый. Ә кырлардан иген игеп бетерелмәгән, бәрәңге, чөгендер алынмаган...

ИРТӘН ТОРУ ӨЧЕН СӘГАТЬ ШАЛТЫРАВЫН КҮПТӘН КӨТМЕМ. Йока уяу. Һәр көнне иртәнге сәгать биштән мин инде аяк өстендә.

ТӨШЕМДӘ БИК ЕШ ЯҢГЫР ЯУГАНЫН КҮРӘМ.

БУСАГАНЫ АТЛАП КЕРГӘЧ, МИН ЖИТӘКЧЕ ТҮГЕЛ ИНДЕ. Безнең өйдә генераллар юк – икебез дә бертигез. Ир белән хатын нәрсә бүлешсә, кем-кемне үзенә буйсындырсын? Андый хәл гаиләбездә гомергә булмады.

Өйдә бернинди вазыйфам юк. **ӨЙГӘ КАЙТКАЧ, МИН БЕРНӘРСӘ ЭШЛӘМЕМ.** Өй кешесе түгел мин. Әйе, гаиләнеке, анысы – дөрес!

Акча кем кулында дип... Миләүшә, билгеле, минем белән киңәшләшә. Әмма **АКЧАГА МИН ХУҖА ҺӘМ АНЫ НИЧЕК, КАЯ ТОТАРГА ИКӘНЕН МИН ГЕНӘ ХӘЛ ИТӘМ ДИП ӘЙТӘ АЛМЫЙМ.**

БАЛАЛАРНЫҢ ҮСКӘНЕН КҮРМӘДЕМ ДӘ. Аларны тәрбияләү әниләре өстендә булды. Оныкларга карыйм да: «Кызым белән улым да шулай кечкенә булганнардыр бит инде...» – дип уйлыйм кайчак.

ТӨМӘКЕ ТАРТМЫЙМ. Әмма тартып караганым булды.

ҮЗ ГОМЕРЕМДӘ БЕР ТАПКЫР ДА ТОТАШ ЯЛ ИТКӘНЕМ ЮК МИНЕМ. Эшкә чыкмыйча калган бер якшәмбем дә юк.

Намуслы, гадел кешеләрне яратам. **ЯЛАГАЙЛАРНЫ КҮРАЛМЫЙМ.** Үз тирәсендә ялагайлар күп булуы көчсөз җитәкче өчен генә сөөнечтер.

ЖӘЯҮ ЙӨРГӘНДӘ, МУНЧА КЕРГӘНДӘ ҺӘМ ЖЫР ТЫҢЛАГАНДА БАШЫМ ЯЛ ИТӘ.

Гөлнур САФИУЛЛИНА әзерләде.

Уйлану » мин язмышны жиңдем

ЙӨРӘК КУШКАНЧА ЯШӘУ

Өлешеңә тигән
авырлыкны
кабул итә белеп,
«мин бирешмим» дип,
тешең-тырнагың
белән тормышка
ябышу өчен хикмәт
иясе булу кирәк.
Бәлки ул сынаулар
дөньяга икенче төрле
карап яши башлар
өчен биреләдер дә.
Бер мизгелгә туктап
калып, нәтижәләр
ясар өчен...
Күпләр әнә шуннан
соң бөтенләй яңача
гомер итә башлый.
Әдилә кебек...

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Кысаларга кереп яшәргә яратмый ул. Кечкенәдән. Үзенекен эшли һәм жиңә. Кияүгә чыгуы да шулайрак була. Тормыш башлау өчен әти-әни фатихасын аласы бар. Әдилә аңлый: татар милләте дип яшәгән әти-әнисе өчен киртәләр җимерде ул. Башка милләт кешесен сайлады. «Сез бит әле аны күрмәдегез, үзегезне җиңеп, танышып карагыз», – дип, ике якны да очраштыра.

– Бәйрәм көн иде ул. Килеп керде дә саф татарча: «Исәнмесез. Минем исемем Алексей. Корбан бәйрәме белән. Хәлләрегез ничек?» – диде. Телсез калдык. Әни бөтенләй эреп китте. Мине аш бүлмәсенә алып кереп: «Син аны урыс дигән идең бит», – ди аптырап. Алексей әти-әниемнәрнең безнең мөнәсәбәтләргә каршы икәннән белә иде. Аларга ошарга тырышып, мәктәптә татар теле дәресләрендә өйрәнгәннәрен исәнә төшереп килгән. «Сине югалтудан курыктым», – дип аңлатты соңыннан бу адымын. Әти: «Без риза. Менә дигән егет», – дип, үз сүзен кистереп үк әйтте.

Танышып, нәкъ 90 көн узгач, өйләнешәләр. Әдилә банкта эшли, Алексей – хәрби училищеда курсант. Хәрби кеше хатыны булганын яхшы аңлый ул. Укуын тәмамлагач, Алексейны Казаннан меңнәрчә чакрым ераклыктагы Новосибирскига җибәрүләрен дә тыныч кына кабул итә. Бер айдан соң, кырык көн дә тулмаган сабыен кочаклап, ире артыннан чыгып китә. Алексейга бүлмә бирмәгәннәр, кунакханәдә яшәп хезмәт итә. Акчаны ничек җиткерергә?! Нишләргә? Кысалар яратмаган Әдилә монда да тәвәккәлли. Иреннән ярдәмгә солдатлар сорый. Бүлмәләрендәге бар әйберне җыеп аларга тоттыра, үзе, баласын күтәреп, хәрби часть башлыгына китә. Кабинетына барып керә дә, солдатларга күрсәтмә бирә башлый: «Безнең киёмнәрне менә монда урнаштырыгыз. Бала әйберләре һәрвакыт күз алдында булсын – өстәлгә куегыз...» Полковник, телсез калып, сораулы күз карашы белән яшь ханымның кыланмышларын күзәтеп утыра. Ә Әдиләнең җавабы күптән әзер:

Күрше хатыны пешереп биргән бәрәңгене тәлинкәгә салып идәнгә куям да, үзем дә шунда сузылып ятам. 2 яшьлек сабыем тырыша-тырыша үзе ашый иде.

– Ирем янында яшәр өчен Казаннан ук күчеп килдем. Тик тормыш итәргә урын юк. Тимер юл вокзалында яши алмыйм, кулымда бер айлык балам. Казармада 25 солдат алдында сабыемны имезергә уңайсызрак булыр. Шуңа күрә сезнең кабинетта яшәп торырга карар кылдым. Борчылмагыз, күп урын алмам.

Полковник кабинетыннан ачкыч тотып чыгып китә ул. Яшәчәк бүлмәләренә барып керсәләр, андагы пычраклыкка шаккаталар. Хатыны ташлап киткән капитан әнә шул рәвешле яраларын төзәткән. «Гафу ит, кадерлем, мин бик начар хатындыр, күрәсез. Бәдрәфтә яшәргә теләмим, Казанга кайтып китәм», – ди Әдилә иренә.

Ике көн эчендә Алексей гаиләсен чип-чиста бүлмәгә алып кайта. Әдилә бер елдан банкка эшкә чыга. Тырыш хезмәткәрне бүлек башлыгы итеп билгелиләр.

Бар да җайланып бетте дигәндә, гаилә күгәндә кара болытлар куера. Баш өянәге борчыган Әдиләгә невропатологлар МРТ узарга тәкъдим итә. Ләкин ул аны башында шеш булганнар өчен генә дип уйлый (шешнең булу-булмавын ачыклар өчен нәкъ менә әлеге тикшеренү кирәк). Чираттагы баш өянәге башлангач, ашыгыч ярдәм чакыртып, укол кадаганнан соң, Әдиләгә микроинсульт була. Сул ягы берни тоймаска әйләнә. Хастаханәгә салып тикшергәннән соң, башында шеш барлыгы ачыклана. Һәм ул шеш үсә! «Мин болай гына үлмим», – ди бирешергә яратмаган Әдилә. Операция ясатырга чиратка баса. Тормыш рәвешен үзгәртә, дәрәс туклануга күчә. Салкын су белән коена. Файдасы да тия – шеш үсүдән туктый. Ярты елдан соң чираты җитә. Операциягә кергәндә дә тыныч тот

ул үзен. Барысы да яхшы булачак. Ире, кечкенә улы хакына. Тизрәк терелеп чыгуын теләгән тагын бер улы бар бит әле аның... Хәер, бу хакта тәфсилләбрәк сөйләик.

...Алар һәрвакыт балалар йортына булыша. Чираттагы бер баруларында бер үсмер малай белән танышалар. Бик якын итәләр аны. «Мине уллыкка алырга кирәкми. Теләсәгез, кечкенәләргә алыгыз, мин үстем инде, – ди Ваня. – Ә менә ялларга, каникулларга алып кайтып йөрсәгез, шатланыр идек». Әдилә хәзер дә әлеге адымын аңлата алмый. Бары тик малайны бәхетле итәсе килү теләге бик көчле була аңарда.

Хастаханәгә кергәч, ике әни ярдәмгә килә. Берсе өйдә бала карый, икенчесе Әдилә янында була. Биопсия шешнең яман булуын күрсәтә. «Ләкин без аны җиңдек», – дип тынычландырырга тырыша профессор. Әдиләнең бу хәбәргә әллә ни исе дә китми кебек. Барысы да яхшы булачагын алдан ук белә бит ул. Башкача булырга да мөмкин түгел! Операциядән бөтенләй икенче кеше булып уяна. Медицина дөнъясына бик якын икәннән аңлый. Кешеләргә сәламәтлек бүләк итү теләге зур була аңарда... Банкка кайтмыйм, дигән карарга килә.

Хастаханәдән чыгуга, Алексейның да сәламәтлеге какшаганын сизеп ала. Җитәкләп диарлек онкодиспансерга алып бара, биопсия ясата, тиз арада операциягә яту зарурлыгы ачыклана. Бала табарга уйласагыз, авырға узарга өлгереп калыгыз, дип киңәш бирә табиблар. Ә Әдиләнең операция кичергәннән нибары ярты ел вакыт үткән. Авырға уза ул. Баласы хакына! Күз яшьләре белән үзенә энәкәш яки сеңелкәш алып кайтуларын сорый улы. Яңа гына яман чирдән тернәкләнгән

Авыруым турында уйларга бөтенләй вакытым булмады.

авырлы хатынны бер генә хатын-кыз консультациясе дә исәпкә алырга жөрөт итми. Дәвалаган профессоры, бала табарга ярый дип, су бие раслама язгач кына ризалык бирәләр. Хастаханәдән чыгуга ук массаж курсларына языла. Укыткан остазы кабинет ачарга ярдәм итә. Ул вакытта социаль челтәрләр популяр түгел эле. Клиентлар табу өчен, белдерүләрен коймаларга беркетеп йөри. Беренче көннән үк массаж ясатырга киләләр. Ире онкодиспансерда дәвалана, үзе авырлы, көндезләрен – банкта, кичләрен йә массаж жасый, йә Алексей янына хастаханәгә чаба. Әле житмәсә, онкодиспансер биргән счетны түлүдән хәрби часть баш тарта. Көн саен иртәнге жидегә шәһәрдән 30 чакрым ераклыктагы хәрби часть житәкчесе кабинеты янына килеп утырырга да өлгерә Әдилә. Ризалык ала алмач, юристка мөрәжәгать итеп, иск тутыра. Шуңа кәгазьне командир өстәленә салгач кына

бу көрәшкә дә жиңә. Алексейга операция вакытында һәм уңышлы ясала. Тормышларын ямьләп, кызлары туа. Алексейны хезмәт итәргә Тажикстанга жиберәләр. Әдилә ике бала белән кабат ире артыннан Дүшәмбегә оча. Аларга килеп йөргән Вәния белән саубуллашалар. (Хәзер ул инде үзе әти. Хәбәрләшеп торалар.)

Дүшәмбедә дә массаж салоны ача Әдилә. Тик үзләре ялга киткәч, андагы бөтен жиһазларны урлап чыгалар. Аптырап калмый, ике бүлмәле фатирларының бер бүлмәсендә кабул итә башлый. 56 градуслы эсселәрдә дә эшләүдән туктамый. Һәрвакыт үсештә булырга яраткан Әдилә шәрык хатыннарының зөвыгына кагылышлы нинди курслар бар – барысын да тәмамлый. Әмма үзен читлектәге кебек хис итүдән туктамый. Иренәң пенсиягә чыгарына бер ел калгач, утырып сөйләшкәннән соң, Алексей хатынының Татарстанга кайту тәкъдире белән ризалаша.

Кабат зур сумкалар жыеп, ике бала белән юлга жыена Әдилә. Бу юлы Казанга – әти-әнисе янына.

Кайтуының өченче көнндә үк массаж кабинеты ача. «Самолеттан төшүгә үк бүлмә арендау турында уйлый башладым», – ди. Хәзер ул рәсми рәвештә шәхси эшмәкәр. Тәрәзәсез бүлмәдә эш башлаган Әдилә ике ел эчтә шәһәр үзәгендә зур офиска күчә. Янына һәрвакыт үзе шикелле позитив хезмәткәрләр жыя. Алексей да пенсиягә чыгып, гаиләсе янына кайта. Тыныч кына яшәп ятса, Әдилә буламы соң ул? Әнә Мәскәүгә жыена! Казанда эле популяр булмаган юнәлеш буенча укымакчы. Әле руль артына утыргач, бизнесын да зурайтырга уйлый.

– Авыру турында уйлап утырырга вакытым да, теләгем дә юк. Эшлим, фитнес белән шөгыльләнәм. Хәзер дә салкын су белән коенам. Казанда менә дигән Зәңгәр күл бар. Тормышта бары тик яхшы уйлар белән яшәргә, тәвәккәл булырга, иң әлек үзәңне яратырга, шуңа ук вакытта гаилә кыйммәтләрен сакларга кирәк. Ә анда минем үз кагыйдәләрем бар... – ди Әдилә.

әдилә шулай яши

■ Без, хатын-кызларга, татарлыгыбыз яшәргә берәз комачау итә. Әйләнә-тирәбездә барлык кешеләрнең күңелен күрергә тырышабыз. Аңа уңайлы микән, монысын үпкәләтә күрмим дип, башкалар хакында уйлап яшәү дәрәс түгел. Сәләмәтлеккә дә зыяны күп аның. Үзәңне яратырга, берәз гына эгоист булырга кирәк. Шуңа ук вакытта үзәңне карата да, әйләнә-тирәңә дә намуслы булу мөһим.

■ Улым белән кызымны өзелеп яратсам да, тормышымның мәгънәсе – балалар, гомеремне аларга багышлыйм дип яшәүне хупламыйм. Беренчедән, киләчәктә алар үзләре үк моның өчен рәхмәт әйтмәячәкләр; икенчедән, балага артыннан сөртүче-жыештыручы түгел, үз-үзен караган, рухи яктан үскән әни кирәк. Мөстәкыйльлек бирсәң, тормышка тизрәк жайлашачаклар. Шуңа күрә үзәңне артык бәйләргә ярамай дип уйлыйм. Хатын-кызның үз территориясе булырга тиеш. Безнең өйдә, мәсәлән, зур кресло бар. Эштән бик арып кайткан чакларда 15–20 минут шунда утырып торам. Балалар белә: бу вакытта ял итәм. Елмаеп-көлеп торган әниләренә берәздән бары аларныкы гына буласын да белә алар. Матур гадәтебез бар: йоклар алдыннан, жыелышып, китап укыйбыз.

■ Иремне эштән каршы алырга тиеш мин. Икебез бер үк вакытта эшкә тәмамласак та, биш минутка булса да иртәрәк кайтып житәргә тырышам. Өстемне алыштырып

(халатка түгел, билгеле, хатын-кызның өйдә кия торган киёмә һәрвакыт матур булырга тиеш), аны елмаеп каршылыйм. Ул да эштәге бөтен проблемаларын ишекнең теге ягында калдырачак.

Ир кешенең дә жаны бар. Сөешеп кенә яшибез, дип әйтә алмыйм, шуңа күрә ачуланышкан чакта да кешенең уңай яклары барлыгын да искә алырга кирәк.

■ Үзәңне ярат һәм яраттыра бел. Ә моның өчен хатын-кыз алжымаган, һәрвакыт назларга-назланьрга әзер булырга тиеш (ир-ат өчен аның никадәр мөһим булуын барыбыз да белә). Шуңа күрә өй эшләрендә ярдәмче булу бик мөһим. Без кечкенә чакта әни эштән кайта иде дә тизрәк жыештырырга-жыештырырга тотына иде. Шуңа вакытта ук: «Мин болай яшәмәячәкмен», – дип әйтә идем. Минем бала карашучым да, өй эшләрендә булышучым да бар. Бернинди байлык билгесе түгел бу. Хурлык та түгел. Өй ул ял итү урыны булырга тиеш.

Фитнеска акча жәлләргә ярамай. Сәләмәт тормыш рәвеш алып бармыйсың икән, ул акчалар киләчәктә даруга тотылачак. Балаларыңа, бигрәк тә ирең син сау-сәләмәт килеш кирәк! Вакытым житми, дип әйтү – ул бер сәбәп. Ялкаулыкны жиңү, үзәңне ярата башлау өчен зур адым ясарга тәвәккәллек кенә сорала.

И минем дәү әнием! Нәрсә генә уйласам да, нәрсә
генә эшләсәм дә, уй очым гел аңа барып тоташа.
Дәү әниле булуыбыз белән бәхетле булганбыз лабаса.

Лилия
ГӨРӘЕВА

ДӘҮ ӘНИЛЕ ЖӘЙЛӘР

«Дәү әни, кара, ай туган!» «Ай күр-дем аман белән, күңлем тулды иман белән. Шушы айда үләр булсам, үткәр, Аллам, иман белән», – диегез, безне шулай өйрәтәләр иде. Дәү әни белән шундый кызык. Ул әллә ниләр белә. Әнә бит, бу юлы да: «Ай чалкан туган икән, ай яңгырлы булыр», – ди. Утырып туса, коры буласы икән.

Берәр жир авыртса, дәү әнидән дә яхшырак табиб юк. Үзе кечкенә генә, үзе жып-жылы кытыршы кулы белән бисмилла әйтеп бер генә сыпыра – шунда ук сызлавы басыла. Тәпие имгәнгән каз бәбкәсә дә, көтүдән аягын сындырып кайткан сарык бәтиә дә аның кулында хәзер савыга. Китап арасында гына саклый торган борын-гы бакыр тәңкәсә бар аның, шуны кырып, авырткан терлекнең азыгына гына куша. «Безнең әби имче карчык булган. Сынган урыннарны утыртыр өчен Казаннан ук ат жигеп кайтканнар аңа», – ди. Имчелек дәү әнидә дә бар. «Дәү әни, тел очы авырта!»

«Тилчә чыккандыр, имләргә кирәк. Минем арттан кабатла, тел очына тилчә чыккан, диген». Ни гажәп, ярты сәгәттән авыртуның эзе дә калмый.

Каникулда авылга – Кышкарга, әнинең әнисе Хәдичә дәү әниебез янына кайтыр сәгатьләрне календарь битендәгә көннәрне сыза-сыза көтә идек. Ул да көтә. Булышчылары кайта бит! «Кызым, акылың күп сиңең, баскыч башларын гына сөртеп ал әле». Шулкадәр ягымлы итеп фәкәть безнең дәү әни генә эш куша беләдер. «Идәнне себереп алсаң, юуы уңай була. Без элек идән ярыкларын чыра белән кыра идек тә, ком белән ышкып агарта идек». Дәү әни беркайчан да син дә шулай ит, димәс. Элек үзләренең ничек эшләгәннән генә сөйләр. «Юылмаган савыт-саба өстендә фәрештәләр тилмереп канат

жәеп тора, ди». Дәү әни сөйләгән өрфиядәй нәфис затларны – фәрештәләрне тилмертеп, ни гомер канат кактыру ярамас, тиз генә торып, талинкә-кашыкларны юып куябыз.

Ул – халык педагогикасының нәкъ үзе инде. «Ризыкка иң беренче булып үрелмәгез, әдәпсез димәсеннәр» – тыйнаклыкка чакыруы. «Ашаганда аяк селтәп утырсаң, шайтан килә» – кайнар аш-су янында сак булырга кирәген искәртүе. Эшкә «бисмиллаһ» әйтеп керешсәң дә, ризык капкан килеш сөйләшәргә ярамаганын да, торып киткәч, урындыгыңны этеп кую кирәген дә, уң аяктан киенә башлауның саваплы булуын да безгә дәү әни өйрәтте. Әле тагын көянтә аша атламыйлар, бусагага утырмыйлар, тел шартлатмыйлар һәм ияккә таянмыйлар (әти-әниң үлә, ди), кояш баегач, ялгзың мунчага кермиләр... И-и... дәү әнине тыңласаң...

Кунакка кайткач, иң беренче итеп без аннан әлбә пешертәбез. «Элек аны бәби чәенә дип кенә, сары майга

гына пешерәләр иде шул», – дия-дия, дәү әни өйалдыннан калай табагын алып керә. Кабартма пешергәннән калган майда гына пешерсә дә, әлбә әлбә инде – бик тәмле. «Үтти күрмәгез, ипигә ягып кына ашагыз!» – дәү әни үзе пешергән зур түгәрәк күмәчтән бер телем кисеп бирә. Ипине ул кичтән изеп, иртән басып, зур мичкә сала. Инде күптән кул белән урақ урмасалар да, дәү әнинең урагы да, чабагачы да, тапагачы да исән әле. Юк-юк та тубалы да кирәк булып куйгалый: ишегалдына жәймә жәеп, дәү әни ашлык жигәрә. Шуннан инде сүз үзеннән-үзе сугыш чорына, бер телем ипигә зар булган вакытларга күчә. Аның сөйләрлек хатирәсә күп, ләкин безнең генә тыңлайсы килми. Эх, дәү әнине кайтарып булса, мин аны көннәр буена да тыңлар идем. Ләкин... үзе әйтмешли, анда бер баргач кайтып булмый шул. Хәзер инде ничек кенә теләсәк тә, дәү әниебезнең кайларда урман кисүен, торф чыгаруын, тракторчылыкка ничек укыганын – берсен дә белә алмаячакбыз.

Аңа уку эләкмәгән. Дәү әни кириллицаны авырлык белән укый, ләкин газета-журналларны ел да күп итеп яздыра иде. Ә менә без мәктәптә немец телен өйрәнә башлагач, барыбызны да шаккаттырып, латин имлясын укыды да бирде. Алар буыны берничә классны латин имлясында укып калырга өлгергән.

Балачагын сөйләргә яратмады ул. Ятимлектә үткән чакларын искә аласы килмәгәндер инде. Ә менә үз балачагым искә төшсә, күз алдыма гел бер сурәт килә: таратып бәйләгән ак яулыгын колак артына гына кыстырып, дәү әни кичке ашны бүлә. Тәмле аш исе, өй жылысы, дәү әнинең безне чиксез яратуы – гомер буйларыма озата барырлык иң жылы хатирәм ул.

Лилия
ГЭРЭЕВА

БУ ЙОРТТА ИГЕЛЕК ЯШИ

«Әни! Әни! Мама!» Кулларын сузып каршыма
йөгөргән яшүсмер егетне ирексездән кочагыма алам.
Шатлыгыннан сулуы капкан бала башын иңемә сала:
«Мама! Мама!» Әлеге иң газиз сүз, кайтаваз булып,
башкаларның да иреннәренә куна. Күп нәрсәне аңлый
алмасалар да, әни кирәклеге беләләр.

Мондагы 80 баланың берничәсенен генә әти-әниләре исән, калганның дөм ятим. Кемдер баласыннан тап-кач ук баш тарткан, ә кемдер үз куллары белән монда алып килеп тапшырган. Арада бигрәк авыр диагнозлылары бар. Акылга зәгыйфь булуы өстенә, церебраль паралич белән авыручылары гына да дистәләп. Гаепләргә ашыкмагыз! Бәлки, бу юл әти-әнинең бердәнбер дәрәжәс булгандыр. Сау булмаган бала тәрбияләгән әни гомәр бәйдә бит ул. Саба районының Югары Утар интернат-йорты директоры, II дәрәжәгә «Ватан алдындагы хезмәтләре өчен» орден медале иясе Имамәтдин Гәрәев тө шул сүзләргә раслый.

«Газиз баласын чарасызлыктан бирегә тапшыра күпләр. Әле ярып шушы интернат булган, без бу шартларны булдыра алмас идек, диләр. Әйе, без аларны тулысынча савыктыра алмыйбыз. Әмма кулдан килгәнчә яшәешләрен уңайлы итәргә тырышабыз. Аслары коры, көненә алты тапкыр ашатабыз, яннарында тәүлек әйләнә караучылары... Укырга йөриләр, иптәшләре белән аралашалар...» – аның һәр баланы исемләп белеп, кайгыртып сөйләвенә исем китеп утырам. Булса да булыр икән олы йөрәк кешедә!

Ишегалдындагы буй житкән каеннар Имамәтдин Гәрәевичның егет чагын да хәтерли әле. Интернатның директоры булып эшли башлавына быелның беренче гыйнварында илле ел тулды бит (аңарчы дүрт ел шушында ук фельдшер була ул). Интернат дип яздым да, күңелем сыкрап куйды. Рәсми атамасы шулай инде шулаен... Ләкин казна исе сөңгән соры, төссез йорт түгел бу. Жылы монда, ямьле. Авылдагы балкып торган иң матур йорт төслә.

Әмма гел шушылай булмаган ул. Интернатта озак еллар эшләүчеләр мичкә утын ягып, чишмәдән су ташыган чакларны да, балаларны юындыру өчен казанда су жылыткан елларны да белә. Егерме елдан артык интернатның сестра-хозяйкасы булган Әнисә ханым Зарипова, ул чактагы шартлар белән бүтүнгә чагыштырам да, ничекләр эшләдек икән дип куям, ди.

Монда бөтен апаларның дә исеме бер – Әни!

Имаматдин Гәрәевич та әйткән иде аны, Әнисә ханым да кабатлы: интернат Татарстан Президенты Рөстәм Нургали улының ярдәмен тоеп яши. Хәер, заманында Нургали абый үзе дә аз ярдәм итмәгән.

Балаларның музыка житәкчесе Ландыш Хаматовага ияреп, бер бинаның бусагасыннан атлыйм. «Инвалид балаларны мәстәкийль яшәргә әйдәп баручы» пилот проекты дип аталучы бу төркемдә балаларны аз булса да өй эшләренә өйрәтеп үстерәләр. Салатка яшелчә турыйлар, ишегалдын себереп, карларны көрәп куялар, бүлмәләрен тәртиптә тоту да үз өсләрендә. Коелган сәдәпләрне ничек тагасын да беләләр хәзер. Әйткәнне аңлый, ни эшләгәнне чамалый торган балалар болары. Бу сүзләргә аптырамагыз. Интернатта бит акылга зәгыйфь балалар яши, үз-үзен бөтенләй белештерми торганнары да бар. Аларны көне буе күз уңында тотып, вакытында йомышлату, кашыктан ашату, юндыру, киендерүнең нинди зур хезмәт икәннән үз башына төшкәннәр генә аңлый. Шуңа да мондагы эшкә иң чыдамнар гына түзә дә инде. Коллектив кечкенә түгел үзе: балаларның тормыш-көнүрешен, сәламәтлеген, рухи халәтен 108 хезмәткәр (декретта булганнарын да кушып) кайгырта.

Кая карасаң да, күзгә иң беренче ташланганы – әйткәнәмчә, матурлык. Келәмнәр, пәрделәр, гөлләр – бөтенесе күзгә иркәли. Икенчесе – чисталык. Әле өйдә бер бала артыннан да жыеп бетереп булмый, ә монда алар сиксән! «Төнлә асларын чылатмасыннар, ис булмасын дип, санитаркалар төне буе уяу тора. Памперслар кидерсәк тә, зурларына ул бары бер тапкыр гына юешләргә житә», – ди Әнисә ханым. Өченчесе исә – тынычлык. Дәрәс, көндез балаларның күбесе мәктәптә, алар кайтса, шау-шуы да, ыгы-зыгысы да артадыр. Һәр төркемдә икешәр тәрбияче, берсе укырга йөрмәүче балалар янында калса, икенчесе – көнне алар белән мәктәптә уздыра. Укый алырдайларны автобус белән Кызыл Мишәдәге коррекция мәктәбенә йөртәләр,

йөри алмаучыларга укытучылар интернатка килеп белем бирә. Сабаның үзенә дә төрлө түгәрәкләргә йөриләр икән. «Андагы эти-әниләр, шаккатып, ничек эшли аласыз, диләр. Ә безгә алар гадәти балалар кебек», – ди тормышка өйрәнәп үсүчеләр төркеменә сөйкемле апалары Сиринә Идрисова.

Мин килгән көнне интернатта кунаклар көтәләр иде (хәер, кунаклар өзелми моннан, жырычылар да килгәли, хәтта Америкадан ук кайтучылар бар). Шәмәрдәннең балалар бакчасы спектакль күрсәтәсе икән (өстәге фотода интернат балалары бөләкәй артистлар белән). Бакча балаларына ияреп, уртанчылар төркеменә үтәм дә, почмакка посып, залны күзлим. Кайсын – чанага, кайсын арбага утыртып, кайсыларын күтәреп, ятып кына тора торган балаларны да алып керделәр. Көйләп кенә чишендерделәр, жайлап утыртылар, утырып тора алмаганның алларына алдылар. Берүдән дә «барыбер аңламыйлар, ярамаган тагын аларга» дигән мөнәсәбәт күрмәдем. Бая ишеткән, күргән-нәрәменә хаклыгын раслау өчен шушы бер күренеш тә житеп ашты.

Үз рольләрен чын каһарманнарча башкарып чыккан сабылларга (тамашачылар бит тәэсирләрән төрлечә белдерә: кемдер шатлыгын бигрәк хислә күрсәтә, кычкырып та жибәргәлиләр) анымдагы тәрбиячеләр соклануларын яшерми. Хәтта чак кына көнләшәләр дә сыман: «Болар безнекеләр кебек түгел шул. Сәламәт баланы өйрәтеп була». Алай дисәләр дә, үзләре дә «Возьмемся за руки, друзья!» фестивалендә катнашканнар әле. Күп итеп бүлмәләргә алып кайтканнар. Зур бәйрәм булган ул алар өчен. Бәйрәм яратмаган бала-чага буламыни? Мондагылар да бәйрәмнәргә дә, бүлмәләргә дә бик ярата. Туган көннәр, Яңа ел якынлашса, теләкләрен белдереп, хатлар язалар. Үтәлми калганнары сирәк. Билгеле, замана балалары кебек, мондагылар да телефон

сорый, планшетка кызыгалар. «Биреп карадык без. Ярты сәгатьтән шөребен шөрепкә аерып бетергән булалар. Телефон белән уйнап, әллә кайларга шалтыратырга мөмкиннәр, шуңа күрә кулларына тоттырмыйбыз», – ди Әнисә апалары. Ә болай менә дигән компьютер классы бар интернатның. Нәрсә ул компьютер классы гына! Бу балаларның хәтта үз зоопарклары да бар. Зоопарк та, теплица да (әйе, менә дигән теплица корып куйганнар) – балаларны эшкә өйрәтү өчен кирәк.

Узган ел тагын бер экспериментка барганнар: интернат тарихында беренче тапкыр өч баланы Казанга төзүчеләр көллиятенә укырга жибәргәннәр. Моңа ишеткәч, күңелемне тырнап торган бер сорауны бирәм: «18 яше тулгач, бу балалар каядыр китәргә тиештер?» Тиеш. Мондагыларның да үзәкләрен өзгәнә шушы. «Элек 18 яшеннән соң аларны олылар яшәгән интернатларга күчәрә иделәр. Хәзер 23 яшькәчә калалар. Аннары... аннары инде элементләр өзелә», – ди Имаматдин Гәрәевич. Кире үз гаиләсенә кайтучылары бик сирәк. Аерылышуны балалар үзләре дә авыр кичерә. «Узган ел бездән киткән өч балабыз яши алмаган. Белмим, сагындан шулай булганмы?» – ди тәрбиячеләр. Ә үзләренә күзләре – мөлдәрәмә.

«Шушында зурлар өчен дә берәр бина корып куеп булмыймы?» – соравым ирексездән яңгырый. «Үзәбездә шул хакта уйлыйбыз. 23 ел буе кашыктан ашатып үстергән балаларыбызны чит-ят кулларга биреп жибәрү үзәбезгә дә читен», – ди Имаматдин Гәрәевич. Миһербанлы олы йөрәгеннән тыш, аның тагын игелекле бер сыйфаты барлыгын тоеп өлгергән идем инде: балаларның яшәшән тагын да яхшырту юлында киртәләр юк аңа. Ай-һай, булмас дигәнне дә булдыра алган кеше ул. Бер уңайдан без аны булчак зур бәйрәмә – 80 яшьлек юбилее белән котлыйбыз. Югыйсә үзенә бер дә ул яшьне бирмәсәң әле.

ТАТАР ФЕМИНИЗМЫ-1

Шулай бервакыт әдәбият хакында сөйләшеп утырганда, «Ни өчен бүген әдәбиятка хатын-кызлар күпләп килә?» дигән сорау бирделәр. Мин җавабымны әзерләгәнче, моңа кадәр сүзгә кушылмыйча, тыңлап утырган бер әфәнде каһкаһә белән әйтеп куйды: «Элек хатын-кызны кешегә дә санамаганнар, кеше булганнарына кайчан гына бит әле аларның...» Аның бу циникларча әйтелгән сүзләрендә тарихи дәрәҗәләр ята иде. Әйе, без бүген барыбыз да – феминизм җимешләре. XIX йөздә дөнья буйлап феминизм хәрәкәте таралыш алганчыга кадәр, хатын-кызның сайлау, тавыш бирү хокукы юк, ул хөкемдар була, дәүләт вазыйфасын били, гаилә кору өчен партнёр сайлый алмаган; кагыйдә буларак, белемсез, надан; юридик яктан әтисенә, кияүгә чыккач, иренә хосусый милегә булып саналган. Борынгы Вавилонда Хаммурапи кодексында ук (безнең эрага кадәр 1750 нче еллар) хатын-кызның тере товар булуы турында язылган бер мисалны гына искә төшерү дә җитә: әгәр дә кыз баланы кем дә булса мәсхәрә итә икән, зыян күрүче кем булган дип уйлыйсыз? Юк, кыз бала түгел, ә аның әтисе. Әгәр бу канун бүген гамәлдә булса, «Пусть говорят» тапшыруында 16 серия буена Диана Шурыгинаны түгел, ә аның әтисен чәйнәләр иде. Психологлар аның әтисенә ярдәм итәргә ашыгыр иде...

Эмансипациянең рәхәте

Феминизмның яхшымы-яманмы булуы турында сөйләү бүген мөһим түгел инде: тарихи үзгәрешләр һәрвакыт килчәк хакына эшләнә. Бүген хатын-кызларның каршылык-лы хәлдә калуына карата (дөнья йөгәнә җигеләп тартуы да, гаилә учагын саклаучы булуы да) диванда ятучы ирләр (кайчак ятмаучылары да): «үзегез даулап алган ирек, эмансипациягезнең рәхәтен күре-гез», дип җавап бирә. Ә бит XIX йөздә Шиһабетдин Мәрҗани хәзрәтләре татар мөселман хатын-кызларын мәҗрифәтле итү турында сүз башлаганда, килчәктә ир-атлар болай фикер йөртәр дип уйламагандыр да...

XIX йөзгә икенче яртысында Россиядә башланган буржуаз үзгәрешләр илдәге мөселман өммәтен җәдитчелек хәрәкәте булып яулап ала. Ул хәрәкәтнең иң кайнар ягы – хатын-кыз мәсьәләсе. Феминизм кайсыдыр бер тарихи борылышта тискәре мәгънә төсмеренә ия булып, безгә хас түгел бер күренеш кебек кабул ителә башлаган, күрәсәң. Көнбатыш феминизмның татар-мөселман хатын-кызлар мәсьәләсе белән уртаклыклары күп булса да, аны тәңгәл дию дәрәҗәс булмас иде. Мәсәлән, Көнбатышның беренче феминисткасы, XVIII гасыр ахырында яшәгән инглиз хатыны Мэри Уолстонкрафт мәҗрифәтче Руссо йогынтысында «Хатын-кыз хокукларын яклау» дигән трактатын язганда, аларга сайлау хокукы бирү турында гына сүз алып бара. Аның гауга китереп чыгарган өлегә трактатын хәтта укымышлы ирләр дә җитди кабул итми, хатыннарга ни җитми дигән кебегрәк, җилкә сикертеп куялар. Ә инде Россиядә беренче хатын-кыз министр дәрәҗәсенә ирешкән генерал кызы Александра Коллонтай «революция валькириясе» дигән кушамат алып, XX йөз башы секс-символы булып танылганда һәм иң беренче булып никахын чиркәүдә түгел, ә рәсми рәвештә законлаштырганда, гасырлар буге Шәрәк мәдәнияте кысаларында тәрбияләнгән татарлардан Сара Шакулова Сорбонна универси-

тетында укый, Мөхлисә Бубый хатын-кызлардан казый вазыйфасын беренче башкара.

Ә аңа кадәр...

...татар дөньясында татар мәгърифәтче ирләр хатын-кыз мәсьәләсе буенча шактый агарту эшләре алып барган була инде. Бу эшне Ш. Мәржани, Р. Фәхретдин кебек дин әһелләре башлап жибәрә. Алар татар жәмәгәтчелегендә хатын-кызларның хокуксызлыгы һәм гыйлемсезлеге (!) белән килешә алмый, чөнки милләт киләчәген бары тик мәгърифәтле аналар белән генә бәйләп карыйлар. XX йөз башында татар язучылары хатын-кызларның уңай образларын тудырып, әсәрләр ижат итәләр. Жәмәгәтчелекнең игътибарын жәлеп итү максатыннан, әсәрләрен хатын-кыз исемнәре белән имзалыйлар.

XX йөз башында гомуми милли күтәрелештә татар кызларының аң-белемгә омтылуы, «светский» чараларга чыгуы, театрларга йөрүе, хәтта ки киенүләренә кадәр үзгәрүе турында бик күп язылды. Татар дөньясының милли йөзен төрле өлкәләрдә йолдыз булып танылган хатын-кызлар билгели башлай: Казанда ирләр гимназиясе дә булмаганда, үз акчасына беренче хатын-кызлар гимназиясе ачкан Фатиха Аитова, бирнә акчасына ире Исмәгыйль бәй Гаспралы белән «Тәржеман» газетасы чыгарган Зөһрә Акчурина-Гаспринская, «Сәйяр»дән Уфага китеп, 1912 елда анда «Нур» труппасы оештырган беренче татар актрисасы Сәхибжамал Гыйззәтуллина-Волжская, татар кызларыннан беренчеләрдән Европага чыгып, борынгы Сорбонна университетында белем алган Сара Шакулова, тарихта беренче тапкыр хатын-кызлар арасынан сайлап куелган казыя Мөхлисә Бубый... Боларның һәркайсының үрнәген тәфсилләп тасвирлап, татар феминизмы турында күзаллау тудыра алырдай аерым мәкаләләр язарга мөмкин булса да, хатын-кыз мәсьәләсенең асылына төшенер өчен шул чор шәхесләренең кайбер хезмәтләренә, мәкаләләренә тукталу

Без гадәттә «татар феминизмы» дигән төшенчә белән эш итмибез, бездә аны күбрәк «ХАТЫН-КЫЗ МӘСЬӘЛӘСЕ» дип иөртәләр.

урынлы да, кызыктырак та булыр. Ни әйтсәң дә, әгәр татар феминизмы дип әйтсәң икән, аның башында иң элек мәгърифәтче һәм (яки) капиталист ир-егетләр торуйн танырга тиеш булабыз.

«Хатын хакы – Хаува ана хакы»

1913 елда Якуб Хәлили мөхәррир-легендә «Сөембикә» журналы чыга башлауга, аның шул ук елгы декабрь һәм 1914 елгы гыйнвар санында Өммегөлсем Терешковия дигән мөгаллимә ханымның «Безнең хәл» дигән мәкаләсе дөнья күрә. Ул анда болай дип яза:

«Без ирләремезгә кол булып беткәнмез, аларны үземезгә хужа иткәнмез. «Ир хакы – Алла хакы», «Ир хакы – пәйгамбәр хакы» дип, ирләремезгә артыграк башымызны иеп, аларның аяклары астында фил аягы астында изелгән сычкан шикелле изелеп калганбыз. Бабаларымыз кыш көннәрендә әбиләремезне чана төртәсенә бәйләп ярганнар. Шунның белән генә канәгатьләнми, өйгә алып кереп, эскәмиягә салып, бәйләп, камчылары тузганчы аларның аркаларын телгәләгәннәр. Йа Раббиде, бу нинди ерткычлык!» – дип яза мөгаллимә ханым. Һәм мәкаләсенең дөвамында ирләрне «жанварлар» дип атый.

Үзенең әсәрләрендә дә хатын-кыз образларының тулы бер галереясын биргән Исхакый шунда ук жавап яза: «Мин дә мөгаллимә Терешковия ханымның «ерткыч жанварлар» дип, әдәби итеп йөртә торган бер ир булганга, ханым-әфәндегә кечкенә генә бер сүз әйтеп китмәкче булам. Ирләр белән хатыннары арасындагы мөнәсәбәтнең табигый булмавының сәбәпләре – хатыннарының башларындагы «Ир хакы – пәйгамбәр хакы» дигән казыяның булуында түгел, ирләрнең башында «Хатын хакы – Хаува ана хакы» дигән

мәгънәнең йирләшмәвендәдер. Без, ирләр, менә шуны йирләштерергә тырышамыз, әдәбиятымыз, матбугатымыз шуңарга хезмәт итә, шул эшкә элек без, ирләр, «жанварлар» башладык, иң әүвәл шул мәсьәләне карт «жанвар» «Тәржеман» баба чыгарды. Шул эшкә Риза казый дигән бер «жанвар» шәригать төсе бирде. <...>

Хатын-кыз мәсьәләсенең төбе хатыннарыда ирләргә дошманлык хисе үстерүдә түгел. Ике тарафта да бер-береңә ихтирам тойгысын башларына, йөрәкләренә урынлаштырудадыр.

Шулай итеп, Исхакый матбугаттан чыгышлар ясарлык булып формалашкан хатын-кызлар хәрәкәтен дөресләп торучы бер аксакал вазыйфасын үти. Шул ук елны ул «Хатын-кыз бурычы» дигән мәкаләсен яза. Бу юллар хатын-кызларга өндәмә буларак яңгырый:

«Алдагы сыйныф хатыннарымызга чынлап эшкә керешергә, сызганып, үз вазыйфалары башында булырга вакыт житте.

Милли, мәдәни бурычлар бит, бикләремез, абыстайларымыз, туташларымыз, без ирләрнең генә вазыйфасы түгел, бу – һәммәбезнең бергә үтәчәк, бергә эшләчәк бурычы...

Без ирләр генә житмимез, без ирләр генә таламыз, әлсәримез, арамыз. Тагы безгә, ирләргә, мөмкин түгел бик күп эшләр бит сезнең тарафтан бик жиңеллек белән генә эшләнә. <...>

Вакыт житмәде түгел, житте. Рәхим итеңез. Үз вазыйфаңыңның башында утырыңыз!»

Бу вакытта инде буржуазия вәкилләре өчен хәтта рус гимназияләрендә, һөнәри уку йортларында белем алуға киртәләр калмый диярлек, күрәсен, Исхакыйның эшче-крестьян кызларына да мөржәгать итүе булгандыр.

«Мәсьәләләремез күп. Эшләремез чуалчык. Киләчәгемез томанлы. Эш хезмәтче сорый».

Ислам дөнъясында – беренче!

1917 елның 1 маенда Мәскәүдә Шәмси Асадуллаев йортында Бөтен-россия мөселманнарының съезды башланып китә. Съездда Россиянең барлык төбәкләреннән 900 дән артыграк делегат катнаша. Шуларның 112 се (кайбер чыганаclarда – 120) хатын-кыз һәм аларның мондый жыенда беренче тапкыр катнашуы була. Форумда тикшерелгән иң четерекле мәсьәлә – билгеле, хатын-кызларга кагыла. Мөхлисә Бубый шушы жыенда казый итеп сайлана. Ислам дөнъясында беренче тапкыр!

Шушы ук жыенда «Хатын-кызлар мәсьәләсе турында»гы 11 пункттан торган резолюция кабул ителә. Татар жәмәгәтчеләге өчен бу чын мәгънәсендә тарихи документ, анда ир-атлар белән хатын-кызлар хокукларының тигезлегә шәригать белән раслана, шулай ук күп хатынлылык тыела, аерылышырга рөхсәт бирелә башлый. Съезддан соң, мулалар каршылык белдереп, агитацияләр алып бара, аларга ирләр дә кушыла. Бәхәсләр бик озак дәвам итәргә охшый, әмма аларга Октябрь инкыйлабы нокта куя. Хатын-кыз мәсьәләсе бөтенләй башка шартларда хәл ителә башлый.

XX йөз башы феминизмы: бердәмлек һәм тигезлек

Әмма мөселман руханилары, галимнәре татар хатын-кызларының жәмгыятьтәге урыны турында бик әһәмиятле фикерләр язып калдыра. Күренекле татар дин белгече, галим-философ, публицист Муса Жаруллаһ Бигиевның әйткәннәре бүгенге көн өчен дә актуаль яңгырый. Ул хатын-кыз мәсьәләсенә кагылышлы фикерләрен алда әйткән жыеннарда, шулай ук матбугатта әйтә килә, ә 1933 елда «Коръән Кәрим аять кәримәләре хозурында хатын» дигән аерым китап чыгара. Муса әфәнденең

хатын-кызларга карата үтә дә ихтирамлы мөнәсәбәте турында замандашлары да әйтеп калдырган, шулай ук аның язганнарын еш кына «ибн Фатыйма» дип имзалавы да бу турыда күпне сөйли. «Хатын-кыз – ул: 1) минем үз әнием, минем бөек әнием; 2) минем апам, әтиемнең һәм әниемнең апалары; 3) гомер юлдашым, минем ханым-әфәндем, балаларымның анасы; 4) хатын-кыз – минем кызларым ул. Икенче төрле әйткәндә, хатын-кызларга карата булган ихтирамлы мөнәсәбәтем дин күрсәтмәләре, табигать кануннары һәм жәмгыять ихтияры хозурында минем иң бөек вазыйфамдыр ул», – ди ул китабында.

Шунда ук дәвам итә: «Ничек кенә булмасын, хатын-кыз дини вазыйфаларын тулысынча башкара алмаган кебек тоелганга карап кына, хокукларның берсеннән дә мәхрүм ителергә тиеш түгел. Алай гына да түгел, Хатын-кыз булганы өчен генә дә ул кайбер хокуклары ягыннан өстен булырга тиеш. Хатын-кыз ана булу вазыйфаларын үтәү зарурлыгы яки гаилә тормышының хужабикәсе һәм гаилә учагын саклаучысы булганы өчен кайбер хокукларынан үзе баш тарта ала. <...>

Хатын-кыз хокуклары социаль тормышка бернинди хилафлык та китерми һәм икътисад өлкәсендә бернинди кризис та китереп чыгармый. Мәсәлән, фабрикаларда эшләүче хатын-кызларны башка эшчеләргә бирелгән хокуклардан мәхрүм итүнең бер зарурлыгы да юк.

Шулай да хатыннарны һәм кызларны мондый урыннарда хезмәт итү мәжбүриятеннән азат итә торган чаралар күрү зарурлыгы бар. Яисә, мәсәлән, хатын-кызларны сайлау яки төрле хакимият органнына яки төрле оешмаларга һәм комитетларга сайлану хокукыннан мәхрүм итүнең бер файдасы да юк. Әмма ләкин бу аның табигать биргән

вазыйфаларын башкаруына хилафлык китерерлек булса, бу очракта ул хокукларыннан файдаланырга, юкмы икәннән үзе хәл итәргә тиеш. Мәсәлән, хатын-кызның йөкле вакытында яки ана булу вазыйфаларын башкарганда, теге яки бу социаль актларда катнаша алмаган өчен аны хокукларыннан мәхрүм итү дөнъяви һәм дини кануннар нигезендә яткан гаделлек принципларына бөтенләй туры килми.

Гажәп, шунысы бик тә гажәп: хатыннарына һәм кызларына фәхешлек белән шөгыйльләнү өчен чикләнгән хокуклар биргән Көнбатыш аларга сайлау хокукы бирергәме, дип гыйльми бәхәсләргә кереп баткан. Әйтергә кирәк, андагы галимнәр хатын-кызларының андый хокуктан мәхрүм булуын таний. Бу өлкәдә көнбатыш хатын-кызларының хокукларын гәмәлгә ашыруда бердәм фикер юк, бу исә аларның хатын-кызларын бик нык түбәнсетә. Бәлки, бу «Син намусыңны саттың, шулай булгач, үз фикереңне белдерү хокукың да юк!» дигән сүзләрдә чагыладыр да? Алай булгач, сатучы белән сатып алучы арасында нинди аерма бар соң?

Коръән Кәримебез кушканча, хатын-кыз, ир-ат кебек үк, хокук һәм вазыйфаларның һәркайсыннан файдалана. Бу исә хатын-кызның хокукларга ия булу ягыннан ир-атлар белән тигез булуын аңлата. Монда безнең максат шундый:

1) мәдәни хокукларда бердәмлек һәм тигезлек, 2) гаилә һәм ир белән хатын булу хокукларында бердәмлек һәм тигезлек, 3) гыйлем алу, тәрбия һәм әхлак мәсьәләләрендә бердәмлек һәм тигезлек һәм, ниягать, 4) барлык сәяси хокукларда бердәмлек һәм тигезлек», – дип яза Муса Жаруллаһ Бигиев.

Татар феминизмы әнә шушы кимәлдә башланып киткән. Шәрык мәдәнияте һәм ислам тәгълиматы нигезендә барлыкка килгән «хатын-кызлар мәсьәләсе», әгәр совет чорында башка агымнар белән кушылып китмәгән булса, ил корабына бүген кайсы дулкыны белән бәрер иде икән?

Ландыш ӘБҮДЭРОВА

ТӘКӘББЕРЛЕК — ИҢ ЗУР ГӨНАҺ

Илнар хәзрәт
ЗИННӘТУЛЛИН,
«Туган авылым»
мәчете
имам-хатыйбы

Илаһи ният кылдым

Тәкәбберлек нәрсә ул, аңа каләбнең чире дип караргамыз?

— Әйе, ул, әлбәттә, чир. Аны дөваларга, аның белән көрәшкә кирәк. Тәкәбберлек — жир йөзгә, тарихта без белгән иң беренче гөнаһ. Аны беренче булып Иблис кыла. Аллаһы Тәгалә Адәм галәһиссәламне яралткач, барлык тереклеккә аңа сәждә кылырга куша. Бөтен затлар, фәрештәләр Адәмгә сәждә кыла, әмма Иблис баш тарта. «Син аны балчыктан яралттың, ә мине уттан, ут балчыктан яхшырак», — ди. Монда тәкәбберлекнең асылы күренә. Үзегне бөтен нәрсәдән дә, заттан да өстенрәк тою. «Тәкәббер» сүзгә гарәп теленнән «үсү», «зураю» дип тәрҗемә ителә, ягъни башкалар алдында зураюң.

Тәкәбберлек аркасында күп гөнаһлар кылына. Кеше динне кабул итми. Үзеннән дә көчлерәк нәрсәдәр барлыгын кеше тоя ул, әмма Аллаһы Тәгаләгә баш ияргә тәкәбберлегә комачаулый: «Ничек инде кемдер язган канун белән яшим?» — ди. Аның тормыш юлын үзгәртсәң, үзгәрткәнне ашыйсың, үзгәрткәнчә киенәсе килә.

Тәкәбберлек аркасында кеше хаклыкны кабул итми. («Нишләп бу фикергә үзем килмәдем, үзем беләм, үзем акыллырак!») Урлауның да нигезендә тәкәбберлек ята. («Бу әйбәргә хужа булырга мин лаеклырак!») Үтерүнең дә. («Бу кешенең гомерен мин хәл итә алам!») Ялганның да. («Мин аннан өстенрәк күренергә тиеш!») Көнчелекнең дә. («Ул нигә аңа эләкте соң әле? Миңа тиеш! Мин лаеклырак!»). Бәхәсләрдә юл куймау да тәкәбберлекнең бер билгесе.

Тәкәбберлек кечкенә генә гөнаһны да зур итә. Курку яки оныту белән кылган гөнаһтан ул зуррак. Мәсәлән, бер яшь егет Пәйгамбәребез янына килә дә: «И Рәсүлүллаһ, миңа зина кылырга рөхсәт бир әле», — ди. Сәхәбәләр бу яшь егетнең оятсызлыгына

шакката — фәхеш ислам динендә зур гөнаһ булып санала бит. «Тынычланыгыз, — ди пәйгамбәр һәм җайлап кына аңлата башлый: — Менә син үзегнең әниң, апаң яки сеңлең белән зина кылуларын теләр идеңме?» «Юк», — ди егет. «Син зина кылырга теләгән хатын-кыз да бит кемнеңдер әнисе, апасы, туганы», — ди пәйгамбәр. Егетнең күзләре ачылып китә: «Хәзер аңладым», — ди. Ә икенче берьюлы пәйгамбәр берәүнең сул кулы белән ашап утырганын күрә. «Сул кул белән ашарга ярамый, уң кул белән аша», — ди ул аңа. «Мин уң кул белән ашый алмыйм», — дип җавап бирә теге кеше. «Алайса кулың корысын», — ди пәйгамбәребез. Һәм ул кешенең кулы корый. Сәхәбәләр тагын шакката. Пәйгамбәрнең беренче очракта егеткә шундый матур итеп аңлатып, икенчесенә шундый каты сүз әйтүенә сәбәбе исә бик гади — икенче кеше аңа тәкәбберлек белән җавап бирә. «Кешенең күңелендә бер тамчы тәкәбберлек булса да, ул җәннәткә кермәс», дигән пәйгамбәребез.

Хатын-кыз матур киенергә ярата. «Башкаларда булмаганны киим», дип тырыша ул. Бу да тәкәбберлекме?

— Беренчедән, хатын-кызның моннан да зуррак тәкәбберлегә бар — ул кеше тикшерү. Бу — зуррак гөнаһ. Гадәттә, гаиләне хатын-кыз алып бара: нәрсә кирәген, нәрсә кирәкмәгәннән ул хәл итә. Ул моны ничек билгели соң? Башкаларга карап, көнләшә! «Аларның бар, безнең дә булырга тиеш», «Ул шулай иткән, син дә эшлә», «Бөтенесе ял итә, без дә барырга тиеш»... Кешегә карап, аларны узып китәм дип яшәү бу. Һәм алар артында гайбәт сөйләү. (Гайбәтнең максаты билгеле бит: кешене яманлап, үзегне өстен итеп күрсәтү.) Бу да тәкәбберлек.

Ә матур киенү тәкәбберлек түгел. Тик киенүнең максаты үзегне башкалардан өстен кую булмаса! Бер үк эшкә ике төрле ният белән эшләргә мөмкин. Мәсәлән, имам Абу Хәниф намазны бик кыйммәтле күлмәк киеп укыган. «Бу бит исраф, акчаны әрәм итү була, нигә алай эшлисез?» — дип сорагач, ул: «Аллаһы Тәгалә миңа биргән нигъмәтне, рәхмәт йөзеннән аның каршында кулланырга теләм», — дигән. Кешегә бүләк биргәч, ул аны каядыр алып кына куйса, үзегне уңайсыз хис итсәң, ә кулланса, куанасың, күңелең була бит. Менә шундый ният белән киенелсә, зыян юк. Әмма: «Кешене уздырам, башка беркемдә дә мондый киём юк, миндә генә бар», дип киенсә, әлбәттә, ул тәкәбберлек булып санала. Иң мөһиме — ният. Бу — һәрбер нәрсәдә шулай. Әйтик, кеше хәзер киңәшләргә кабул итми, диләр. Әйе, кабул да итми, бирә дә белми. Моның да сәбәбе — тәкәбберлек. Кабул итәргә тиеш кеше: «Үзем беләм, мин синнән акыллырак», — дип тыңлый. Әйтүче дә яхшылык теләп түгел, өйрәтә, тәкәбберлек белән: «Син белмисең, мин беләм», — дип әйтә. Мондый киңәштән файда да, савап та юк.

Кайбер хатын-кызның ирен санга сукмавы да тәкәбберлекме?

— Әйе, шулай, аның башка сәбәбе юк. «Ул миннән нәрсәсә белән яхшырак соң?» дип уйлый хатын-кыз. Хәзер менә феминистик хәрәкәتلәр зур көч ала. Аның нигезендә дә тәкәбберлек ята бит. «Без ирләр белән бертигез», дигән сүздән күптән узып, «без алардан яхшырак», дип исбатларга тырышалар. Ә бит ирнең сүзен санга сукмау — Аллаһының сүзен санга сукмау дигән сүз. Ирнең сүзен санга сукмау Аллаһы Тәгалә кушканга түгел, Аллаһы Тәгалә кушканга буйсынасың. Шуңа күрә ирне санга сукмау Аллаһы Тәгалә каршында тәкәбберлек була.

Сорбонна белем
йортында узган
гомере Сара Шакулова
тормышындагы
иң бай эчтәлекле,
бәхетле еллар
булып хәтерендә
озак сакланачак.
Хәер, әле бүген
дә замандашлары
игътибарын,
ихтимал, шундый
данлы, мәртәбәле
университетта укып
чыккан татар кызы
буларак та җәлеп итә
торгандыр ул.

Марат СӘФӘРОВ
Мәскәү

ТАТАРНЫН АТАКЛЫ САРАСЫ

Касыйм каласына һәр сәфәрәм сөендерә дә, гажәпләндерә дә: таныш урам-йортларны, ерынты-чоқырларны өр-яңадан ачу кызык бит. Жанга якин каладан күптән аерылып киткәнгәме бу юлы да көтелмәгән бүләкләр белән каршылады һәм уйландырды ул мине. Андагы матурлык, Ока елгасының нәкъ менә бу якта киң булып жәелеп китүенә хозурлану, дусларны очрату, күрешүләр дисеңме... Истәлекле, әкияти сәяхәт булды ул минем өчен!

Ә күнелдә сагыш – татар байларының гажәеп матур сарай-йортлары күз алдында жимерелә, юкка чыга бит. Йөз ел элек хужаларыннан тартып алынган сүздәгәр йортларында төрле учреждениеләр, хастаханәләр эшләп килде. Хәзер алар шәһәр читендә төзелгән яңа йортларга күчкән. Бушап калган, караучысыз иске биналар тәрәзәләре ватык килеш кышка керә. Борынгы татар тарихына караган кадерле ядкарьләргә саклау кирәксез эшкә әйләнеп баруы кызганыч...

Элекке Хан майданындагы мәчетнең челтәрле коймасы артындагы мәһабәт бина – Шакуловлар йорты да жимерелүгә дучар ителгән. Әллә ни зур байлыгы булмаган Касыйм каласында гынамы, Мәскәүнең үзгәндә – Данилов мөселман зиратында татар дөньясының горурлыгы саналган Сара Шакулованың каберенә куелган һәйкәл дә юкка чыккан, хәтта кабер үзгәндә югалган инде.

Алай да күнел юанырлык хәбәр бар: Мәскәүнең танылган коллекционеры Низами Ибраимов миңа яңа табылдыкларын – Мәскәүдәгә һәм Касыймдагы туганнарына Сара Шакулова Париждан жибергән откриткаларны күрсәтте. Андагы язучы-хәбәрләрне жентекләп өйрәнәсе, гарәп язучылар кириллицага күчәрәсе бар әле. Әмма шунысы ачык – кайчакта заманны сурәтләгән гади әйберләр мәһабәт сарайлардан яхшырак саклана, көгәз таш һәйкәлләрдән чыдамлырак булып чыга.

Сара Шакулова исемен беренче очратуымны әле дә хәтерлим. Лобачевский хакында роман язган галим, язучы Жәвад Тәржеманов Шакулованы «татарның Ковалевскаясы» дип атаган иде. Сара апаның замандашлары, туганнары Әминә һәм Ләйлә ханымнар белән күрешеп, бөртекләп бу гажәеп шәхес турында мәгълүмат туплый ул. «Сөембикә» укучыларына таныш Рауза апа Кастрова белән очрашуларым да эзсез узмады, бөекләребез хакында истәлек-хатирәләр уртаклашырга өлгердем. Йөзьяшар, милләт сөяр якташыбыз замандашларын яратып, сокланып искә төшерергә махир иде. Аннан соң да егерме еллап гомер узган. Әмма Сара Шакулова исеме һаман телдә, аның эше, тормышы белән кызыксынучылар бихисап. Тәминә Биктимерованың «Сорбоннага кадәр белем баскычлары» дигән кызыклы китабы бар. Альта Мәхмүтова хезмәтләрендә дә без татарлардан беренче хатын-кыз математик исемен еш очратабыз.

Касыйм ханлыгының соңгы хакимәсе Фатыйма-солтанның да шәжәрәләре Мөхәммәт пәйгамбәргә тоташкан Шакуловлар нәселеннән чыкканын, мөгаен, күпләр белмидер дә. Гарәп нәселеннән яралган сүздәгәр

Хәзер инде Сара апа белән якиннан аралашкан, аны белүчеләр калмады диярлек.

■ Касыйм шәһәрәндә Хан майданында урнашкан Шакуловлар йорты. Фото XX гасыр башында төшерелгән

Шакуловларның Сара атлы кызы туганчы ук төзелгән борынгы шәжәрәне күрү, хаклыгына инандым.

Атаклы сүздәгәрләр – Кастровлар, Акбулатовлар, Дэвишевлар, Вергазовлар, Шакуловлар һәм Ишимбаевлар Касыйм каласының сүздә, сәнәгат дөньясын озак еллар үз кулларында тотты.

Сәет-Шакуловларның күн заводында 1774 елда ук 90 эшче эшли. Әмма XIX гасыр уртасында тире-күн житештерү файда китерми башлый, заводлар ябыла. Эшлекле татар сүздәгәрләргә каракүл эшкәртеп сатуга күчә.

Ока ярларына якин гына утырган бу зиннәтле йортта, Касыймхан Хөсәен улы Шакулов гаиләсендә, мөселман горәф-гадәтләргә катгый саклана, әмма шул ук вакытта балаларга чит телләр өйрәтүгә, рус, көнбатыш язучыларының әсәрләрен укуга, музыка белән шөгыльләнүгә дә игътибар зур була.

1887 елның июлендә туган кыз балага Сара исемен кушалар.

Әниләре – Фатыйма Айнәтдин кызы Дебердеева Рәсәйгә атаклы постау фабрикалары хужалары Акчуриннар нәселеннән. Сембер өязендәгә Зөябаш авылы байлары кызы. Бестужев курсларын тәмамлаган гувернанткадан белем-тәрбия алган, фортепианода уйный, сәнгать, дөньяви фәннәр белән кызыксына торган ханым. Кияүгә чыгып, Касыймда яши башлагач та Шакуловлар йортында зыялы атмосфера тудыра: сүздәгәрнең ике улы – Мостафа белән Әхмәт тә, өч кыз – Сара, Ләйлә, Әминә дә яшәгән үк белемгә омтылып, тәрбия, кадер күрү, мәгърифәтле асыл затлар булып үсә.

Баштагы өч елны Сара калага якин гына Торбай авылында белем ала. Бу авыл мәктәбендә ислам дине нигезләргә һәм татар теле жентекле укытыла. Ә аннан

Россияда ХАТЫН-КЫЗНЫҢ югары белемгә ия булуы берәүне дә шаккаттырмый.

үзләре яшәгән шәһәрдәге рус хатын-кызлар гимназиясендә укый, рус теле һәм әдәбияты, математика, геометрия фәннәре белән мавыга.

Кибетләре, предприятие, конторлары каланың төрле төбәкләрендә урнашса да, татар сәүдәгәрләре ханнар заманында ук барлыкка килгән Татар бистәсен үз итә, бер тирәгә укмашып, аралашып яшәүне хуп күрә. Бистәнең үзәге, татарлар бергә жыела, киңәшләшә торган жир ул, әлбәттә, куәтле таш манарасы күккә ашкан Хан мәчете. Татар бистәсе сәүдәгәрләре тормышы беренче карашка гади генә тоелса да, мондагы мөнәсәбәтләргә күзаллау кыен: чөнки капиталистик дөнья кыйммәтләре һәм мөселманча яшәү рәвеше үрелеп бара. Хатын-кызның жәмгыятьтәге урыны бәхәслә: кызларның һәм хатыннарның күпчелеге туган-тумача, хезмәтчеләр белән генә күрешеп-аралашып яши. Ә шулай да хатын-кызның төпле белем алуга омтылышы үсә барган, хуплана торган чор була бу.

1891 елда табиб таныклыгы алган Разия Котлыярова-Сөләйманова хакында И. Гаспринский: «Разия ханым үрнәгәндә, ул салган юлдан унбер мөселман кызы Санкт-Петербургта медицина гыйлемен өйрәнә», дип 1903 елда ук яза.

1905 елда гимназия тәмамлаган Сара Шакулова да зиннәтле сарайларда бикләнеп, бәхет көтеп утырмаса, укырга карар бирә. Математика, тарих, рус телен «отлично»га үзләштергән кыз теләгенә гаилә дә каршы килми, билгеле.

Петербург. 1906 ел. Татар кызының империя башкаласына килеп төшүе вакытсыз чакка туры килә – беренче рус революциясе дөньяны шаулата. Сара, куркып, өенә кайтып китү хакында уйламый, танылган жәмәгать эшлеклесе һәм педагог Петр Францевич Лесгафт нигез салган тәрбиячеләр һәм физик белем бирү житекчеләре курсына барып керә. Революция жиңелә, 1907 елда курслар ябыла. Хатын-кызларга белем бирердәй бүтән курсларга керү дә мөмкин түгел, алары да тыела. Кул селтәп, туган якка кайтып китәргәме? Юк инде! Хыялы аны Парижга әйди.

Математика кануннарын күңел биреп өйрәнүче кыз сәнгать дөньясында кайнауучы яшь-жилкенчәк тормышыннан да хәбәрдар. Кунакханә-тулай торакта ул Николай Фешинның якин танышы рәссам Надежда Сапожникова белән дуслаша. Надежда аннан ун яшькә өлкәнрәк тә, тәҗрибеләрәк тә, Казанда 1877 елда мануфактура магазиннары тотучы байлар гаиләсендә туган, яңа тормышка күзләре ачылган. 1910 елда Казан сәнгать мәктәбен тәмамлагач, Фешин белән бергә Надежда Европага чыгып китә. Берлин, Мюнхен, Венеция, Милан,

Рим, Неаполь, Вена шәһәрләрендә булган. Сәяхәт итәргә, осталыгын чарларга омтылышы аны Парижга китереп җиткәргән. Фешин исә, Европада өйрәнәрлек нәрсә калмады дип, Казанга кайтып китәргә уйлый. Ә Надежда Парижда кала. 1912 елга кадәр Нидерланд рәссамы Кес ван Донген остаханәсендә эшли. Сараның да портретын яза ул, ләкин бу сәләтле останың бөтен мирасы нишләптер юкка чыга. Сапожникова белән Сараның дуслыгы илгә кайткач та, бөтен гомер буга дәвам итә.

1913 елда Сорбонна университетын бик яхшы – «отлично»га тәмамлап Сара туган иленә кайтырга карар кыла. Әмма, ни хикмәт, Париждан кайткан диплом – Сорбонна гербының Россия империясенә Мәгариф министрлыгы өчен һич әһәмияте юк икән. Төрле комиссияләргә математика фәне буга сигез курс эше һәм жиде имтихан тапшырып, Мәскәү Император университетында югары белем алуы хакында тагын бер таныклык – диплом ала ул.

Ике дипломга ия Шакулова Рязань өязендәге Зарайск дигән кечкенә шәһәрчәктә генә эш таба. Сугышка киткән педагог урыны бушый, бер реаль училищедә математика укытырга алына. Татарлардан беренче хатын-кыз математик, Сорбонна дипломына ия Сара Касыйм кызы монда ике ел яши. Зарайск каласы танылган скульптор Анна Голубкинаның да туган җире, монда яки Парижда алар очрашканмы-юкмы, бу хакта хәбәрләр табалмадык. Рус каласында, реаль училищедә, штаттан тыш булса да, мөселман кызы укытучы булып эшләве үзе ук кызыклы.

Ниһаять, Сапожникова һәм Фешин тырышлыгы, ярдәме белән Шакулова 1916 елда Казанга килә. Сәнгать мәктәбенә сызым укытучысы булып эшкә керә. Шуңа ук елның көзендә Фатиха Аитованың татар хатын-кызлары гимназиясендә һәм Ләбибә Хөсәенованың кызлар мәктәбендә геометрия укыта башлый. Бу аның өчен кадерле, газиз жир. Монда дуслары, туганнары бар. Этисенә ике туган сеңлесе Әйшә Батыргәрәй кызы Сәет-Шакулова Казанда кияүдә, татар дөньясында атаклы мөфти булып тарихка кереп калачак Галимжан Баруди хатыны. Сара зыялы татар гаиләләре, талантлы рус рәссамнары белән аралаша. Тик үзенә генә гаиләсе юк...

Гражданныр сугышы башлангач, яшь укытучының хәле... кызганыч та, кызыгырлык та. «Буржуазия белән көрәш» кызган чак бу. Шакуловларның Касыймдагы йортларын, жирләрен, кибет-предприятиеләрен тартып алалар. Ә икенче яктан караганда... Сара Касыйм кызының белемәңне лаеклы бая бирелгән вакыт бу. 1913–1923 елларда ул – Башкортстан автономияле республикасы мәгариф халык комиссары урынбасары. Профессиональ-техник белем бирү системасы өчен җаваплы. Аның ярдәме, катнашы белән Башкортстанда педагогика һәм авыл хужалыгы техникумнары оештырыла. Урта мәктәпләр, шуңа исәптән татар һәм башкорт телләрендә укытыла торган мәктәпләр оештыруга ул күп көч кертә.

Ә 1923 елдан Сара Шакулова Мәскәүдә, РСФСР мәгариф халык комиссариатының милли мәктәпләр бүлегә инспекторы булып эшли. Надежда Крупская

■ Сара Шакулова (уртада) Нариманов исемендәге татар мәктәбе укучылары белән. 1920 нче еллар.

житәкчелегендә 1925–1937 елларда игелекле байтак эшләр башкара.

Наркомпроста эшләү белән беррәттән, Сара Шакулова Замоскворечье төбәген жанландыра, житәкли. Асадуллаев йортындагы мөселман мәктәбе җирлегендә татар дәүләт урта (җидееллык) белем бирү мәктәбен оештыра. Асадуллаев йортын җимерелүдән-ябылудан саклап кала. Ул йорт әле хәзер дә шәһәрнең мәдәни үзәге буларак Мәскәү татарларының аралашу, гыйлем җыю, ял итү урыны. Н. Нариманов исемендәге бу мәктәптә Сара Шакулова директор булган чакта мәшһүр татар язучысы Габдрахман Әпсәләмов та укыган.

Тора-бара Сараның әнисе, туганнары Мәскәүгә күченә. Бу гаилә хакында Рауза Кастрова истәлегә: «Безнең күршәдә Фатыйма Шакулова яши иде. Аңа ул чакта 90 яшь иде. Рояльдә шундый матур көйләр уйный. Уен-көлкәгә һәвәс. Өч кызы да чит телләр белә. «Шакуловлар – Мөхәммәт варислары» дигәннәре истә.

Бер кызы – Сара Сорбоннада укыган, Асадуллаев йортындагы мәктәптә директор. Ликбез сүзе модалы чак. Сара безнең күршә Шәмсекамәр Орловага килә. Икәүләп: «Без кол түгел. Коллар без түгел», дип, кабат-лайлар. Шәмсекамәр апа фармацевтика заводында

кухарка. Аны Моссовет депутаты итеп тә сайлыйлар. Ленинның: «Кухарка дәүләт белән идәрә итәргә тиеш», дигән һәркем белә».

СССРдагы иң яхшы милли мәктәп директорын яңа экспериментлар эчендә кайнау, гарәптән латинга күчү, яңа дәрәҗәләр төзү идеясе бөтереп ала.

Утызынчы елларда башланган репрессияләр дулкыны, бәхеткә, аны читләп үтә. Наркомпростан ул Крупская үлгәнчә үк китеп өлгәрә. Хужалык һәм инженер-техник работникларның белемен күтәрү институтында гап-гади математика укытучысы сыйфатында эшләү, Мәскәүнең техник югары уку йортларында теоретик механика, сызым, геометрия укыту – тыйнак яшәп, ялгыз картаю... Шундый язмыш юралган булгандырмы бу көчле, белемле, талантлы татар кызына?! Хезмәтләрен бастырмый, конференцияләрдә чыгыш ясамый, зыялы технарлар арасында эз калдырмый, эри, югала.

Юк, югалмый! Ярты гасыр элек – 1964 елда вафат булса да, дистә еллар үткәннән соң да, аның тормышы, эшчәнлеге, язмышы хакында бүген дә беләсез килә икән, татар тарихында билгеле шәхес онытылмый.

Роза КАМАЛЕТДИНОВА тәрҗемәсе.

«Татар жыры-2018»

Жыр бәйрәме менә шундый булырга тиештер. Елның иң көптеп алынган грандиоз жыр тамашасы – «Татар жыры» фестиваленнән күпләр әнә шундый хис-тойгылар белән чыккандыр. 2018 елның 22 декабрендә узган унтугызынчы жыр бәйгесендә быел булчак юбилей фестиваленә тагын бер ныклы адым ясалды. Билет бәяләре дүрт мең сумнан башланган тамаша залы шыгрым тулы иде. Затлы, купшы тамашачылар арасында – Татарстан Президенты Рөстәм Миңнеханов үзенең хәләл җефете Гөлсинә ханым белән, җитәкчеләр, җәмәгать эшлеклеләре, танылган шәхесләр...

Быйылгы фестивалдә җырчылар 26 номинациядә бүләкләнде. Номинантлар арасында «Алтын барс» сынын беренче тапкыр алучылар да шактый иде. Башкортстанның атказанган артисты Әнвәр Нургалиев, Татарстанның атказанган артисты Эльмира Кәлимуллина, Зинира һәм Ризат Рамазановлар, Данир Сабиров, яшь җырчылар Хәким һәм Миндияр Шәймәрдановлар... Иң матур чыгышларның һәм образларның берсе – «Яшьләр проекты» номинациясендә бүләкләнгән Татарстанның атказанган артисты Ландыш Нигъмәтжанова булгандыр. Гел кызылдан киенгән җырчы, өч бала әнисе, һәрвакыттагыча, тамашачыга яхшы көеф бүләк итте. Шулай ук Татарстанның халык артисты Хәмдүнә Тимергалиева да тамашачыны яңа, көтелмәгән образы белән шаккаттырды. Аның «Сабый чакта» җырын тыңлаганда тамаша кунаклары хатирәләргә чумды. «Үзенчәлекле моң» номинациясендә җиңү яулаган Татарстанның халык артисты Нәфкәтә Нигъмәтуллинның «Хәлләрең ничек дип сорама» җыры вақытында зур экранда Татарстанның беренче Президенты, Дәүләт Кичәшчесе Минтимер Шәймиевның күптән түгел мәрхүмә булган тормыш иптәше Сәкинә ханымның фотосурәте күренде. Азалия Зиннәтнең «Җаныкаем» җырына төшерелгән клибы исә «Иң яхшы клип» номинациясендә җиңде. Россиянең танылган бикүчесе Евгений Папунаишвили катнашындагы әлегә клип Азәрбайҗан башкаласы Бакуда төшерелгән иде. Азалия үзе бу чакта менә ниләр сөйли:

– «Жаныкаем» жыры ижат ителгәч, тәвәккәлләп, танылган биючегә шалтыраттым. Теләгемне әйткәч: «Сезнең турында беренче тапкыр ишетәм, ләкин кешеләр белән аралашуыгыз бик ошады. Тавышыгыз да ягымлы. Жырыгызны жибереп карагыз әле, тик алдан ук кисәтәм: мин бик күпләргә ризалык бирмим, бәлки, сезне дә сөендерә алмам», – дигән иде. Әмма жырымны ошаткан. «Нәрсә турында жырлавыгызны аңламасам да, жырның яңгырашыннан телегезгә мөкиббән киттем», – диде.

Башкортстанның һәм Татарстанның халык артисты Айдар Галимов белән Башкортстанның атказанган артисты Радик Юльякшинның «Моңнар кайтсын авылга» җыры фестивалынең иң истә кала торган, көтелмәгән чыгышларыннан берсе булгандыр, мөгаен. Айдар Галимов белән дуэт башкару Радик Юльякшинның күптәнге хыялы икән бит!

Узган еллардагы тандем – Гөлназ Сәфәрова белән Айваз Садыйров алып баручылар иде. Быел аларга җырчылар Рамил Шәрапов белән Рифат Зарипов кушылды. Егетләр бик күңелле алып барды. Сценарий да җиңел, шаян тел белән язылган иде. Менә шулай фестивальнең тагын бер бите ябылып, тарихта калды. Алда аны тагын да зуррак үрләр көтә.

Зөһрә САДЫЙКОВА.

Фото: Давид Аветисян, Илнар Сафиуллин, Риназ Жамалиев.

Шигърият

Гөлнара Жәлилова шигырьләрә сискәндәрә дә, сөөндәрә дә, уйландыра да...
Ул йә кистереп әйтә, йә үчәкләп көлә, йә яраттырып китә – башбирмәс горур-
лык, кыю адымнар, тәвәккәл талпыну... һәм шуларга күпме ихласлык һәм
гадилек, яктылык һәм жылылык, ярату һәм сагыну сыйган!

Гөлнара ЖӘЛИЛОВА

ЯРАТТЫРЫП КИТӘМ...

Тәрәзләр

Кадресез дә түгел кебек. Әле
Нур сүнмәгән утсыз тәрәздә.
Яшәү генә сүнгән, балаларның
Чыр-чулары тынган нигездә.

Себеркесен терәп китү түгел –
Такта ишекләрдә – йозаклар.
Әрем, кура баскан каралтысы
Хужа көтә. Көтә озаклап...

Кайтучысы гына булмас кебек –
Капка кагучысы – жыл-малай.
Авыл жәрәхәтен шыгырдатып,
Футбол тибеп кырда ул уйный...

Ә тәрәздә...
Тәрәзләрдә крахмал – ак пәрделәр,
Чүлмәктәгә гөлләр дәвамы.
Бәгырьләре сулык-сулык телә –
Уятыгыз әле авылны!..

Авылларның шыксызлыгы түгел –
Жан ярасы: ятим нигезләр.
Күпме әнкәй карап тора кебек
Такта кадакланган тәрәздән...

* * *

Чакрымнар гаебе түгел лә –
Төне соң – төне бит кап-кара.
Поездлар ажгыра ут эзләп –
Ә юллар, чакрымнар – мең ара.

«Зур шәһәр, миллион кешедер,
Миллион карашлар кисеше.

Чыркылдап көлүң – колакта,
Каршымда – тик синең йөрешен...

Ике юл... Юк, берне яз миңа –
Син дә бит сагынып көтәсең?
Исеңә исереп саташам –
Эшләргә комачау итәсең»...

Чыркылдап көлдә дә бер былбыл,
Чем-кара толымын сүтәдер...
Сырлады кара төн – тәрәзгә:
«Сагынмыйм бер тамчы. Көтәмен...»

* * *

Кайттыңмы, дисең дә – тынасың,
Әйтерсең киткәнем бар синнән!
Әйтәләр бетмәгән сүзләргә
Сулкылдап эч менә күземнән!

Хәлемне сорама! Мин әйтмим.
Әйтерлек түгелдер сабырым...
Туфрагың жылысын тоярга,
Жанымның түгәргә кайнарын –

Син кирәк. Урамың. Нигезем.
Елларны тәгәрәт кирегә!
Балачак сарылсын кочакка,
Кылганнар баш салсын иңемә...

Бүрәнә өстендә кимергән
Алмалы балачак авазы:
«Син ерак... син ерак... син ерак –
Кылганнар кырында адаштың...»
Кайттыңмы, дисең дә, тынасың.
Мин кайттым. Ә урам буш. Тынган.

Өч кабер... мәңгелек өч ярам...
Син нихәл, жандашым, әй, кылган?..

* * *

Тормышыңда калмамдыр ла –
Утлар сүнәп беткән.
Сүзләреңнән мәргән тезмим, –
Яраттырып китәм.

Юлларыңа киртә кормам,
Жанны ялкын өткән.
Яратырым, дип әйтәлмим –
Яраттырып китәм.

Синең үңең – дәшмәү булсын,
Калмасын тик үпкәң!
Минем үчәм бик кечтеки –
Яраттырып китәм.

Очкан инде күптән жылга
Бөтен кочкан-үпкән...
Онытылмас ләкин берәү –
Яраттырып китәм...

* * *

Юкса беркем күрәзәче түгел –
Үткәннәрең озата бармасын.
Тик бер сүзең күпме жанны телде –
«Яратырга сине язмасын...»

«Жете чибәр» дип үрти идең –
Минем жаным күпкә матуррак!
Без гөлчәчәк иткән болынны күр –
Чирәм үсми, күптән катканак...

Кышлар килми торган жэй иде ул –
Пар бөркелгән жаннар челләсе...
Бөрбөтен наз иткән төннәреңнең
Калдымы тик салкын шәүләсе?..

Ә син һаман тәмсез нота көттең –
«Яратырга сине язмасын»...
Киез ката, бушлатыңны сөйрә –
Быелгы кыш синдә кышласын.

Ә мин әле тәгәрәп бер елыйм –
Синең назлар жаннан юылсын.
Жэй челләсе икене бер иткән –
Онытырга мине язмасын...

Әти-әни

Жылы эзләп жир әйләнеп
Кайтасы юк, бар да гади:
Бөтен жылы сыеп бетәр
Ике сүз бар – әти-әни.

Тугарылып елар чакта
Синең өчен икәү әрни.
Балам диеп, каршы чыгар
Таш яуса да – әти-әни.

Күңелдәге давылларга
Чакрым аша дәва бәйли.
Күзләреңнән барсын укып
Кичерүче – әти-әни.

Алар барда мин пырдымсыз
Канительный көйсез бәби.
Бөтен жылы сыеп бетәр
Тәрәздә ут: әти-әни...

Сагындым

Бураннар көтәме бу күнел,
Иләрәп еларлык яңгырмы?
Кара көз салкыны – сыкы-чык
Күшегеп, жаныңа тамдымы?

Көзләрнең тәкате бик коры –
Сорылык үтмәкче жанга да.
Беренче ак карлар ялкыны –
Жәйләргә килергә соңарма.

Бар нәрсә – мәгънәсез ак томан,
Женемә ярамый салкын көз.
Сорылык салкынын эретер
Ак кар бу. Ак карда – безнең эз.

Артык сүз әйтмәсем беләсең –
Ак кар бу. Аклыкка сыендым.
Бу дөнья барлыгын онытып
Мин сине бары тик сагындым...

Айрат Суфиянов – «Сөембикә» укучылары
өчен яңа исемдер, бәлки. Чаллыда яшәп
иҗат итүче шагыйрәбез. Күпләргә «Кылыч-
лы жил» шигырьләр жыентыгы аша таныш.
Контрастлар һәм метафоралар шагыйрә дип
тә йөртәләр аны. Сөзгә тәкъдим ителә
торган шигырьләреннән туган якны сагыну
һәм ярату хисләре бөркелә.

Айрат СУФИЯНОВ

КИЕК КАЗЛАР ЭЗЕННӘН

Бер йотым су

Нинди мөкатдәс сагыну хисе!
Тургай моңы сеңгән тугай исе
Ургып кергән мәлдә жаным,
Хыялымда, юк ла өнемдәдер
Урап кайттым туганнарыма.
Өткәй, әнкәй, абый, энәкәшем
Исән чакның матур таңына.
Шаулап торган яшел талларның да
Кәүсәсендә эзем таныла.
...Хис-тойгылар өчен туган якта
Жим табыла, им-том табыла...
Тирә-якта балкыш уйнап калды.
Өйгә кердем рухи савыгып.
Кочаклады әнкәй...
Карашыннан
Шат очкыннар чыкты савылып.
Кабаланып өстәлгә аш куйды.
Хәлем сораштырды мавыгып.
...Йорт эчендә тары, бодай чүпләп,
Саф татарча, ханбикәләр кебек,
Жырлап йөрдә унбиш тавыгы...
Парын бөркеп торган самавыр да
Безнең якка таба авышып,
Күзнең явын алып жем-жем килде
Кояш нуры белән кавышып.
...Бүгенгемнән үткәннәргә һаман –
Көмеш күпер аның тавышы...
Шундый рәхәт! Бәхетебез бөтен,
Тантаналы сулый барчабыз.
Былбыл булып, өзеп сайрый-сайрый
Тәрәздән керә бакчабыз...
...Әйтерсең лә бик сусаган чакта
Бер йотым су эчтем йотлыгып.
Кысыр куанычым – сакау күке
Күк-к-к, күк-к-к килеп торды тотлыгып...

Төн

Төн зәп-зәңгәр... һава – дога-дәва.
Күзләремә тулган ай бага.
Әкияти серле карурманда
Чөчәк аткандыр күк абага.

Алмагачлар, шомыртларның исе,
Былбыл хисе белән ашлана.
Урам – сәхнә... Кемдер гармун уйный,
Жыр багышлап каракашларга.

Дәртләндереп жанын тирә-юньнең
Ишетелә бию көйләре.
Тәэсирләнеп, жырлап жибәрер күк
Авылымның нарат өйләре.

Өтәчләр дә сөрән салып куя,
Сау-сәламәт без дә дигәндәй.
Көлешәләр кызлар, төн зәңгәрән,
Яңа күлмәк итеп кигәндәй.

Таң калырлык, дөнья шундый матур!
Сөбханалла! Ямьле икән дә
Сөйгәнемнең бәрхет керфекләре
Битләремә тиеп киткәндә.

...Искә килсәм, болар барчасы да
(Тиңләшерлек жәннәт бакчасына)
Истәлегә икән үткәннең.
Язгы яшен – яшел яшьлегемнең
Күлгәсән бары үпкәнмен...

Ләлә САБИРОВА

ҮЛЕМНӘН ДӘ КӨЧЛӘ...

(Хикәя)

Көзнең кышка авышып килгән мәле. Чын-чынлап суытып та жибәрми, сүрән генә кояш чыгып ала да, кабат вак яңгыр белән алышына.

Күпме вакыт узгандыр, вокзалның салкын утыргычында тик бөрешеп утыра Зөмәрә. Кузгалып, йөрөп килсәң дә ярар иде үзе, йокы ачылып, үзе дә жылына төшәр иде. Ирендерә.

Соңгы поездга өлгерергә дип планлаштырган иде ул, булмады. Менә хәзер иртә житкәнче шулай калкынып утырырга калды. Күрергә тиешле кешесе белән вакытында очраша алган булса, әллә кайчан жылы өендә кайнар чәй эчеп утырыр иде инде. Бар кеше дә син уйлаган-ча түгел шул.

Ижевскидан кайтып килеше аның, Казандагы ул эшлэгән заводтан командировкага жибәргәннәр иде. Кайтышлый начальнигы Әгерҗегә дә сугылырга кушты. Менә шул Әгерҗедән ычкына алмый утыра инде хәзер аның салкын вокзалында.

Монда соңга калган юлчылар бер ул гына түгел. Кайсылары озын эскәмияне ятак иткән, рәхәтләнеп йоклый. Кайсылары туктаусыз йөрөп тора – тәмәке тартырга чыгалардыр инде. Бер почмакта өч сәрхуш тамак ялгап утыра. Зөмәрәнең алар ягына карап алуын күргәч, берсе, урыныннан торып, аңа таба кузгалды.

– Синең дә жылынасың киләме әллә, матур кыз?

Зөмәрәнең шундук йокысы качты. Юл сумкасын кочаклап алып, торып ук басты. Алла сакласын, ярдәм сорар кеше дә таба алмассың!

– Ну-ну-ну! Марш, агай, үз урыныңа!

Үз тавышын үзе танымады кыз. Тик тегенең тамчы да исе китмәде, атлап барган шәпкә ике кулын сузып, күрешергә килгән кыяфәт чыгарды. Тагын ике секундтан ул аны шул пычрак куллары белән эләктереп үк алачак...

– Үзең китәсеңме, әллә булышыргамы сиңа, абзый кеше?

Зөмәрә аңышмый калды: кайчан, каян килеп чыкты бу зифа буйлы егет, ни ара аларның уртасына кереп басты? Сәрхуш ирнең йөзе өчә әйбер капкандай жыерылып килде; селтәнергә дип күтәргән кулы белән башын кашып алды да, ава-түнә үз почмагына таба китте.

– Курыктыңмы?

Зөмәрә ияген генә какты. Куркуы соклану белән алышынды. Кыю булуы өстенә, чибәр дә икән әле бу егет. Гади дә. Күптәнгә танышы кебек, «син» дип эндәшүен генә күр! Кызый аңа карап каткан иде, исенә килеп, тиз генә кире урындыгына чүмәште.

– Рәхмәт...

Егет тә юл сумкасын жайлап куеп, Зөмәрә янына урнашты. Аның да Казанга барышы икән, поезд расписаниесен алдан белешмәгән, соңга калган. «Минем бәхеткә...» дип уйлап куйды кыз.

Кайберәүләрнең бөтенләй белешмәгән кешеләр белән шулай ансат кына аралашып китә алуына Зөмәрәнең исе китә. Ул үзе алай булдыра алмый, читләргә авыр ияләшә. Ә менә Илдар белән бөтенләй башкача килеп чыкты. Каян сүзләре табылып торгандыр, таң атканчы сөйләштеләр дә сөйләштеләр. Уфадан килеше икән егетнең, ул да Әгерҗедә тоткарланган.

– Казанга ике айның берендә барып торырга туры килә, эшем шундый, – дип авыр гына әйтеп куйган иде, аннары елмаеп жибәрде. – Хәзер менә йөрүләре жиңеләер инде...

Зөмәрә, оялып, башын иде. Үзенәң башы күккә тигәндәй булды.

Аның юлында мондый чибәр егетләр очрамады түгел. Кайсын үзе ошатмады, кайсынан «безнең кеше түгел» дип, әнисе биздерде. Шулай йөрөп, утызга житүенә дә сизми калырсың...

Поезд Казанга якынлашканда кызның башында: «Ул минем кеше» дигән уй ныклап кереп утырган иде инде.

...Зөмәрә атлап түгел, очып йөри бугай хәзер. Илдарының Казанга килү көннәрен сәгәтләр-минутлар көтеп ала. Ахирәтләре дә шакката, болай ук кыланганыңны күргән юк иде, төмам башыңны әйләндергән бу синәң, диләр. Булсын! Бер аныкы гына түгел, Илдарның үзенәң дә башы әйләнгәнә охшый, әүвәлгечә ике айга бер түгел, айга ике килә ул хәзер Казанга. Башта әнисе белән таныштырырга куркып йөрде кыз, күңеленә тия торган сүз әйтеп куяр дип шикләнә. Шөкер, ул да ошатты тагын. «Бусына чытырдап ябыш, кызыкаем, аягыңда нык басып торганга охшый», – диде.

Зөмәрә чытырдап ябышты.

Бер килүендә затлы ресторанга дәште Илдары. Залдагы сүрән яктылык күңелгә рәхәтлек өсти иде. Егет, өстәл аркылы иелә төшеп, Зөмәрәгә күптән көтелгән тылсымлы сүзләрен әйтте:

– Чыгасыңмы миңа, матурым?

Зөмәрәнең бөтен гәүдәсе оеп киткәндәй булды.

– Ие-е... – диде дә, кызарынып, башын аска иде.

Туй көнен тиз билгеләделәр, анысын Илдар бөтенләе белән үз өстенә алачагын әйтте.

– Син, матурым, үзеңне генә кара. Туйга кемнәрне дәшәчәксен, барлап куй. Сине алырга килгәндә бөтенесе әзер булып торсын, – диде.

Аһ, ул ләззәтле көтү мизгелләре! Тагын ике атна... биш көн... иртәгә... Ахирәт дуслары белән барып, туй күлмәген дә алдан ук хәстәрләп куйдылар.

Тик менә бер көнне әнисе әллә ничек күңелгә шом салып куйды:

– Бигрәк нык очынасың, кызыкаем, бәхетләрәң генә була күрсен инде, – диде.

Зөмәрәнең йөрәгә «жу» итеп китте, хәтерә калды. «И әни, берәр кире сүз әйтеп куймасаң, күңеләң булмый инде синәң», – дип уйлады, тик кычкырып әйтмәде, күңелсез генә карап куюдан узмады.

«Иртәгә» дигәннең икенче көнәндә Зөмәрә таң атканда ук уяңды. Май кояшы искиткеч матур булып күтәрелеп килә иде. Кызның сөөнече тулып ташый язды, тик әнисе янына чыкканда үзен кулга алды, тыныч булырга тырышты. Чемоданнар тутырылган, төенчәкләр төйнәлгән, алар инде кичтән үк ишек төбәндә көтеп утыра иде. Тагын өч сәгәтәтән... ике сәгәтәтән...

Зөмәрә уйларының ахырына житә алмады, «чыр-р!» итеп телефон шалтырады. Ниһаять!.. Кыз аның янына атлап түгел, очып барды. Тавышы дулкынланудан дерелдәп чыкты:

– Ал-ло... – Теге якта дәммичә озаграк тордылар шикелле тоелды. Икенче тапкырында Зөмәрәнең тавышы кыюрак яңгырады. – Алло, Илдар! Мин... Без әзер, кайчан килеп житәсез?

Теге якта тагын дәмшәделәр. Ни соң инде бу? Үзенәң шаяртуымы? Әллә башка берәү телефон номерын бутаганмы? Шундый көндә...

Зөмәрә трубканы шапылдатып куйган гына иде, тагын «чыр-р...» иткән тавыш сискәндереп жибәрде.

– Илда-ар!

Тагын тынлык. Ничек тупасрак итеп әйтим икән дип уйларга өлгермәде, телефон «телгә» килде. Тик ул Илдар түгел иде, ниндидер хатын-кыз тавышы иде:

– Син аны көтмә инде, кызый...

Зөмәрәнең йөрәгә урыныннан купкандай булды.

– Кем бу?..

– Апасы. Как-нибудь держись... Юк инде ул, авария...

Калганын ишетмәде кыз. Трубкасы кулыннан шуып төште. Күз алдын караңгылык басты. Ярый әле әнисе килеп өлгерде, аның кочагына кереп ауды...

...Озак ятты Зөмәрә хастаханәдә. Ай буге авызыннан бер сүз дә ала алмадылар. Ябыгып эштән чыккан, йөзә соры төскә кәргән кызы өчен борчылып, әнисе дә төмам бетереште.

Өйгә кайтып утыргач та, «тегесе кайда, бусы кайда» дип сорашмады кыз. Туй күлмәген дә, Илдарны хәтерләтеп тора торган башка нәрсәләренә дә әнисе ераккарак яшергән иде, аларын да таптырмады. Бер кичне уйлана төшеп кенә:

– Шалтыратучы булмадымы? – дип сорап куйды. Рәйханә апа дәмшәде, тирән итеп көрсенүдән узмады. Кем шалтыратырга тиеш соң инде? Туганнарымы? Нәрсәгә кирәк соң ул хәзер?

Исән кешегә тормыш бер урында тормый. Әнисе дә тырышты, ахирәт дуслары да ялгызын гына калдыр-

мады Зөмәрәне. Тегендә-монда чакырдылар, киреләнсә, мәжбүриләп диярлек алып чыгып китәләр иде. Тик бер генә бәйрәм дә Илдар белән үткәргән көннәрне алыштыра алмый иде шул инде. Кая барса да, күз алдында гел ул булды. Казаннан ераккарак чыгып китәргә микән әллә, дип тә уйлана башлады кыз: чит жирдә онытылырга жайлырак булмагае...

Әнә шундый икеләнүләр белән йөргәндә килеп төште аларга Әкрам. Дөрөсрәге, аларның үзләренә түгел, Рәйханә апаның туганнан туган сеңеләренә. Яртылаш татар, яртылаш үзбәк бу егет ерак Бохарадан Казан күрергә килгән икән. Соңыннан бик тиз билгеле булды: өйләнергә дип йөрүе, татар кызы алырга тели, имеш.

Туганыннан бу хакта ишеткәч, Рәйханә апаның күңелендә өмет уты кабынгандай булды. Теге чакта кызы Уфа турында сүз чыгаргач, эчендә бураннар уйнаган иде: ничек, шулкадәр ераккамы? Аннан башка ничек яшәр соң ул?! Ә хәзер... Хәзер кызы ни теләсә, шуңа риза, тик бу халәтәннән чыксын гына иде. Карап торулар бигрәк кызганыч бит, уф, йөрәк януларына ничек түзмәк кирәк!

Әкрамны кунакка дәшкәч, Зөмәрә үпкәләмәде дә, ярсымады да. Егетнең ниятен Рәйханә апа аңа сиздереп куйган иде югыйсә үзе, кызы ни әйтер, күтәрелеп бәрелмәгәе, дип куркып та йөргән иде. Алай булмады. Әкрам белән шаяргалап та сөйләшеп утырдылар хәтта. Кунак ашы – кара каршы дип, апалары: «Бер-ике көннән үзегез килеп чыгыгыз», – дигәч, бөтенесен шаккаттырып, Зөмәрә әйтеп куйды:

– Ник алай озаклап кунакка йөрешергә? Ә, Әкрам? Аласыңмы мине кияүгә?

Бөтенесе телсез калды. Рәйханә апа сөенергә дә, көенергә дә белмәде. Икәүдән-икәү генә калгач, шик-шөбһәләрен сиздерми түзмәде тагын үзе:

– Ашыга төшсәң бугай, кызым. Бер-беренче берәз өйрәнмичә дә... Яратмыйча кияүгә чыгып булмый дип әйтә идең элек.

– Ул чаклар узган инде, әни...

«Ташкент–Казан» поезды бик көттереп кенә килеп туктады. Каршы алучылар хәйран дулкынлана башлаган иде – тиешле вагоннарын эзләп, кайсы кая ябырылды. Зөмәрәне генә көтүче юк иде. Тәгәрмәчле юл чөмоданын шулай да баскычтан кемдер төшерештә эле. Таксист халкы – әрсез, платформада ук берсе сагыз шикелле ябышты:

– Кая кирәк, шунда илтәм, мадам, хакын күп алмам...

Кая булсын, һаман да шул Кәжә бистәсенә инде. Бохарага чыгып киткәнчегә кадәр әнисе белән шунда яшәде Зөмәрә. Аннан соңгы егерме ел эчендә егерме мәртәбә кайтып килде микән Казанга? Бер-бер артлы өч малай тапты, башта аларны калдырып китәргә ярамады, балалар үсә төшкәч, дүртәүләп-бишәүләп юлга чыгып китүләр бик мәшәкатъле дә, чыгымнарны да күп сорый торган булды. Әнисе ялгызы картайды.

Карасана, кызын берүзе үстергән ананың бар курыкканы аның еракка китеп төпләнүе иде. Юраган юш килде, кайгы хәбәрән алгач, аны жирләргә дә кайтып өлгерә алмады Зөмәрә.

Йортлары да әнисе белән бергә тузган. Ачкыч тыкканда, койма-капкалары калтырап, ыңгырашып куйды. «Әнә була, менә була» дип, ничә ел фатир көтеп яшәде бит алар, булмады. Юкса алар урамын әллә кайчан биек-биек йортлар уратып алды, моның ишеләре күптән инде санаулы гына калды. Зөмәрә китте дә батты, әнисенә карташмыш көнендә ялгызы мичкә ягып, су китереп азапланырга калды.

Хатынның йөрәге кысылып куйды. Өй эчендә иске-лек исе аңкый, бар булган жиһазны тоташ тузан сарган иде.

Кирәк идеме соң аңа монда кайтып йөрергә? Кем дә булса көтеп торса икән эле. Юк бит. Йөрәк яраларын өр-яңадан кузгату гына инде бу. Юлга жыенганда үзенә ни кирәклеген үзе дә аңламады шул.

Калшаеп беткән тәрәзәләргә көчкә ачты Зөмәрә – күгәрәп каткан келәләрне йолыккалаганда пыялаларын чак коеп төшермәде. Бер кат жыештырып алмыйча, бу тузан эчендә утырып чәй эчү түгел, ял итә дә алмаячак ул. Балачактан шулай – жыештырылмаган өй турында әйткән дә юк, өстәлендәге әйберләре тәртипсез ятканда дәрес тә хәзерли алмый иде. Әнисе әллә тиргәп, әллә яратып:

– Абау, кызым, бу кадәр дә булырсың, кем генә түзә алыр икән сиңа? – ди торган иде. Бөтен яктан шулай – эшләсә, жанын биреп эшли, аның өчен йә бик әйбәт булсын, йә бөтенләй булмасын. Яратса, бөтен күңеле белән ярата, эчендә икеле-микеле уйларга һич тә урын калмый торган иде.

Илдар белән дә шулай булды.

Аһ, аңа булган мәхәббәт уты шулкадәр көйдермәгән булсамы?!

Иренә ул фажига турында бервакытта да сөйләгәнә булмады аның. Өченче балалары туган иде инде – Әкрам бу хакта каяндыр үзе ишетеп кайтты. Шул көнне беренче тапкыр хатынына кул күтәрде. Кара көеп кайтып керде дә, дуылдап килеп, берни әйтми-нитми Зөмәрәнең яңагына чалтыратып сугып жибәрде. Хатынның, баласын итәгенә алып, чәй эчеп утырган чагы иде. Чынаяк тәлинкәсе, ватылып, битен жәрәхәтләде, сабының да тәпиеннән чак эләктереп калырга өлгерде Зөмәрә. Сыны катып елап жибәргән баласын кочып, сикереп торды, битеннән аккан кан икесен дә буяп бетерде. Ул арада тавышка күрше бүлмәдән олы малайлары йөгереп чыгып, аналарына капланды...

– Ник әйтмәдең?!

Әкрамның куе кара кашлары куркыныч хәлгә килеп чуалып беткән, болай да үтәли тишеп карый торган күзләре менә-менә Зөмәрәне бораулап алыр кебек иде. Хатын каушап төште. Ни әйтергә тиеш иде соң ул? Ире алдында нинди гаеп эш эшләде? Зөмәрә, чигенә-чигенә барып, стенага килеп төртелде.

Әкрам башкача селтәнмәде, өстәл артына килеп утырды да, башын беләкләренә салды. Каты кычырып ыңгырашты.

– Белгән булсаммы?!

Аңлашу бик озак һәм авырлык белән барды.

Иренәң сүзләрендә хаклык бар, билгеле. Ничә ел яшәп, Зөмәрә аңа бер тапкыр да күнел жылысын күрсәтмәде. Ни тырышты югыйсә. Яратып китәрмен дип ышандырган иде үзен, юк икән. Мәхәббәт йә бар, йә юк икән ул. Әкрам аның салкынлыгына гел үртәлеп яшәде. Чак кына орынганда да хатыны гел сискенеп китә иде. Бер тапкыр да үзе теләп иркәләнгәнә, иренә жылы итеп елмайганы булмады. Әкрам көнләштермәкче булып та карады – йә эшендә тоткарланып кайта, йә төкерекләрен чәчә-чәчә берәр таныш хатыны турында сөйләп ала – Зөмәрәнең чәч бөртеге дә селкенми торган иде. Андый чакларда ир бөтенләй ярысып китеп:

– Нәрсәгә дип кияүгә чыктың соң син миңа?! – дип аптырый иде.

– Ник, бар да чыга, мин генә калыйммыни? – ди Зөмәрә, монысына Әкрамның тагын да ныграк ачуы чыга. Шулай да моңа чаклы кул күтәргәнә юк иде әле. Әлегә хәбәр аны нык ярысытып кайтарган иде. Ниһаять, Зөмәрәнең башына «мәсьәләнең асылы» барып житте. Балаларын жыеп алып, йокы бүлмәсенә кереп чумды да, ачык ишек аша гына дәште.

– Ник, булмый торган хәлмени ул? Синең үзеңнең миңа кадәр йөргән кызларың юк идемени? Булган-беткән, инде әллә кайчан үлгән кешедән көнләшәләр диме?

Хатын да ярысган иде. Әкрам белән андый тонда сөйләшкәнә юк иде әле, «әме» – «ә», «жәме» «жә» дип кенә тора иде.

– Шул-шул менә! Үлгән-беткән! Ә бит син һаман шуның рухы белән яшисең, мин шуңа күрә дә синең өчен бөтенләй юк икән!

Зөмәрә сыгылып төште. Әллә үзен, әллә Әкрамны кызганды – үксеп-үксеп елый башлады. Аңа сыенышып утырган балалар да шыңшырга тотынды.

Бераздан хатынны курку биләп алды. Куып ук чыгармас бит инде ире?! Баштан ук әйтеп куйган иде ул:

– Мин бер генә тапкыр өйләнәм, безнең нәселдә аерылып-нитеп йөрүләр юк, – дигән иде. Ә бервакыт тормышлар жайсызланып китеп, Әкрамнар эшли торган оешма ябылгач, Зөмәрә:

– Хәзер күпләр Татарстан ягына тартыла икән, без дә уйламыйбызмы соң? – диебрәк сүз башлаган иде, Әкрам аңа акаеп карады:

– Булыр-булмас хәбәрләр ташып йөрмә! – дип жикеренде. – Бусын япсалар, икенчесен ачарлар, ач утырмассың.

Аннары хатынына ялт борылды да:

– Карасана, әле башыңда шундый уйлар да бармыни? Ник аны алдан ук әйтмәдең? – дип мыскыллады. – Китәсең килсә, пажалыста, сине берәү дә тотмый. Тик бездә баланы анага тагып жиберү гадәтә юк! – дип өзеп әйтте.

Рәсем: Наталья Васильева

Менә хәзер Зөмәрә балаларын кысыбрак тотты. Аллам сакласын, аерылырга язмасын бәбекәчләреннән. Саргаеп үлчәк бит ул!

Шул көннән соң үзгәрә төште хатын. Дөрөсрәге, үзен-үзе көчлөп үзгәртте. Әкрам юләр түгел, аның тыштан ярарга тырышып, эчтән сыкранып яшәвен күрми тормагандыр. Шулай да бу ызгыштан соң тормышлары шактый гына жайлашып киткәндәй булды.

Шулай уйлаган гына булган инде алар, башка юл юк дип, шуңа үзләрен ышандырганнар, күрәсеп. Балалары үсеп житте, төрлесе төрле шөһәргә (кайсы – укырга, кайсы – эшкә) таралды. Зур фатирларында икәүдән-икәү генә утырып калгач, чал кергән башын учларына салып, бер кичне Әкрам үзалдына сөйләнгәндәй генә әйтә куйды:

– Сиңа әйтәм... Гомерең узды яратмаган ир белән яшәп...

Зөмәрә дерт итеп китте. Тагын ни ярамады инде? Ул ни әйтсә, шуңа күнәп торуына рәхмәтеме?

– Теләсәң, кайтып кит туган ягыңа, минем янда саргаеп күп яшәдең. Балалар белән болай да елына бер-ике генә күрешәбез ич. Әнкәң йорты урынында-дыр әле.

Зөмәрә бер кызды, бер суынды. Нинди чебен тешләде инде аны тагын? Бу якта ир белән хатынның аерылышуы – гайре табигый хәл, бик теләгәндә дә ул хатынын куып жибәрә алмас, Зөмәрә үзе китә-нитә калса, хурлыгыннан үләр иде. Ә хәзер? Олыгайган саен бер-береңә кирәгрәк була барасың бит югыйсә. Күпкә түзгәнне... шулай яшәп бетерергә иде инде аны. Әллә берәрсе пәйда булганмы анында?

– Синнән башка беркемем дә юк. Булмады да, – диде Әкрам, аның уйларын укыгандай. – Күпме тырыштым, синнән яраттыра алмадым. Урыс әйтмешли, насильно мил не будешь. Шуңа әйтүем. Аптыраганнан. Күпме була болай газәпләнгән?

«Миннән калмасын» дип кенә сөйләнүе булгандыр инде аның, бичара. Зөмәрә дөшмәгәч, үзе дә шикләнә төште бугай:

– Сине жәлләп әйтүем. Инде күпме гомер калгандыр... – дип кенә куйды.

Күпме калгандыр дип... Балаларны үстәрәп бетерделәр, хәзер үзләре өчен яши башларга тиеш әле алар...

– Иркенләп бер туган якларны кайтып күрсәң ярар иде үзе.

Моңысын ул иренә теге сөйләшүдән соң бер-ике көн узгач кына әйтте. Шактый уйланып йөргәч кенә.

– Нишләп бөтенләйгә китим ди инде. Нәрсә калган хәзер анда миңа? Яхшымы, начармы, бергә яшәдек, рәхәтен-михнәтен бергә күрдөк. Олыгайгач та тигезлектән аермасын Ходай, – диде.

Әкрам дөшмәде. Үзе башлады, инде үзе үк каршы килеп утыру ирләрчә булмас. Тик ул хатынының, бер китсә, кире әйләнеп кайтачагына тамчы да ышанмый иде. Ярар, матур итеп сөйләшүенә дә рәхмәт.

Зөмәрә аның уйларын аңламады түгел. Тик башкача акланмады да. Чөнки алда ни булачагын ул үзе дә

тәгаен генә белми иде. Кайтып карасын әле, аннан күз күрер...

Өйне жыештырып бетергәндә ярты төн узган иде инде. Зөмәрә, аһылдап килеп, диванга сузылып ятты. Татлы да, сагышлы да уйларга чумды.

Аның балачагы шушында узды. Казанда яшәгән елларының һәр көне туган йорты белән бәйләнгән. Әнисе белән таныштырырга дип Илдарын да бирегә алып кайтты. Кайгы хәбәрән дә шушында алды...

Уйлары шул урынга жиккәч, Зөмәрә торып ук утырды. Юк-юк, һич тә кабат әйләнеп кайтасы килми аның ул көннәргә. Тормышының ул кисәген хәтереннән бөтенләй алып ташлыйсы иде дә бит... Булмый. Аяклары үзләреннән-үзләре китап шкафына таба турылап китте, куллары фотосурәтләр белән шыппап тулган альбомнар өстеннән йөгереп үтте. Менә моңысында булырга тиеш. Кире диванга барып житә алмады Зөмәрә, альбомны эләктереп, идәнгә генә чүгәләде. Үзе өчен генә уйлап табылган, беркайда да язылмаган кагыйдәләре бар иде аның: үткәннәрдә казынмаска, фотолар карамаска, көндәлекләр укымаска дип үзенә сүз биргән иде. Юкса, шул чакта кичергән коточкыч күнел төшенкелеге һичшиксез кабат яңарачак иде. Ә андый халәтне үзе кичермәгән кеше мәңгә аңлый алмый!

Булмады. Шул халәтен елый-елый яңартты хатын. Альбомының һәр битен ачкан саен күз яшьләре гөрләвектәй акты. Илдар белән икәү төшкән фотосурәтләргә ике куллап тотып, сөеклесенә күзләреннән үбә-үбә үксәде. Күрешмәүләре озаккарак китсә, ике-өч сүз генә язып, почта открыткалары юллы торган гадәтә бар иде Илдарның – альбомның бер битен ачкач, алары шыбырдап идәнгә коелды. Берсен алып, йөзгәңә якын ук китерде Зөмәрә. Каушаудан андагы хөрәфләр күз алдында башта чуалды, аннары бер урында тупланды: «Тельман урамы, йорт номеры...» Илдар яшәгән йорт. Дөрөс, Зөмәрәнең Уфада бер тапкыр да булганы булмады, Илдар гел үзе Казанга жылфәрдеп килеп житә иде. Юлда азаплап йөртәсе килмәгәндер инде. Зөмәрәнең үзенә дә шулай уңайлырак булды.

Ничә еллар Зөмәрә чит жирдә, чит халык арасында яшәде. Үз гаиләсеннән, газиз балаларыннан башка берни дә күзгә күренмәде. Үткәннәрен төшләрендә күрә, саташып уяна иде. Меңнәрчә чакрымнар үтеп, Илдары ничек төшенә керә торган булгандыр аның? Менә хәзер ул туган йортында утыра, кулында – сөеклесенә фотосурәте, арада ул дистә еллар үтмәгән дә диярсәң – хәсрәт уты йөрәгә кабаттан сызып-сызып үтте. Ул чакта Зөмәрәнең үзе турында да «үлемнән калды» дип сөйләделәр. Шуңа күрә Илдарын жылфәшәргә дә бара алмады... Хәер, туганнары әнисенә кат-кат әйткән, килеп йөри күрмәсен, үз хәлебез – хәл дигәннәр.

Ә хәзер?.. Хәзер ике арада бернинди киртә дә күрми Зөмәрә. Жиңненнән тотып торучы әнисе дә юк,

«үткәннәрең белән яшисең» дип битәрләүче Әкрам да янында түгел. Монда хәтле кайткач... Гомер эчендә бер тапкыр каберенә чәчкәләр куеп килмәскә... Күпме тырышса да, күңеленнән сызып ташлый алмады бит ул Илдарны, «онытам» дип, үзен-үзе күпме алдап карады. Аны уйламыйча йокыга киткән төнә булды микән?

Әйе, үлемнән дә көчләрәк икән ул мәхәббәт дигән нәрсә.

Түзмәдә, икенче көнне үк тәвәккәлләде Зөмәрә. Ничек итсә, итәр, Илдарның туганнарын эзләп табар, «ник килдең» дип битәрләмәсләр әле. Битәрләсәләр, ояты үзләренә, каберенә зиярәт кылырга гына бара бит ул, нәрсәдер өмет итеп түгел.

Поезддан төшүгә, тегендә-монда сугылып тормады хатын, туры Тельман урамын эзләп китте. Йөгә авыр түгел иде – сумкасына юл кирәк-яраклары тыкты да, кирәк була калса дип, аз-маз күчтәнәч салды. Туганнарының кайсы да булса калгандыр әле ул йортта, булмаса, кайдалыкларын белүче бардыр.

Кирәкле йортны бик тиз эзләп тапты Зөмәрә – телең булса, өйрәтүчесе табыла. Өченче катта яшәгән икән Илдар, кара дермантин белән тышланган ишек – аларныкы. Хатынның сулуы капты – каршы алучы булырмы аны, үзен ничегрәк таныштырасы икән? Кыңгырау төймәсенә бер сузылды, бер кире уйлады. Нәрсә дип бала-чага сыман кылана инде, ә?

Уф! Ниһаять, инде төймәгә үрелеп беткән иде, басарга өлгерә алмый калды – ишек үзе ачылып китте, бусагада мәһабәт гәүдәле ир пәйда булды. Зөмәрә «аһ» итте: булса да булыр икән Илдарга охшаган кеше! Хатын аңа карап катты, кул-аяклары оегандай булды. Егеткә Зөмәрәнең бу кыланмышы ошамады бугай, аңа өстән карап, ваемсыз гына:

– Берәрсен эзлесеңме соң? – дип сорап куйды, үзе, җавап көтмичә, баскычтан төшә башлады.

– Илдар... – Егет үзенә дөшәләр дип уйламады да, хатынга кабат күз ташлап алды да:

– Әткәйме? Өйдә, хәзер чыга. Әнкәй эштә, – диде дә, атлый-йөгәрә төшеп тә китте.

Егет ачкан ишектән чыгып килүче ир, чыннан да, Илдарның үзе иде... Зөмәрә аңа ашардай булып карап торды. Бу күпме вакытка сузылгандыр – берме, әллә ике-өч секунд үтте микән? Шуңа ара эчендә Зөмәрә, өнсез калып, аны баштанаяк күздән кичерде. Шуңа ук зифа буй-сын, яндырып карый торган сөйкемле күзләр... Бераз олыгайган гына. Анысы да үзенә бик килешеп тора... Зөмәрә Илдарның кочагына ташланудан үзен чак тыеп калды. Аның башын суза төшеп, танырга тырышып карап торуын күргәч, телен чак әйләндереп:

– Зөмәрә мин, – дип әйтә алды.

Илдар тураеп басты, «кеше күрмәгә» дигән кыяфәт белән як-ягына карангалап алды. Аннары япкан ишеген кире ачты да, сүзсез генә Зөмәрәгә эчкә үтәргә ымлады. Кергәч тә бер-берсенә карашып шактый басып тордылар әле. Кул сузымы гына арада тирән упкын иде...

Зөмәрә бернәрсә дә сорашмады. Ясап куелган чәенә дә кагылмады. Күзләрен бер ноктага төбәп тик утырды. Илдарның тавышы әллә каян, ерактан килә шикелле тоелды.

– Соңгы көнгә кадәр көттем... Барысын да жайлы алырмын дип өметләндем... Бик яраткан идем шуңа мин сине. Булмады... Алар миннән көчләрәк булып чыкты. Әткәйне дә жәлләдем, «үлемем шуннан булачак», дип куркытты...

Зөмәрә башта берни аңламыйча, аңгыраеп утырды. Илдар да каушаган иде – бер үк нәрсәне әллә ничә тапкыр кабатлады. Шуннан соң гына Зөмәрәнең башына кайбер нәрсәләр барып житте.

Алар танышканчы ук өйләнгән булган Илдар, ул чакта ук улы үсеп килә торган булган. Эти-әнисенә аерылышырга теләве турында әйткәч, икәүләшеп күтәрелеп бәрелгәннәр:

– Андый адымга барсаң, безне юк дип бел, – дип янаганнар. – Без сине көчләп өйләндермәдек, үзгә сайладың, инде хатыныңны да, балаңны да ятим итмәкче буласыңмы? – дип тиргәгәннәр.

– Ике ут арасында калдым, – диде Илдар, гаепле тавыш белән. – Хатыным да кызганыч иде. Ниятемне белгәч, утырып елады, «синнән башка ничек яшәрбез, бер эш рәте дә белмим бит мин», – диде. Мин аларны ташлап бетермәс идем инде анысы, ярдәмләшеп яшәр идем...

– Ә мин? Башта миннән сорап карар идеңме соң? – Зөмәрәгә дә җан кәргәндәй булды. Бу аның монда кәргәч биргән беренче соравы иде, әмма Илдарның җавап бирүе кирәк түгел иде аңа. Башында берсеннән-берсе зәһәр уйлар бөтерелә башлады. – Хатының барлыгын белгән булсам, сиңа ябышып ятар идемме соң мин?! Юк, билгеле!.. Әй, бичара! Ачыктан-ачык әйтергә көчәң житмәдемәни, нәрсәгә кирәк булды әллә нинди уйдырмалар белән баш катырырга?! Авария, имеш... Ә мин бит бүген сине эзләп түгел, каберенә чәчкәләр салырга дип килдем!

Илдар куырылып килде. Теле тотлыкты.

– Анысы... апа эше. Мин соңыннан гына белдем. Алай ук әйткәндер дип уйламаган идем. Ишеткәч, шактый вакыт узган иде инде. Синнән гафу сорап, кабат хисләрендә уйныйсым килмәде.

Зөмәрә авыр гына урыныннан кузгалды. Илдарга кабат күз ташлады. Бу минутта аннан да ямьсезрәк кеше бар иде микән аның өчен? Аның бөтен барлыгыннан салкынлык бөркелә күк тоелды Зөмәрәгә. Күңеленнән: «Кабер салкынлыгы...» дигән уй сызылып үтте.

Казанга кайткач та шактый аңгыраеп утырды Зөмәрә. Уйларын тәртипкә сала алмый тилмерде. Әкрам... Тугрылыклы, чиста күңелле ир булды бит ул аның өчен. Ә Зөмәрә нишләде? Аның саф хисләрен еллар буга акрынлап-акрынлап аяк астына салып тапты барды. Кем хақына?!

...Әйе, Илдарның хыянәте үлеменнән көчләрәк булып чыкты. Зөмәрә күңелендәге дистә еллар буга жанын газалаган мәхәббәт урынында бушлык иде инде...

ҮЗГӘРЕШ ЖИЛЕ

Татьяна МАМАЕВА

ИЛҺАМ БИРҮЧЕ ЖИЛ

«Үзгәреш жиле» фестивале өч сезон инде уңыш қазанды, алда – дүртенчесе: татар җырын Казан халкы ғына түгел, Американың дәрәҗәле залы Карнеги-холлда да тамашачы яратып тыңлаячак. Республика Президенты Рөстәм Миңнеханов ярдәме белән безнең эстрада профессионализм һәм яхшы музыкаль зәвык ягына омтылды.

Чишмә башында... опера иде

Бөтенесе моннан берничә ел элек башланды. Татарстан Республикасы Президенты Рөстәм Миңнеханов белән очрашу вакытында атаклы опера җырчысы, Россиянең һәм Татарстанның халык артисткасы, Г. Тукай исемендәге дәүләт премиясе лауреаты, профессор Венера Ганиева һәм Муса Җәлил исемендәге Татар академия дәүләт опера һәм балет театры директоры Рәүфәл Мөхәммәтҗанов татар эстрадасыннан канәгать булмауларын сиздерде. Аларны аңлаешсыз аранжировкалар, синтезатор яңгырашының күплеге, имидж проблемалары борчыган икән. Сөйләшүне Президент та куәтләде һәм көтмәгәндә Рәүфәл Мөхәммәтҗановка: «Ә Сөз бу эшкә үзегез алынып карагыз, безнең эстраданы үзгәртәлек берәр яңалык уйлап табыгыз», – диде.

Шулай итеп, театр директоры «Үзгәреш жиле» проектының генераль продюсеры булып китә. Рәүфәл Мөхәммәтҗанов югары музыкаль белемгә, алыштыргысыз музыкаль зәвыкка ия, ул татар җыр мәдәниятен яхшы белә. Балачактан ук җыр мохитендә яши, композиторлар һәм җырчылар белән дустанә мөнәсәбәттә була. Әнисе дә – танылган җырчы, ТАССРның атказанган артисты, Татарстан Дәүләт җыр һәм бию ансамбленең солисты Разия Тимерханова.

Рәүфәл Мөхәммәтҗанов беренче эш итеп командага Венера Ганиеваны чакыра. Ул күп еллар дәвамында Казан мәдәният университетында башкаручылар курсы белән эшли: алар, чынлыкта, аның «Йолдызлар фабрикасы». Ганиева программаның коучы, ягъни юнәлеш бирүчесе була, ә өченче сезонда инде җиңел шаян номер әзерләп, үзе сәхнәгә чыга. Татар халык җыры «Су юлы»н афроамерикалы Тай Стивенс белән парлап җырлыйлар. Мәскәүнең «алтын трубачысы», педагог Вадим Эйленкригны проектының музыка җитәкчесе итеп чакыралар.

Бер-берсенә охшамаган өч сезон

Өч сезонның уздырган «Үзгәреш жиле» – ул бөтен команданың күп айларга сузылган тырыш хезмәт нәтиҗәсе. 140 тан артык җыр сайлап алына, 100 гә якыны проектта яңгыраш таба. Һәр җыр яңа аранжировкага, яңача җиткерүгә ия була. Башкаручылар белән эш тә башкача бара, проектка элгәр өчен җырчылар кырыс сайлап алулар аша үтә. Һәр җырчы белән коучлар, балетмейстер, режиссер эшли, махсус стильләштерелгән образ тудырыла. Җырчылар алдына бик югары башкару таләбе куела, һәм аларның күбесе уңышка ирешә.

«Проектта күп тапкыр эксперименталь төсмердәге әйберләр яңгырады, ләкин, аларның тиңсезлегенә карамастан, бу – татар жырының яңа үзенчәлекләрен эзләүдә мөһим өлеш... Татар жырының үсеш юллары заманча репертуар белән дә бәйле. Бәлки без фестивальдә катнашучылар белән зур масштабтагы формаларга – мюзикл, рок-операга мөрәжәгать итәрбез...» – ди Рәүфәл Мөхәммәтжанов.

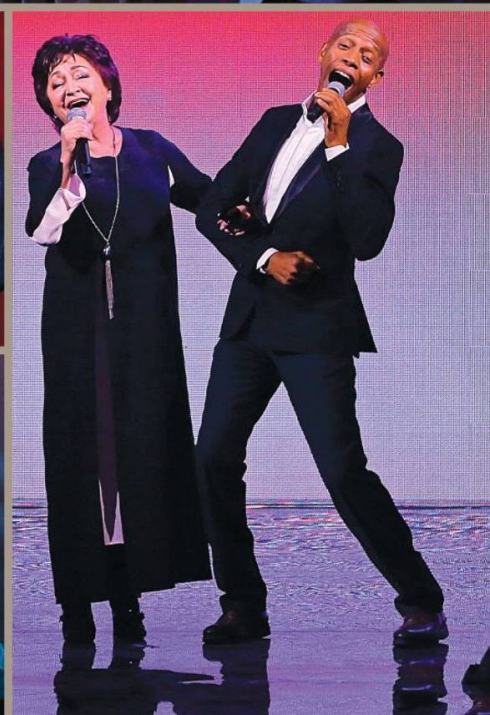
«Үзгәреш җиле»нең өченче сезоны үзенең театрлаштырылуы белән тамашачы күңелен яулап алган, шуңа күрә спектакль идеясен дә гамәлгә ашырып була. Бу елларда татар жырын тәмам яратып өлгергән һәм бу өлкәдә тәҗрибәле белгечкә әйләнгән музыка җитәкчесе Вадим Эйленкригтан тыш, «Үзгәреш җиле-2018»не әзерләүдә Мәскәүнең Q Stage Production компаниясе дә катнаша, аларның кайбер проектларын гына искә төшерү дә җитәдер: Мәскәүдә узган «Евровидение-2009», Сочида узган Олимпия уеннарының ачылу һәм ябылу тантаналары һәм башкалар...

Нәтиҗәдә, искиткеч шоу килеп чыкты. Театрлаштырылган күренешләр һәм видеорәтләр белән үрелгән, мактауга лаек музыкаль өлеше Бродвей постановкаларына тиң дияргә була. Ике бүлектән торган «Үзгәреш җиле» – татар музыкасының милли үзенчәлекләрен бик яхшы тоеп башкарылган 30 җыр иде ул. Башкаручылар арасында – Америкадан килгән «Акцент» төркеме, аның нәфис һәм салмак кына «Каз канаты» һәм «Әллүки»не җырлавы, аларга искиткеч тавышлы Алинә Шәрипжанованың кушылуы, күптәвешле яңгыраш – болар барысы да танылган җырларга әнә шулай яңа сулыш өрде. «Бу юнәлештә эшләсәң дә була», – дип нәтиҗә ясады проектның генераль продюсеры.

Көчле, шул ук вакытта нәзберек, интонацияләргә бай тавышлы Алинә Шәрипжанова, чын мәгънәсендә, «Үзгәреш җиле»нең төп героинясы булды. Бруталь, уйчан җырчы Артур Исламов, тетрәүле лирик тавышлы Илнар Миранов, дәртләндергеч Румия Ниязова һәм башкалар тамашачы күңелендә матур тәэсирләр калдырды. «Үзгәреш җиле»ндә очраклы номерлар бөтенләй юк иде, һәркайсы шомартылган, һәр башкаручы җанын биреп әзерләнгән.

«Үзгәреш җиле»нең өченчесе дә зур аншлаг белән узды. Аның уңышында шикләнгән скептикларның ялгышуы инде бөхәссез. Татар эстрадасында яңа юнәлеш – музыка мәдәниятенә нигезләнгән югары профессионализм барлыкка килде. Инде чагыштырып карарга, яхшыга йөз тотарга, камиллеккә омтылырга була. Ияләнелгән, күптән таныш көйләр, әйтерсең, «вакыт тузаны»ннан, уйсыз-гамьсез яңгыраштан арынып, яңа аһәңнәр белән балкыды. Татар җыры дөнья музыка мәдәниятенә үтеп керергә әзер.

Алдагы сезонда яңа программа 4 декабрьдә Карнеги-холл сәхнәсендә күрсәтеләчәк. Ул өч сезонда яңгыраган иң матур җырлардан торачак. «Үзгәреш җиле» Америкага китәр алдыннан программаны иң элек Татарстан халкы тамаша кылачак.

Кызлар арасында чын дуслык булырга мөмкинме? Әлбәттә! Моңа шикләнүчеләр булса, димәк, алар сәер кешеләр.

1961 ел Юрий Гагаринның космоска очуы белән тарихка кереп калды. Без исә ул елны Казан дәүләт педагогика институтына укырга кердек! Безнең өчен дә чын очыш иде ул, чөнки күбегез сыңар канатлылар – әтиләребез сугыштан кайтмады. Шулай да көрәшкә көч тапканбыз! Иң мөһиме – юлның җиңелен эзләмәгәнбез. Шәхсән үзем, татар авылында үскән бер бала, рус-татар бүлегенә укырга кердем.

Ераккарак киттек бугай. Кызлар арасында чын дуслык булырга мөмкинме дигән сорауга җавап бирергә уйлаган идем түгелме? Фәридә белән дуслашып китүебезне үзегез дә сизми калдык бугай. Гомер буена барган ул дуслыкны Фәридәнең бакыйлыкка күчүе генә өзә алды... Ул авыргач, хәлен белергә барган идем. «Синең килүң бәхеттән артыграк», – дигән иде шунда Фәридә. Ул юк инде, ә мин аны һаман юксынам...

...Кызганыч, без дә олыгаябыз. Берәм-берәм бакыйлыкка күченәбез. Эльзабыз да хәлелән мөңгелеккә озатты. Аның шөһүргә күчәргә теләвен барыбыз да хупладык.

Үзегез дә балаларыбызның чакыруына каршы тора алмадык – Казанга килеп урнаштык. Шаккатырлык хәл бит – дуслым белән күрешеләр булып чыкты! Баксаң, Камалова Римма белән Маликова Венералар да шул тирәдә генә яшиләр икән.

Дусларыбыз белән табышуыбызга чиксез шат идек. Әле алай гынамы?! Эльза белән уйлаштык-киңәштек тә, Сания исемле сабакташыбызны күрергә дип Оренбург якларына юл тоттык. Аның кайда яшәгәннән дә белми идек әле. Институтны тәмамлагач, Кама Тамагы районына җибәргәннәр иде үзен. Адресын әнә шул урау юллардан эзләп таптык. Ирем Сәлимжан ак «Лада»сында безне җилдереп кенә алып барды.

Оренбург далалары Татарстан кырлары кебек түгел, монда үсемлекләр дә башка. Эльзаны иң гажәпләндергәнә – әбиләр чәче

кебек җилфердәп утырган кылганнар иде. Бу яклардагы авыл исемнәре дә үзенчәлекле.

Саниябезне – Үзбәкстанда үскән кыз баланы, бу якларга нинди җилләр ташлады икән? Инде менә үзе белән күрешү мизгелләре. Берара бер-беребезне танымый торабыз. Сания ире Тәлгать белән өч кыз үстергән. Бу очрашу безгә, әйтерсез, канатлар куйды.

Әле бит тагын бер дуслыбыз – Суфия Шиһапова да бар. Ләкин әлегә аны эзләп таба алмадык. Шушы язма аша, бәлки, табарбыз дип өметләнәм. Нәкъ менә «Сөембикә» журналында басылган «Бу нинди сусау икән?» дигән язма аша якын туганым белән табыштык. Мәдинә туганым белән хәзер аралашып яшибез. Безне табыштырганың өчен рәхмәт сиңа, «Сөембикә»!

Римма ФӘТТАХОВА.

Казан шәһәре.

Яшәү рәвешләре белән башкаларга үрнәк булып, юл яктыртып гомер итүчеләр була. Тормыш авырлыклары да рухларын сындыра алмый аларның.

Саба районының Мигәнбаш авылында яшәүче Фатыйх абый белән Мәликә апа гаиләсендә 1924 елда туа язмам герое Тәскирә апа.

Өч туганы кебек, кечкенәдән кул арасына кереп, әти-әнисенә өмет булып үсә. Заманына күрә дүрт класс тәмамлый. Балачагы, яшьлеген авыр чорга туры килсә дә, тормышның матур ягын күбрәк сөйли ул.

«Авылыбыз тыныч, матур яшәде. Халык дини иде, бер-берсен рәнҗетүче булмады», – дип искә ала Тәскирә апа ул елларны.

Язмыш аңа дөньядагы иң зур бүләкне – тиң яры белән пар аккош-

лардай озын гомер кичерүне насыйп иткән. 1951 елда Габделхак абый белән яратып кавышып, 60 елдан артык матур гомер ителәр. Лачын-дай өч ул, гүзәл бер кыз үстерәләр.

«2005 елда, Урал шахталарында эшләп, инде пенсиягә чыгам дигән-дә генә, Гарәфетдин улыбыз вафат булды. Ике кызы ятим калды.

83 яшендә әтиләрен жырләдек. Бала хәсрәте дә бик авыр, гомер буге бергә канат каккан хәләлеңне югалту да авыр, – Тәскирә апа ирен бары яхшы яктан гына хәтерли. – Аның белмәгән эше юк иде. Колхозның алдынгы тракторчысы булды».

Төп нигездә бүген төпчәкләрә Фәрһад яши. «Әти-әни безне бәләкәйдән дөнья көтәргә өйрәттә. Әни яш чакында 10 чакрым жәяү йөрәп, Шәмәрдән хастаханәсендә ашчы булып эшләгән. Әти белән гаилә корып, Олыязга килән булып төшкәч, мәктәпкә жыештыручы булып урнашкан. Хәтерлим әле, кечкенә вакытта урманга барып, кул пычкысы белән әнигә утын әзерләргә булыша идек. Алар апам Фаягөл белән иртәнге дүрттән үк чыгып китеп, балалар килешкә мәктәпне жылытып, юлларны көрәп, идәннәрне юып, чешмәдән су ташып куялар иде. «Эшнең ояты юк, дип өйрәттеләр безне», – ди ул.

Тәскирә апа белән Габделхак абыйның яшьлеге бигрәк тә михнәтле елларга туры килә шул. Тәскирә апаны 16 яшеннән Мари урманнарын кисәргә жибәрәләр. Ачлык-туклы, жылы киёмсез, бер тәжрибәсез килеш зәһһәрир салкыннарда кул белән урман кисү сират күперен кичүгә тиң була. «Караңгы төшкәч кенә кайтабыз. Өч-дүрт сәгәтәтән тагын торып эшкә китәсе. Норма – 5 кубометр урман әзерләү. Шуны тутырмыйча, кайтармыйлар. Ачлыктан шешенеп, салкын тидереп, күпләр урын өстенә егыла иде. Якында гына Суслонгер лагере. Андагы солдатлар безгә качарга куша, качмасагыз, үлеп бетәчәксез, диләр. Мин дә якын дустым, удмурт кызы Мария белән качтым. Авылларга кермичә, урман аша жәяүләп, кырдан тапкан башакларны уып ашап, өйгә көч-хәл кайтып егылдым. Әни

бик сабыр хатын иде. Үзлегеннән гармун уйнарга өйрәнгән ул. Кайту белән өйдә тоталармы соң, әле теге эш, әле бу эш... Ул елларда кышлар бик салкын булды. Шул кышта, ачлыктан шешенеп, энем белән сеңлем үлдә. Апаска кадәр жәяүләп окоп казырга да бардым. Туң балчыкны кәйлә белән каерып, окоп, траншея, блиндажлар казу – әжәлгә тиң эш иде», – Тәскирә апа башыннан кичкәннәрне сабыр гына сөйли.

«Безнең әни изге күңелле кеше ул, – ди килеңә Гөлзилә. – Эштән кайтканда кайнар ризык белән каршы алды, гел булышып яшәде».

Инде Тәскирә апалар буыны да тарихка күчеп бара. Тәскирә апаның да сәләмәтлеге сынаткалы. Ләкин зарланмый ул тормыштан. Авырлыкларны күп күргән чын татар карчыкларына хас булганча, бүгенге көнгә чын күңеленнән шөкер итә, балаларына гел хәер-догада.

Тимерхан МӨХӘМӘДИЯРОВ.
Саба районы, Байлар Сабасы.

Шушы яшемә житеп, чит илгә чыкканым булмаса да, үз илебездә Магнитогорскидан Камчаткага кадәр барып житәргә, Кавказ тауларына күтәрелергә насыйп булды.

Сәяхәт итәм дигән кешегә гел чит илгә генә барырга димәгән бит. Жаның дингез тели икән, бездә дә бар ул Кара дингез. Таулар сокландыра икән, Кавказ тауларына рәхим ит! Парлар бөркеп торган кайнар сулар да, файдалы ләмнәр дә, кул белән генә тотып алырдай затлы кызыл балыклар йөзеп йөргән елгалар да бар бездә. Аларын күрер өчен Камчаткага кил. Анда хәтта сыерлар да балык ашый икән. Әмма бу юлым Камчатка турында түгел, үзебезнең

Ленинград шәһәре (укучым гафу итсен, безнең яшәгеләргә никтер шушы исем якын булып, күңелгә кереп калган) турында. Музейлар шәһәре диләр аны. Бер елны биш оныгымны алып, поезд белән Ленинградка сәфәр чыктык. Исәбем – балаларга музейлар күрсәтү. Миңа – 62, оныкларымның иң кечкенәсенә – 10, олысына 16 яшь иде ул чакта.

Май ае гына булса да, шау чәчәк белән каршы алды безне ак төннәр шәһәре. Бик ошады оныкларыма Ленинград. Ул метро, күпсанлы музейлар, яшә тамашачылар театры, урам саен каналлар, шул каналлар буйлап пароходта экскурсияләргә чыгу дисеңме, барысы белән дә таныштык. Эрмитажны гына карап чыгу өчен дә бер атна вакыт житми. Һәр милләтнең дә үз музейе бар икән. Ингушетия рәссамы Дауд Оздоев үз күргәзмәсенә чакыру билеты һәм рәсемнәрәннән торган альбом бүләк итте. Биш көннән оныклар миннән башка гына йөрергә өйрәндә, ә мин Япониядән килгән төркемгә иярдем. Алар да минем кебек өлкән яшәтә. Араларында коляскада йөрүчеләрә дә бар. Үзләрен экскурсовод озатып йөри. Телләрен белмәсәк тә, үзара бик дуслаштык. Ике атнабыз шулай сизелми дә үтеп китте. Мин – авылга, оныкларым Чаллыга кайттык. Кайту юлында балаларның берберсенә күргән-ишеткәннәрә белән мактанышуын күрсәгез сез! Чижи́к-пыжик (каналларның берсендәге чуеннан коелган кош сыны) авызына кем күбрәк акча ыргыткан, пароход узган вакытта кем күпергә күтәрелергә өлгергән, күперләренә күтәрткәндә кем култыксага озаграк асылынып тора алган...

Инде менә тагын дүрт туруным үзләрен Ленинградка алып баруымны көтә. Мин бит хәзер әби генә түгел, дәү әби дә. Илләр тыныч булсын да, дөньялар имин булсын!

Саимә МОРАТОВА.
Чирмешән районы,
Кара Чишмә авылы.

Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтеп калабыз.
Безнең адрес: Казан,
Декабристлар урамы, 2.
e-mail: ssuum@yandex.ru

Уйлану » тормыш кыйммәтләре

«УНЫШЛАРЫН – БӨТЕН ГАИЛӘБЕЗНЕН БӘХЕТЕ...»

Балаңның баласы
балдан татлы, диләр.
Оныклар өлешенә яратуның,
якын итүнең, наз-сөюнең
бөтенләй башка төрлесе кала
бугай. Киләчәккә синсез,
эмма син булып атлап китәчәк
дәвамчыларга әби-бабайның
мөнәсәбәте, мөгаен, башкача
була да алмыйдыр.
Атаклы галим, милләтпәрвәр
шәхес Азат абый Зыятдиновның
оныгы Бануга язган бу хаты да
тоташ яратудан гына тора кебек.
Әмма сукырларча яратудан түгел!
Өмет, ышаныч һәм теләккә бай
әлегә хат, тормыш сукмагына аяк
басып килүче Бануга гына түгел,
гомумән, бөтен татар кызларына да
юллангандыр шикелле...
Һәрбер дәү әти үзенең оныгына
шушы сүзләрне әйтә алса икән!

Рәсемдә Азат Зыятдинов оныгы Бану белән.
Фотосурәтнең артына ул: «Оныклар тәрбияләү...
уен эш түгел», дип язып куйган.

«Кызым, Бану!

Гәрчә син минем оныгым булсаң да, сиңа «кызым» дип эндәшүне хуп күрдем, яраттым. Бу, күрәсәң, әниңә «Кызым!» дип әйтергә яратуымнандыр. Ул минем беренче балам, бердәнбер кызым. Ә син беренче оныгым, әлегә бердәнбер кыз бала оныгым. Икегезне дә кечкенә чагыгызда жылкәмдә йөртәргә ярата идем.

Нәкъ шулай ук Нәриман абың да минем бердәнбер улым, ә эңең Гайнан әлегә минем бердәнбер ир бала оныгым – улым.

Кызым, син бик мөстәкыйль бала булдың, тыныч идең. Һәрхәлдә, мин сиңең дуамалланып, көйсезләнеп елап, күңелсезләнеп йөргән чакларыңны хәтерләмим. Сания әбиң, юып, пыяла тәлинкәгә йөзем жимеше салып бирә иде. Син шуларны ике бармагың белән берәмтекләп чүпләп ашап бетерә идең дә, тагын сорый идең. Бик яратып курчак уйный идең.

Болар, күрәсәң, сиңең фикерләү сәләтеңнең мөстәкыйльлегеннән киләдер. Мондый очракларда өлкән-нәргә бала өчен тиешле шартлар булдырып, аның кеше буларак дәрәҗәсә юнәлештә формалашуын гына тәэмин итү кала. Без шуңа омтылдык та.

Син жиңел укыдың, бик житди булдың. Казанга татар-төрөк лицее-на укырга керү теләгәнә дә мин: «Барып карасын», – дип кенә әйттем. Чөнки бер урынга 25 кешелек конкурс – ул бик житди сынау. Син аны «эһ» тә итмиңә үттең. Димәк, синдә көрәш рухы бар. Бу мине бик куандырды. Әниңә байтак проблемалар өстәлсә дә, беребез дә моның дәрәҗәсә адым булуына шикләнмәдек.

Инде ул көннәрдән соң биш ел вакыт узды. Аның өч елын син тулай торакта яшәдең. Яшәү шартларыннан безгә бер дә зарлану сиздермәдең. Моңысы өчен үзеңә аеруча зур рәхмәт: димәк, инде син куйган максатыңа баруда авырлыкларга да түзәсәң. Бу бала характерындагы бик уңай сыйфат, һәм ул матур сыйфат «үжәтлек» дип атала.

Ә соңгы ике елда без бергә яшәү бәхетенә ирештек. Бу безнең тор-

Гаиләбез бердәмлегеннән, үзара жылы мөнәсәбәтләрәбездән үзеңә яшәү көче алырсың.

мышта бик шатлыклы еллар. Беренчедән, 40 елдан соң үз йортыбызны булдырып, башкалабыз Казанга кайту бәхетенә ирештек. Бу безнең гаилә өчен бик мөһим, үтә дә куанычлы вакыйга. Без – Казанда! Казансуның биек арында – үз йортыбызда!

Без бит Түбән Камага фатир алу өчен генә киткән идек. Имеш, фатир алабыз да, аны алыштырып, Казанга кайтабыз... Юк шул, безнең язмыш Түбән Кама белән бәйлә булган, һәм үз бәхетебезне без анда таптык. Хәтта асызыклап әйтеп була, Түбән Кама – ул безнең гомернең төп шәһәре. Чөнки без килгәндә анда 25 мең тирәсе кеше яши иде. Мин беренче нефтехимия заводын төзүдә катнаштым. Без киткәндә анда инде 250 мең кеше яшәп, «Нефтехим» да Татарстаныбызның горурлыгына, Рәсәйнең иң алдынгы нефтехимия предприятиясенә әверелде. Инде аны дөньяда беләләр. Шәһәр тормышында да, мәгарифендә дә, нефтехимия үсешендә дә безнең эз калдырган өлеш бар. Әниң, Нәриман абың анда туып-үстеләр, укыдылар, эшлиләр. Син дә, эңең дә шунда үстегез, укыдыгыз. Әбиегез шун-

да – «Татарстанның атказанган укытучысы», ә мин «Татарстанның атказанган химигы», Татарстан Фәннәр академиясә өгъза-мөхбире һәм Түбән Кама шәһәренең мактаулы гражданы булдым. Үзгәртеп кору елларында Татар ижтимагый үзәген житәкләдем һәм 1990–1995 елларда Татарстан Югары Советы депутаты булдым...

Ә инде 2008–2010 еллар – безнең бергә Казанда яшәү еллары. Әниң, Нәриман абың, эңең Гайнанның гел дә безгә килеп йөрүләре – алар барыбыз өчен дә гаилә бәйрәмнәре булып истә калыр. Чөнки алар яшәүнең матур мизгелләре. Аларда – туган көннәр, әбиегезнең бәләшләре, пылаулар, әнигез, Нәриман абыңгыз күчтәнәчләре, матур әңгәмәләр... Болар – туганлык жепләрен изге итеп киләчәккә илтүче иң матур мизгелләр. Без бергә булырга тиеш! Бер-беребезгә игътибарлы һәм ихтирамлы, үпкә дигән шикләнүләргә безнең күңелләрдә һич кенә дә урын калмасын! Син дә шул гаиләбез бердәмлегеннән, үзара жылы мөнәсәбәтләрәбездән үзеңә яшәү көче алырсың. Чөнки тормышта үзең өчен кайгыртучы, сиңең

Киләчәк бәхетеңнең күп өлеше парың, ярың итеп кемне сайлауга бәйле булачак.

уңышларыңа сөенүче, борчуларыңа көенүче һәм Аллаһы Тәгаләдән сиңа булышуын үтенеп, бәхет телүче, һәрвакыт ярдәмгә омтылучы кеше булуын тою – ул зур бәхет, ул яшәүне жиңеләйтә һәм тормышта зур максатлар куеп яшәүгә мөмкинчелекләрне арттыра. Әлбәттә инде, бу үзеңнең дә якыннарыңа карата шундый ук жылы, туганнарча мөнәсәбәттә булуыңны таләп итә, шуны онытмыйк!

Син бик тырышып укыдың, рәхмәт! Синең үжәтләнеп шөгылләнүң бездә соклану хисе уята иде. Үзем дә Аллаһы Тәгаләдән сиңа ярдәм, сәламәтлек, уңышлар һәм бәхетле киләчәк сорап ялвара идем...

Менә ул бу тырышлыкның куанычлы нәтижәләре – син Мәскәү дәүләт университеты студенты! Бу – безнең нәселдә беренче очрак. Син – беренче!

Кызым, Бану!

Үзеңне ихластан котлыйм, уңышлар телим. Бу синең бәхетле киләчәгеңнең башы булса иде. Синең уңышлар бездә дә горурлык хисләре уята, безгә дә яшәү көче өсти. Шунысын онытма: гаиләдәге һәркемнең уңышлары ул гаилә бәхете итеп кабул ителә. Безгә гел дә бер-беребезне куандырып, уртак бәхетләр белән яшәргә насыйп булса иде!

Кызым, Бану! Студент еллары – кеше гомеренең иң асыл еллары. Ул киләчәк гомернең базасын булдыру еллары. Ә син Мәскәү дәүләт университеты студенты! Анда көчле профессорлар, укытучылар, сәләтле студентлар, чит ил кунаклары – галимнәр... Мохите үк зур мөмкинчелекләр ача. Игътибарлы бул! Шул мөмкинчелекләрне дәрәс файдаланып, үзеңнең интеллектуаль көчеңне үстереп, шәхес буларак та

үсә алсаң иде. Университетта уку елларында студент белгеч буларак формалаша һәм оештыру ысулларын үзләштерә ала. Ул еллар киләчәк тормышта үзең дә рәжәлеле урынныңны табу өчен әзерлек еллары. Син белгеч буларак, оештыручы буларак та зур сәләткә ия булып, югары дәрәжәләргә ирешә алсаң иде һәм халкыбызның да абруен

күтәругә хезмәт итә алсаң иде. Болар белән үзең өчен жан атып яшәүче әниң һәм барчабызга яшәү көче өстәр идең.

Кызым, син саф күңелле, ачык чырайлы, ихтирамлы бул, бигрәк тә үзең ярдәмле кешеләргә рәхмәт әйтергә онытма, мохтажларга ярдәмле бул. Һәр көнеңне, һәр эшеңне Аллаһы Тәгаләдән ризалык, ярдәм сорап башла һәм, эшең уңышлы булса, рәхмәт әйтергә онытма.

Кызым, син төрле юнәлештә сәләтле бала идең. Әйттик, синдә музыкаль сәләт тә бар иде. Әмма синең яктан аңа тиешле игътибар булмады. Скрипкада димим, курайда уйный белсәң дә, ул сине кеше буларак баетыр иде. Синдә генә түгел, әниңдә дә, Нәриман абыңда да, үземдә дә ул шулай булды. Өйдә инструмент, өйрәнергә мөмкинчелек була торып, без чын итеп уйнарга өйрәнмәдек. Мин гомерем буге чынлабрак гармунда уйнарга өйрәнмәмәү өкенеп яшим. Тормыш бит ул. Төрле очрашулар, мәжлесләр була. Күзәтүче булып утыру – ул пассивлык. Мин үзем ул бушлыкны шигырләр, жырлар белән тулыландырырга тырыштым. Син дә уйлап кара әле, кызым, бу турыда, син әле бик яшь бит. Минем әти Шәймулла – гармунчы иде, минем нәнәм ягыннан булган бабам Муса – тегермәнче, скрипач, үзе скрипкалар ясаган оста, әтием ягыннан булган әбием Хупжамал гомере буге күлмәк кесәсендә курай, кубызлар йөртеп, аларда гел уйнаган...

Спорт турында да шул ук киңәш. Үзенең сәламәтлеге турында һәркем үзе кайгыртырга тиеш. Ә ул шөгылләнү мускулларга, буыннарга, сөякләргә, йөрәк, үпкә, баш мие, гомумән, бөтен органнарга, кан һәм сулыш юлларына хәрәкәт бирүдән гыйбарәт. Ул шөгыль физкультура дип атала, чөнки ул шөгылләнүләрдә физик чыныгу да, культура да бар. Физик яктан тиешле үсеш алмаган кеше, тиешле белем яки тиешле тәрбия алмаучылар кебек үк кимчелекле ул. Сәламәт кеше генә тормышта зур уңышларга ирешә ала. Әйе, көчле белгеч булу, эш сөю,

ларны күзәтергә мөмкинчелек бирә.

Аннан, кызым, шунысын да онытма, син бит киләчәктә Ана булырга тиеш. Аның турындагы иң мөһим сүзне Такташыбыз әйткән: «Ана – бөек исем! Нәрсә житә ана булуга? Хатын-кызың бөтен матурлыгы, бөтен күрке Ана булуда!» Син аның күп үрнәкләрен әниендә дә күрә аласың. Анага сәламәтлек бик кирәк, чөнки ул бала сәламәтлеге дә.

Мин сиңа ихлас күңелемнән үз парыңны, үз ярыңны табуыңны телим. Киләчәк бәхетенең күп өлеше шушы мәсьәләне уңышлы чишүгә бәйле. Шуның өчен Аллаһы Тәгаләдән хәл итүдә ярдәм сорاپ мөрәжғәть итүче иң мөһим мәсьәләләр арасында, һичшиксез, бу мәсьәләнең дә булуын онытырга һич кенә дә ярамый. Аллаһы Тәгалә сиңа тигез парыңны, үз ярыңны табып, тигез мәхәббәттә гаилә корып, бәхетле гаилә тормышында яшәүдә теләктәшлек күрсәтеп, ярдәм итсә иде!

Инде шул мәхәббәттән сау-сәламәт, уңган-булган, зиһенле-белемле, эш сөйгән, гаилә жанлы, халкыбыз горурлыгы булырдай балалар үстерүегезне телим.

Алар милләтебезнең, динебезнең давамчылары булып, гаиләдә алган сөю хисләре аларны зур, игелекле эшләргә рухландырсын иде!

Матур уйларыгыз, изге гамәлләрегез һәрвакыт Аллаһы Тәгаләбезнең теләктәшлегенә лаек булса иде!

Изге теләкләр белән:
бабаң Азат Зыятдинов.

22-23 август.

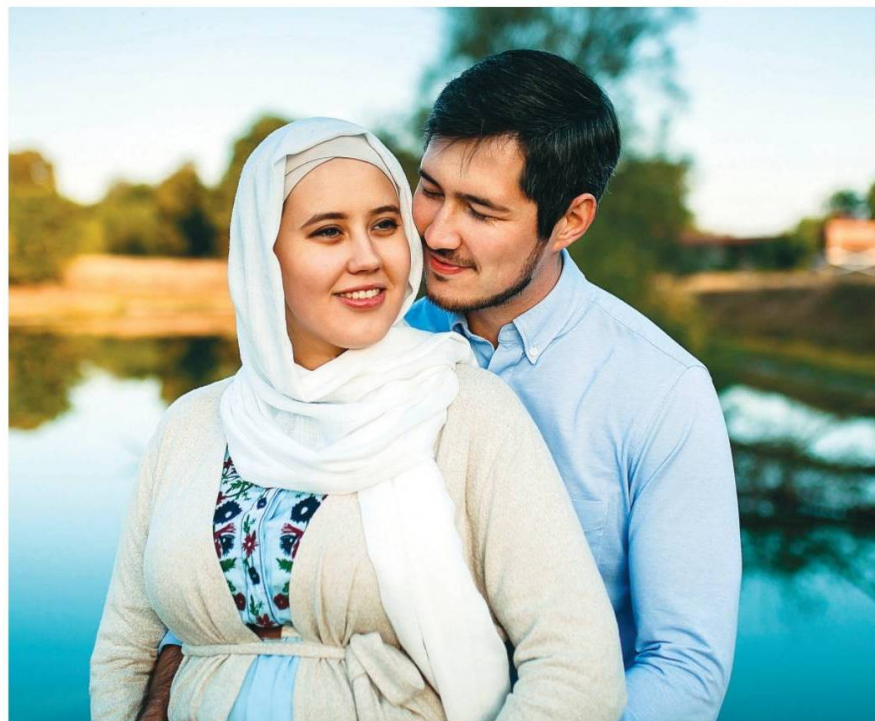
2010 ел.

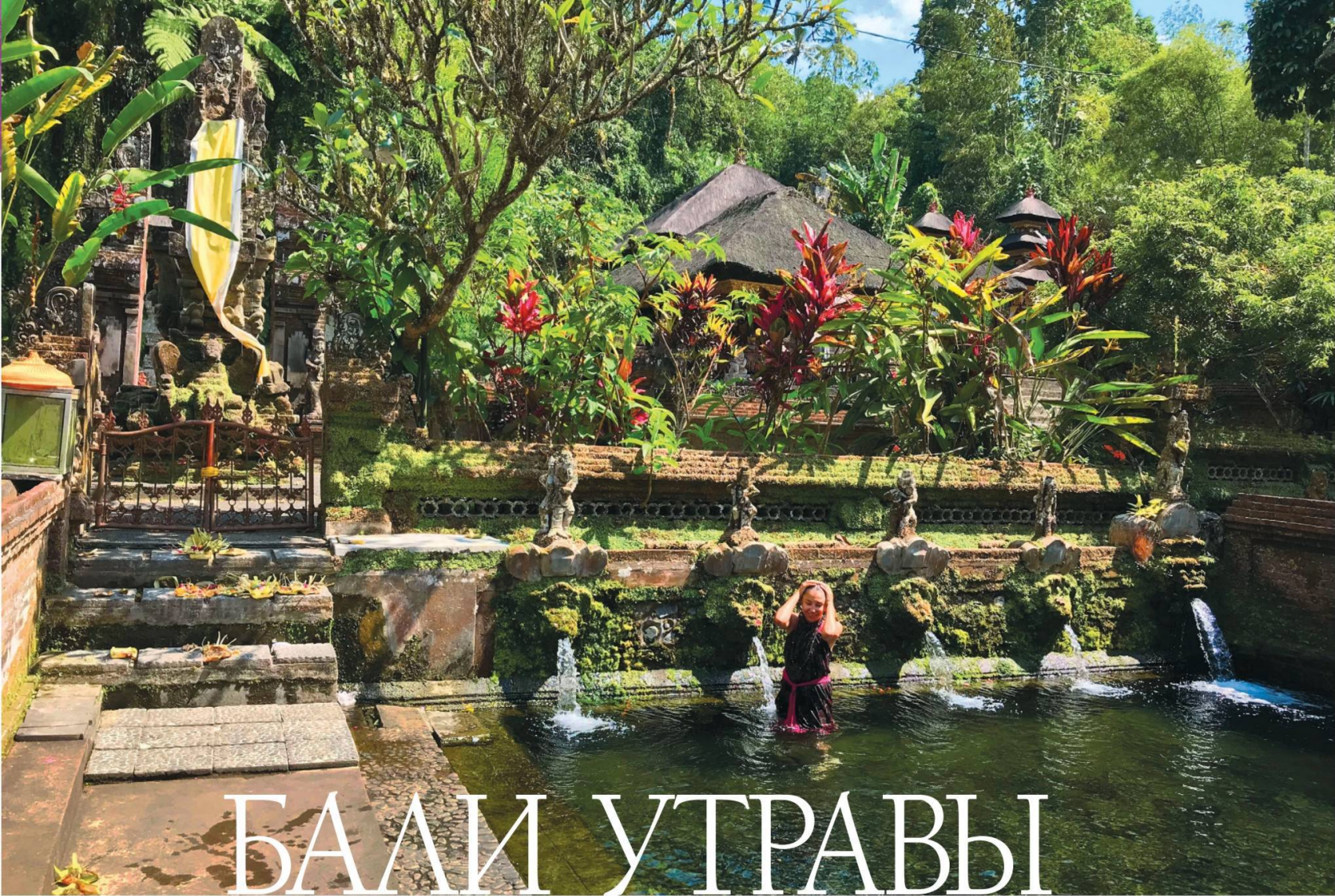
Казан шәһәре.»

Р. С. Исән булса, Татарстан Республикасының фән һәм техника өлкәсендәге Дәүләт бүләге иясе, жәмәгать эшлеклесе, киң күңелле, акыллы, булдыклы шәхес – Азат Шәймулла улы ЗЫЯТДИНОВка быел гыйнвар аенда 80 яшь тулыр иде. Бу язма аның рухына бер дога булып та барсын...

...Бану бу хатны кадерле бер иштәлек итеп саклый. Бабасының аңа теләгән теләкләренең инде шактый өлеше чынга ашты дисәк тә була. Тагын аз гына вакыт узар да, ул аны: «Ерак бабаңның васыяте», – дип, үзенең кечкенә кызчыгы Сарага укыр...

оештыру сәләтенә ия булу кебек сыйфатлар ныклы сәламәтлек таләп итә. Аны саклау һәм үстерүнең төрләре күп: йөгерү, йөзү, бию, чаңгыда, тимераякта шуу, велосипедта йөрү, теннис, бадминтон уйнау... Ни генә булмасын, аларның берәрсе көнлек режим расписаниесендә булырга һәм акыл хезмәте физик хезмәт белән чиратлашырга тиеш. Мин үзем гомер буе иртән саф һавада йөгереп кайтырга яраттым, балаларымны да шуңа өндәдем, оныкларыма да шуны телим. Үтә дә кирәк шөгыль. Тренажерларда шөгыльләнү дә бик файдалы, чөнки ул үзенең организм эшчәнлегендәге кайбер параметр-

БАЛИ УТРАВЫ ЖӘННӘТМЕ, ТҮГЕЛМЕ?

Ләйлә ЛЕРОН

Сөйләшкәндә егетемә ялгыш кына: «Эх, Бали утравында яшәп, читтән торып эшләп карасаң иде ул!» – дип ычкындырган идем. Аңа шул сүзем житә калды. Шуннан соң көн саен: «Әйдә, икәү тырышып карыйк. Мин монда, Казанда эшләрмен, матди яктан ярдәм кирәк булса, үзем булышырмын, ә син хыялыңны чынга ашыр», – дип, мине үгетли үк башлады.

«Синнән туйган булгандыр ул, шуңа жибәрергә теләгәндер», дип уйлаучылар булуы да мөмкин, әлбәттә. Тик Костяны бөтенләй белмәүчеләр генә болай дип әйтә ала. Чын күңелдән мине бәхетле итсә килгән кеше бударак, бөтен теләкләремне шулай үтәргә генә тора ул.

...Ниһаять, билетлар кулда, ә күңелдә шом...

Мин самолетта очарга курыкмыйм, яратам да хәттә. Тик күңелдә «ә менә самолетка соңга калсам нишләргән», «илләр арасындагы чикне чыкканда уздырмаса-лар кая барырман» дигән ниндидер курку бар. Урынсыз шикләнү икәннән дә яхшы беләм, әмма үземне бернишләтә алмыйм: каядыр очар алдыннан йокы кача, гел шул таможняны үтү турында гына уйлап йөри башлыйм.

Ә сәяхәтләрне мин бик яратам, аларыннан курыкмыйм да, кайгырмыйм да. Кытай, Һиндстан, Чехия, Төркия – болар инде узган этап. Шулай итеп, чиратта – Бали утравы. Укымаган мәкалә, карамаган видео калмады. Мин әзер, каршы ал, Бали!

Безнең самолет Денпасар дигән шәһәрнең аэропортына төште. Кинолардагы кебек, исемем язылган язу тотып, мине таксист каршы алды. Үзем белән артык йөгем юк: бер рюкзак та бер кечкенә сумка гына. Шулай җиңелчә генә сәяхәт итәргә яратам мин. Кирәк әйберне барган жирдә дә сатып алырга мөмкин – акчаң гына булсын.

Денпасарда тукталмыйча, туры Убуд шәһәренә юл тоттым. Монда мине алдан броньланган отель көтә.

Убуд – Бали утравының мәдәни үзәге булып санала. Утрауның иң-иң сәләтле осталары шушында яши, эшли, сату итә. Берничә көннән Убудның веганнар (ягъни ит-сөт ашамаучылар) өчен дә бик уңайлы шәһәр икәннән аңлап алдым. Кайсы кафенә ачып кермә, барысында да диярлек тофу-темпе кебек ит-сөтне алыштыра торган төмләшкәчләр бар. Мин үзем дә вегетариан, ит ризыкларын байтактан ашамыйм, боларның кафе-ресторанна-рында бәхет басты: «Нәрсә ашарга икән?» дип тилмә-рәсе булмады. Рәхәтләндем!

Балида булганда, кокос чикләвекке суын гына эчәргә тырыштым. Аны бик файдалы, диләр. Медицина өле түбән дәрәжәдә булганда, Бали утравында табигый канна кокос суы белән чистартканнар, дип, каяндыр укыганым бар иде. Шуны хәтеремдә тотып, кызынырга барган саен, яңа өлгергән кокос сатып ала идем. Бәясе безнең акча белән 40–150 сум тирәсе булырга мөмкин: ресторанның, кызыну урынының кәттәлегенә карап, башка әйберләрнеке кебек үк, кокосның да бәясе үсә. Ә менә шәраб, аракы (сүз уңаеннан, Индонезия халкы телендә аракы – «арак» була икән) бик кыйммәт тора, ул кишетләрдә юк дәрәжәсендә, мөселман иле булганга күрә шулайдыр инде.

Алгарак китеп булса да әйтәм, вегетариан-веган кафелар Убуд шәһәрләрендә генә еш очрый икән, утрауның калган калаларында ресторанның күбрәк кытайлар өчен. Еш сәяхәт итүчеләр соңгы вакытта шундый тенденциягә игътибар итми калмыйдыр: бөтен жирдә

Бали халкы шундый инде, алар артыгын эшләргә атлыгып тормый.

кытай туристлары күбәеп китте хәзер. Алар кырыгышар кеше бергә тур сатып алалар да, бер самолетта очып киләләр, бер гид белән һәммәсә бер автобуска утырып сәяхәт итәләр, экскурсияләргә йөриләр, ресторанның ашарга керәләр... Менә шулар төркемә белән ресторанга элксән, эшләр харап. Шау-шу, тавыш... Кычкырып-кычкырып сөйләшәләр, чапылдатып, ямьсез итеп ашыйлар... Безнең халык мондый түгел, табын янында бик әдәпле безнең татар, дип, әллә ничә тапкыр уйлап куйганым булды. Миңа гына шулай тоелгандыр дип уйламыйм.

...Убуд шәһәренә беренче көннән үк гашыйк булдым! Бер ай эчендә мин йөрмәгән урам, мин аяк басмаган тротуар, сукмак калмады. Көннән егермешәр мең адым ясаган чаклар булды! Таныш булмаган урамны күрүгә: «Мин бит өле монда булмадым», – дия идем дә, бил-гесезлеккә таба юл тотам идем. Үзем белән һәрчак бер кесә конфет алам – юлымда очраган балаларга шуны таратып йөрим. (Убуд халкы мине «конфет таратып йөрүче туташ» дип исендә калдырган икән. Моны сонрак белдем.)

Бали утравын бик сикерле урын, диләр... һәм алда-мыйлар. Куркытып куюым түгел, чыны шул. Монда бик күп кеше авариягә яисә ниндидер һәлакәтләргә юлыга. «Бу – карма (язмыш), чистарыну эффекты», – ди Бали халкы. Шуңа монда һәр икенче туристның бәйләвечтән,

Гадәттә, жир тетрәү 4-5 баллы була, 6 баллга да житәргә мөмкин.

гипс яки лейкопластырь белән йөрүе беркемне дә шаккаттырмый. Тигез урында мине дә таеп егылмагандыр дип уйлыйсызмы? Егылдым, «канишны». Килүмнең бишенче көнөндә булды бу. Сул тезем белән вак ташка, асфальтта каяндыр пәйда булган вак пыялага барып төштем. Шунда ук кан ага башлады. Барган юлымнан туктап, отельгә таба чабарга уйладым, әмма бу ниятемнән бик тиз баш тарттым: чәчрәп кан ага. Юлда танышкан буддистларның бакчасына кереп, ярдәм сорарга булдым. Беренче ярдәмне күрсәттеләр, аларга моның өчен әле дә бик рәхмәтлемен. Страховкам булса да, шифаханәгә барып тормака уйладым, яраны ничек тә үзем бәйләрмен әле, дим. Гомер буге табиб булырга теләгән кеше ләбаса мин: менә үз-үземне дәваларга жай да чыгып тора... Тик икенче көнне яра кырыйлары кызарып чыкты – шифаханәсез аякның рәтләнмәве ачыкланды... Аякны кеше хәленә китерү 14 меңгә төште. Ярый әле шуның 10 меңен страховкам каплады. Моңы тәфсилләп сөйләвемнең сәбәбе шул: чит илләргә барганда страховка ясатырга беркайчан акча жәлләмәскә кирәк.

Убуд шәһәренең бар матурлыгын күрдем, карамаган бернәрсәм калмады, бөтен гыйбадәтханә, музей-галереяларда, парктар, дөге кырларында булдым дигәндә, визамның вакыты чыкты. (Бали утравында озак яшисен килсә, виза срогы бетүгә, икенче илгә очып барып, кире әйләнеп кайтасың. Россия халкы өчен виза бушка бер айга гына бирелә. Түләп, аны ике айга озынайтырга да була).

«Очып барып, кире әйләнеп кайту өчен» шәһәр һәм шул ук вакытта дәүләт булган Сингапурны сайладым. Тик бу сәяхәт турында аерым язарга кирәк, әлегә яңадан Бали утравына кайтыйк.

Сингапурда дүрт көн булдым. Кире Балига очарга дип, самолетка утырырга вакыт килеп житкәч, тагын күңелемдә шом баш калкытты. Бали утравының чигендә: «Сез бит күптән түгел генә бездә булдыгыз, бүтән сезне кертмибез», диярләр кебек... Бу юлы да кире бормадылар, керттеләр үзе: шулай ук такси каршы алды, шулай ук отельгә юл тоттым. Тик бу юлы – Джимбаран шәһәренә.

Бу калада Балины икенче яктан ачуым башланды. Иртән торып, бер төнгә дип тукталган отелемнән бер айга бронь калдырылган отельгә юл тоттым. Инде өйрәнгәнчә, жәяү генә барырга булдым. (Мин бит әле күңелем белән һаман Убуд шәһәрендә!) Ләкин монда никтер тротуарлар юк икән. Сәер булып тоелса да, барган жирдән кире борылып булмый бит инде: ничек тә юл читеннән генә барымын әле, дип тәвәккәлләдем. Ике отель арасы 30 минут кына, диделәр. Аркама сумка белән рюкзакны элдем дә, бара бирәм. Бер мизгелдә

байка утырган егет туктап: «Excuse me, mam», – дип эндәште... Мин, беркатлы жүләр, барган жиремнән туктап, аңа таба борылдым. Ярдәм сораган кеше яныннан болай гына узып китеп булмый бит инде. Тик миннән ни тели ул? Берни аңламыйча басып торганда, ул кинәт куллары белән күкрәкләремне кысып алды! Бер мизгелдә аякларымның хәле китте. Жир тетрәгән кебек тоелды. Мин аңыма килгәнчә, мотобайкер инде горизонтта юк булды... Куркуымнан хәтта калтырана ук башладым. Кайсы якка барганымны оныттым. Шуны аңларга тырышып басып торганда, бик иске йөк машинасында баручы бер ир кеше, туктап, миңа инглизчә: «Сез кая юл тотасыз? Әйдәгез, минем белән, илтеп куям», – дип дәште. Жәяү барырга көчем юк иде инде, ләкин ничек бер белмәгән ир-ат машинасына утырырга? Бер минут элек кенә булган хәлдән соң... Икенче мизгелдә инде шул йөк машинасына утырып бара идем. Тагын берничә минуттан шоферга рәхмәтләр укып, үземнең отелем янында төшөп калдым. Ике ир-ат, берсе мәсхәрәләп китеп барса, икенчесе ярдәм итте. Отельгә урнашкан, беренче эш итеп душка юынырга кереп бастым. Һәм... үкерең елый башладым. Бу минутта Балины жаным-тәнем белән күрәлмәй идем. Дингезе дә кирәк түгел, гыйбадәтханә-паркларга да башка йөрисем килми. Барысын да НЕНАВИЖУ!

Юлымда очраган бөтен байкердан өркөп, берничә атна узды. Курка-курка булса да, якын-тирәләргә чыгып йөри башладым. Балидагы яңа танышларыма бу хәл турында сөйләгәндә, алар: «Бәлки тыйнаграк итеп киенергә кирәк булгандыр сиңа», – дия иделәр. Ә мин болай да анда гел озын итәктән, озын жиндә футболкалардан йөрдем. Сәяхәттә булганда, гомумән, кыска итәк кияргә тырышмыйм, ачык майкаларны үзем белән бөтенләй алмыйм. Тик Бали утравында ял иткәндә, күп очракта дингез ярында мондый хәлгә еш тарулары хакында башка кызларның да сөйләгәннәрен ишеттем. Димәк, гаеп миндә түгел... Бу байкерлар Индонезиянең башка утрауларыннан килүчеләр икән, арада безнең Рәсәйнекеләр дә байтак, диделәр. Кайда акча, кайда турист, шунда начар ниятле кешеләр дә булуы мәгълүм бит инде. Минем кебек беркатлыларны сагалаучылар. Ачык авызларны. Бу хакта белгөч, Бали халкына мәхәббәтем яңадан уяңды. Гайрәтемне чигергән теге байкер егет турында бөтенләй уйламаска, мине иске йөк машинасында отельгә хәтле китергән ир-атны гына күз алдымда тотарга тырыштым.

Моңысы Бали утравының беренче минусы булды.

Икенчесе – жир тетрәүләр. Алар монда гел кабатланып тора. Курыктым дип әйтә алмыйм. Күп очракта жир тетрәве төнлә була иде, мин – йокы чүлмәге, шуңа күрә аларның күбесен сизми дә калганмын.

Ноябрьгә керүгә яңгырлар сезоны башланды һәм шуның белән Бали утравының өченче минусы пәйда булды. Дингездән дулкыннар көн саен пластмасс чүпләрне комлыкка чыгарып өя. Йөзеп тә булмый, кызынып та. Матурлык та калмады... Бу чүпне бары Бали утравында яшәгән халык ташлый икән дип уйлау

дөрөс булмас иде. Диңгездәге пластмасс чүп – бик күп илләрнең пычрагы ул, ләкин яңгыр сезоны башлангач, су агымы үзгәргәнә күрә, бар пычрак Бали утравына йөзеп килә.

Бу күнелсез күренештән мин янәдән бер-ике көнгә диңгезсез Убуд шәһәрәнә качарга булдым. Кичен кафега кергәч, яныма бер ир-ат килеп утырды. Сөйләшеп киттек. Маде Балида туып-үскән, жиде ел Англиядә яшәгән, шунда инглиз кызына өйләнгән. Ике балалары туган. Ләкин хатыны белән аерылышкан да, яңадан Балига, әнисе янына кайткан. Үзе белән ике баласын да алып кайткан. Маде мәктәптә автобус йөртүчесе булып эшли икән: иртән балаларны жыеп мәктәпкә илтә дә, кичен өйләренә тарата. Шуңа көндөз буш вақыты бик күп. Гид булып та акча эшли икән. Миңа да шундый хезмәт күрсәтергә тәкъдим итте. Ризалаштым. Икенче көнне иртән очраштык та, икәү тирә-юньдәге гыйбадәтханәләргә йөреп чыктык. Кайбер гыйбадәтханәләр шундый да яшерен урыннарда урнашкан, мин аларны

үзем генә тапмас та идем. Тапсам да, керергә куркыр идем.

Курку дигәннән, Бали халкының үлемгә мөнәсәбәте бездәгедән бик нык аерылганын бирегә килеп төшүгә сиздем. Шуңа ук үзем яраткан Убуд шәһәрәндә йөргәндә бер гыйбадәтханәдән матур-матур киенгән кешеләр чыкты да, видеога төшә башлады. «Боларның нинди тантана икән монда?» – дип карап торганда, миңа бер карт килеп эндәште:

– Эчкә керәсең килмиме? Бүген бездә бик матур церемония. 25 яшьлек кыз үлдә, аны яндырабыз. Карарга кер. Бик матур булып яна!

Өлбәттә, кермәдем. Мин аңлый торган күренеш түгел бу. Берничек тә! Кеше үлү монсу, сагышлы, хәсрәтле була бит ул. Юк, мин алар кебек шатлана алмас идем...

Бали утравы, кайберәүләр уйлаганча, гел жәннәт түгел икән. Шулай да мин бик канәгать. Теләгемне тормышка ашырдым: Балида яшәп карадым!

Бу кызык

Иң еш очрый торган ризыкларының исеме – «наси горенг» («nasi goreng»). Көнбагыш маенда кыздырылган дөгә белән яшелчәләр ул. Менюларда аны тавык ите белән дә тәкъдим итәләр, балык-креветкалар белән дә очрый. Бали халкы «наси горенг»ны иртәнге ашқа да ашый, көндөзгә дә, кичкә дә. Әмма көн саен ашасалар да, без бәрәңгедән туймаган кебек, дөгәдән туймыйлар. Мин үзем бик нык ачы ризыкны да яратып ашаганга күрә, чын бали кызы шикелле, зәһәр борычтан курыкмыйча, ничек бар, шулай заказ ясый идем. Тамакны яндырып ашыйсы килмәгәннәр: «No spicy», – дип әйтсә, борычны салмаслар, дигән өмет бар. Ләкин кайчак «ноу спайси» сүзе дә булышмый: йә ашарга әзерләүче барыбер үзенекен итә, йә официант сезнең сүзне кухняга илтәп житкерергә «оныта». Яшерен-батырын түгел, бу мәсьәләдә ялкаулыклары да бар.

Экскурсия вақытында ял итәргә, чәй эчеп алырга туктадык та, Маде миңа телефонында булган фотосурәтләргә күрсәтә башлады. Бер сурәттә ул дуслары белән ясалма зур ат янында басып төшкән. Күз алдыгызга китергез: агачтан эшләнгән, матур-матур тукумаларга төрөлгән ике метрлы ат. – Бу атны без дусларым белән кремация ясала торган урынга бергә күтәреп илттек. Авыр, чукинчык! Эчәндә бит мәет – минем якын дуслым ята, – ди Маде.

Елмаеп әйтә!

– Тукта, ат эчәндә чынлап та мәет идемени?! Ө фотода бит егетләрнең барысы да шат, елмаеп басып торасыз. Барыгыз да көләсез, дисәм дә ярый... Ничек шулай булырга мөмкин? – дим.

– Ул бит инде үлгән, аңа барыбер, – диде Маде һәм... шунда ук балалары сурәтләнгән фотоларны күрсәтә башлады.

Тагын бер кызык факт: Бали ир-атлары эшләми диярлек. Ир-егетләр гел ял итә. Ө хатын-кызлар, иртән торып, дин кушканча, барлык ритуалларны башкара, ашарга пешерә, эшкә йөгәрә. Кайтып, тагын ритуалларга тотына... Эшләгән ир-атны күрәсез икән, димәк, ул икенче утраудан килгән. Хәер, эшли дигән-нәре дә, алдарак әйткәнәмчә, бик акрын кыймылдый аларның. Ашыгунның ни икәнән дә белмиләр бугай. Ял итәргә жай чыкканын көтеп кенә торалар. Аларның ул үшәнлегә Европада килгән туристларның ачуын китерә. Ләкин балилыларга кисәтү ясарга, кычкырырга ярамай, күңелләре балаларныкы кебек: алар бик самими, үпкәләргә дә мөмкиннәр. Ө үпкәләсәләр – акча бирсәң дә, кычкырсан да, зинаһарлап сорасаң да, барыбер берни эшләмәячәкләр. Шуңа күрә үтенеченә тыныч кына, елмаеп кына житкерергә кирәк.

«ХАТЫН-КЫЗ — УКЫЛЫП БЕТМӘГӘН КИТАП...»

Ир-ат һәм хатын-кыз. Бер үк галәмгә без бит очраклы гына эләкмәгән... Шулай булгач, нигә соң бер-беребезне күп вакыт аңламыйбыз? Гамәлләребезне, теге яки бу адымыбызны, әйткән сүзләребезне... Үзара тартылуны «жиңеп», арага каршылыктар керә дә куя... Ә ир-атлар үзләре бу хакта ни уйлый икән? Сүзне аларга бирик.

Фəнис КАМАЛ — «Татарстан—Яңа гасыр» телевидениесе алып баручысы, «Мəхмүтфильм» киностудиясе җитəкчесе, режиссер; гаилə стажы — 12 ел; Мəликə һəм Мəдинə исемле игезəк кызлар əтисе.

1 Иң элек хатын-кызның нəрсəсəнə игътибар итəсəз: киємəнə, буй-сынына, күзлəренə, чəченə...

— Мин Казан дəүлəт мəдəният һəм сəнгать университетының режиссура бəлєгєн тəмамладым. Ə режиссер, иң беренчє чиратта, яхшы психолог ул. Милиция лицееда укыганда да, тышкы кыяфəткə, үз-үзєн тотышына карап, кешенєң холкын ачыкларга шактый өйрəттелəр безне. Болар янына əтидəн ишеткəн киңəшлəрнə дə кушсам... Безнєң иң беренчє индикатор — күз. Икенчє урында — йөз, аннары — тавыш. Мин дə иң беренчє чиратта хатын-кызның күзєнə карыйм. Əби-бабаларыбыз юкка гына: «Күздə нур булырга тиеш», димəгən. Нур юк икən, тавышы да кирəк түгел, чырае да. «Улым, хатын-кыз укылып бетмəгən китап кебек булырга, сине гел кызыктырып торырга тиеш», — дигən иде əти бер-вакыт. «Ə нəрсəсə белəн?» — дип сорадым. «Анысын үзєң аңларсың...» — диде.

2 Нəрсə өчєн бик якын хатын-кызны да гафу итмəс идегез?

— Əлбəттə, хыянəтнə! Ир-ат кичерə икən, димəк, ул үз-үзєн сындыра дигən сүз. Моңа əзер икən — гафу итсен. Тик мин моны барыбер үз-үзєнə төкерү дип саныйм... Əйе, мондый очракларда хатын-кыз гафу итə. Ə нишлəргə кала соң аңа гафу итмичə? Аның алдында өч юл бар: йə ул, тол хатын кебек, гомер бue үзє генə яшəргə мəжбүр булачак; йə чылбырдан ычкыначак (хатын-кыз бик мавыгучан бит ул. Тəмəкє тарту мəсьəлəсєндə дə шулай, эчүдə дə. Фəхишəлəр əллə акча өчєн генə йөриме?); йə ул иренə: «Мин икенчє кешегə дə кияүгə чыга алам. Ул баланы үзєнекє кебек тəрбиялəчəк», — диячəк. (Кыз бала белəн башкага чыкса ярый əлє. Ə улы булса? Ул егет əнисенəң башка ир белəн бер түшəккə ятуын күрєп ни уйлаячак?!). Юк, гафу итмəү хатын-кызны хəерлэгə китермəячəк...

Бу язманы укыган хатын-кызның ирє аңа хыянəт итə икən: «Ə бəлки гаеп миндəдер?» — дип уйласын иде ул иң элек. Көзгегə карап, үз-үзєнə сорау бирсен: «Бу адымга ни өчєн бара ул?» Ир кешє иртəн эшкə китə, кич кайта: иртəгə дə, берсєкəнгə дə шул ук кабатлана... Көн саен күз ал-

дында — хатыны. Тик алар бит, яшерен-батырын түгел, тəрлє була. Минем хатыным, мəсələn, үз-үзєн бик карый. «Аша син, аша, мин каршы түгел, юанаеп кына китмə», дип, исенə төшєрєп торасы түгел. Спортзалга да йөри. Мəмкин-лєк кенə тудырырга кирəк, шул очракта, биш-алты баласы булса да, хатын-кыз үзєнəң хатын-кыз икəнєн онытмаячак.

3 Ир кешє өчєн хатыны аңа дус та була аламы?

— Ничек кенə əлє! Нинди генə фильмга сценарий язсам да, миңа иң беренчє чиратта аның фикерен ишетү кирəк. Аннары — əтинекен... Гүзəl мин язганнарны һəрчак хатын-кыз күнелє аша үткəрə, «Фəнис, менə бу урында йомшаграк кирəк», — дип əйтə ала. Без бөтєн нəрсəнə бергə хəl итə-без: нинди яңа гəзетə чыгарабыз, аңа нинди исем сайлыйбыз... Гүзəlгə мин бик рəхмəтлє. Уң кулым ул: студиянəң бөтєн документларын тəртиптə тоту да аның өстəндə. Иң якын дустым, хатыным, туганым — кыскасы, бар дөньям!

4 Хатыныгыгə ничек тəкъдим ясаганыгыгə хəтерлисезме?

— Минем əлє I курста гына укыган чагым иде. Студентлар көнєнə əзерлənəбєз. II һəм III курслар кыска гына чыгышлар əзерли. Репетициялəр бара. Мин дə залга кереп утырдым. Рушан абый җитəклəгən гpуппада сəхнəгə бер тəркєм кызлар чыкты. Барысы да зифа буйлы, барысы да бертəслє кара киємнən. Сəхнə дə караңгы. Йөзлəрє юньлəп күрєнми дə. Лəкин Гүзəl нəрсə белəндєр жəлєп иттє... Репетициялəрєнə көн дə керəм, əмма миңа игътибар итүчє юк. Беркөннє янына килергə жəрьəт иттем. Гүзəl кызлар белəн сөйлəшєп тора иде. Иңбашына салган шарфыннан тарттым да: «Бəлки икəү берəр җиргə чəй эчəргə барыр-быз?» — дидем. Бигүк дөрєс булмады бу адым. Ул бер сүз əйтмəдє — күз карашы белəн генə ашады. «Гафу итегез», — дидем дə китеп бардым... Мин ул чорда бик нык спорт белəн шөгильлənə идєм. Чəч кыркылган, укуга тренировкадан гына килəм, аякта кроссовка. Кайберəүлəр мине урам малає дип кабул иткən... Озакламый күршє гpуппада укыган бер кызга өйлəндєм. Тик сигез айдан гаилə тормышына əзер түгеллєгємнə аңладым. Дөрєсрəгє, мин аны индє туй көнєндə үк белдем. Ир-ат рəалист ул, үз-үзєн алдап яши

алмый – тату ғына, матур ғына аерылыштык. Аннан соң өч-дүрт ел эш белән генә шөгильләндем. Үз студиямне ачу, башка төбәктә эшләп кайту хақында хыялландым. Боларның барысына да ирештем. Ә Гүзәл... Ул, әлбәттә, күңелдә бар иде. Гел булмаса да, искә төшкән чакларда, көннәр буге уйлап йөрөм... Февраль ае иде. Буранлы көн. Кичке сәгать уннар булгандыр. Машинада каядыр барам. Тукталыш тулы халык арасында кинәт Гүзәлне күреп алдым. Күрмәдем дә – тойдым ғына. Кире борылып килеп туктадым. Футболкадан ғына йөгереп чыктым. Халык аптырап карап тора. Ә ул мине күрми! «Сәлам, Гүзәл! Өченче очрак булмас. Күтәреп булса да алып китәм!» – дим. Ризалашты... Озакка сузмадым, ике айдан: «Өйләнгән булсам да, беренче мәхәббәтем – син. Ул никахым ялгыш булды. Уйларымда гел син идең, кавышыйк», – дидем. Гүзәл дә серен ачты: «Чынлап торып ярата икән, мине барыбер табачак», – дип уйлап йөргән... Әти-әнисенең чыгышы белән Балтач ягынан икәннән никахта ғына белдем. Ә безнең нәсел Балтачның Яңгул авылыннан башлана: шуңа да миңа бөтен балтачлылар якын!

5 Хатыннарны ирләрәннән күбрәк мал тапкан гаиләләр бар. Ир кеше бу очракта үзен ничек тотарга тиеш?

Әгәр ир-ат шуның белән ризалаша икән, тешен кысып утырсын инде. Башкача җавап бирә алмыйм... Ир-ат буларак, кечерәк «мамонт» алып кайтуымны күз алдыма да китерергә куркам. Хатын күбрәк акча эшләсә сөенер идем анысы. Әмма бу мине тынгысызлар, барыбер алгарак үрмәләргә тырышыр идем.

6 Ташыйк булуын хатын-кыз башлап үзе белдерүгә ничек карыйсыз?

– Бу мине куркыта. Минем белән андый хәл берничә тапкыр булды. Кабул итә алмадым... Хатын-кыз барыбер туп-туры әйтергә тиеш түгел дип саныйм.

7 Хатын-кызларны ир-атларда иң беренче чиратта нәрсә җәлеп итә дип саныйсыз?

– Кем белгән инде аны... Кайчак зур кибетләрдә йөргәндә ял итәргә утырам да, кешеләрне күзәтәм. Колга кебек озын хатын килә, янында бүкән кебек ире. Телевидение теле белән әйткәндә, йөзләре дә «кадр өчен түгел». Ә алардагы яратышу! Гармония! Күзләрдә, йөзләрдәге наз! Башкалар безнең хакта ни әйтер дигән уй гамьнәрендә дә юк – әйтерсең лә галәмдә икесе генә!

8 Ир-атны артык чибәр һәм көчле хатын-кызлар куркыта...

– Хатын-кызның өстен булуы безнең өчен табигый күренеш түгел ул. Шуңа күрә юрганыңа карап аягыңны сузасың... Бар иде минем дә андый кызларга сүз дәшкән заманнар. Иң гажәбе: сөйләшеп киткәч, «көчле һәм чибәр» ул туганың ялгыз икәнлеген ачыклана. Хәтта дуслары булмавы. Комплекслары күпләгән... Барысының да маска ғына икәнлеген. Күп очракта моңа тормыш мәҗбүр итә аларны.

9 Ир-ат белән хатын-кыз икесе ике галәмнән икән билгеле инде. Кайчакларда аларның бер-берсен аңламаулары шуннан килеп чыга да. Хатын-кызның нигә нәкъ менә шулай эшләгәннен үзегез аңламаган берәр очракны искә төшерегез әле.

– Балаларга дәресең гел хатыным әзерләшә: катлаулы мәсьәләләр чишәләр, теоремалар ятлыйлар, рефератлар язлар, инглиз теле өйрәнәләр... Әмма кайвакыт мин аңа

гап-гади әйберне аңлата алмыйм. Тырышам – булмый! Хәзер бу мәсьәләгә тыныч карарга тырышам. Алар – башка, бөтен сәбәп шунда. Отвертка белән нидер бормыйлар. Чүкчәк белән нәрсәдер кадкамайлар. Машина ватылса, төзәтмиләр... Миңа мәгълүм кайбер нәрсәләргә ул белми икән, тыныч кына әйтергә тиешмен дип уйлыйм.

10 Хаклы икәнегезне яхшы беләсез, әмма хатыныгызның үз туксаны – туксан, хаклык аның ягында дип саный...

– Ир-атлар мине аңлар: хатын-кыз белән бәхәсләшү бик катлаулы эш. Шуңа күрә, без, килешсәк-килешмәсәк тә, матур елмаеп: «Ярый, мин сине аңладым», – дисәк, үзебез өчен хәерлерәк... Мин кызу кеше, кызып китеп, кайчак үпкәләтеп тә куям. «Нәрсә карадың?», «Башың кайда иде?» дия алам. Боларның шундый кырыс яңгыраганын да беләм. Уйламыйча әйтәләр шул...

11 Шундый очракны күзаллык әле: сез, ачыгып, арып-талып эштән кайтып керәсез, ә өйдә ашарга пешмәгән.

– Мин үзем дә пешерергә бик яратам. Аеруча шулпам тәмле килеп чыга. Ит кыздыра алам... Хатыннан алданрак кайткан чакта, нидер әзерли торуны үзем өчен кимсенү дип саныйм. Мин үз өемдә, үз гаиләмдә – үз хатыным, үз балаларым өчен әзерлим. Үз кирмәнемдә! Монда мин хуҗа! Камыр ризыклары әзерләргә кызлар да өйрәнделәр инде. Тик күпме ашасалар да, аларның да, хатынның да авырлыгы үзгәрми, ә мин бер ай эчендә 118 килограммга җитә алам. Соңгы вакытта: «Авырлы хатын-кызга ярамай икән», дигән сәбәп белән, камыр ризыклары пешерүдән туктаттым әле. Без бит өченче балабызны көтәбез. Малай! Исем эзләп арып беттем инде...

12 Сер түгел, берәр җиргә җыена башласак, без, хатын-кызлар соңга калучан.

– Шулай... Тирләп-пешеп бетәсез, кире чишенеп, чәй эчеп аласыз... Ә алар һаман әзер түгел! Аптырап, урамга чыгып китәсез. Ишекне дә бикләмичә: «Хәзер артыңнан чыгабыз», – дип калалар. Машина җылына, күрше-тирә белән күрешеп чыгасың – болар юк... Шалтыратасың. «Кире борылган идең, әйбер онытканбыз», – диләр... Бу – бөтен хатын-кызларга хас күренеш һәм ул аларга килешә. Ә киресенчә булса? Мин түгел, ә алар мине көтсә?

13 Хатын-кызлар еш кына... бүләк сайлауда ялгыша...

– Үткән 8 Март бәйрәме искә төште әле... Кичке эфирда эшләдем ул көнне. Ишек төбәндә, кыңгырауга баскач кына искә төште: чәчәк алмаганмын! Эштән чыккач, машинага утырдым да өйгә йөгердем – туктарга онытканмын. 8 Март – минем туган көнем дә. Өй тулы кунак... Гүзәлнең хәтта йөзгә дә үзгәрмәде. «Туган көннең белән!» – дип каршы алды ул мине. Күрәм: ул да, кызлар да бик нык әзерләнгәннәр. Үземне ул кичне бик нык уңайсыз хис иттем. Туганнар алдында читен булды – буш кул белән кайтып кергәнәмне барысы да күрде бит... Кунакларны озаткач, хатынымнан гафу үтендем. «Иң мөһиме: син янымда, миңа шул җитә», – диде ул. Дөрәс әйтә бит! Әйе, мин аңа тугры! Ә бу кечкенә бүләк түгел... Эшкә баргач, егетләргә дә сөйләп күрсәттем: «Шәп идея! Әйбәт бүләк! Моңы файдаланырга кирәк әле», – диделәр...

Тулысынча сайтыбызда: www.syuumbike.ru

Колакка жыл бәрсә...

Бүген сүзөбез урта отит турында барачак. Яшь әниләрне шактый хафага сала торган бу чир 3 яшькә кадәр балаларга иң еш куелучы диагносларның берсе. Республика балалар клиник хастаханәсенең лор бүлгә мөдире, югары категорияле табиб Елена ЛУЧКИНА әлегә чиргә житди карарга киңәш итә.

Урта отит – урта колакның инфекцияле ялкынсынуы ул. Әйткәнбездә, отит белән сабый балалар ешрак авырый. Нәниләрнең колак, авыз-борын куышлыгы анатомиясә үзенчәлекләре белән дә, иммунитетның әле ныгып житмәве белән дә бәйле. Өстәвенә, әлегә чорда балалар тамак, борын чирләрен китереп чыгаручы инфекцияләргә дә ешрак эләктәр. Ул микроблар, тамактан яки борыннан урта колакка жиңел генә үтеп кереп, ялкынсыну китереп чыгара.

Баланың колагы авыртуын кайдан белергә? Әле сөйләшә алмаган нарасыйлар үзләрен нәрсәдер борчыганы, билгеле, елап белдерә. Урта отит колак эчендә каты авырту тудыра. Ул әле басыла, әле көчәя. Авырту көчәйгән вакытта бала кисәк кенә кычырып елап жибәрә. Игътибар белән карасаң, ялкынсыну булган якта баланың муены да шешебрәк тора. Температурасы да күтәрелергә мөмкин. Авырткан колагына бармак белән басканда, бала тынычсызлана, башын кисәк тарта, елый. Колагының сызлавы күкрәк баласына имәргә комачаулый, ул имүдән баш тарта.

Табиблар урта отитның берничә стадиясен билгели.

Беренчәсе, кискен евстахиит – ишетү көпшәсенә лайлалы катламы ялкынсыну белән генә уза. Бу очракта пациент колак томаланудан, колак шаулаудан зарлана, авазларны начар иштергә мөмкин.

Икенче стадия – урта колакның катараль (шешенеп) ялкынсынуы. Әлегә стадиядә колак томаланып кына калмый, сызлый да.

Өченче стадия – урта колакның үлекле ялкынсынуы (колак пәрдәсенә бөтенләй саклана). Әлегә стадиядә бик көчле, хәтта түзеп тора алмаслык авырту башлана.

Дүртенче стадия – колак пәрдәсенә бөтенләй бозыла, кискен үлекле ялкынсыну башлана. Колактан үлек килә, ишетү сәләте кими.

Бишенче стадиядә ялкынсыну билгеләре кими, колак пәрдәсендәгә жәрәхәт жөйләнә.

Сабый сәбәпсез генә елый, башын боргалый, имүдән баш тарта икән, эти-эни моны игътибарсыз калдырырга тиеш түгел. Квалификацияле табиб дөвалаганда отит катлаулануларсыз

гына үтеп китә, баланың ишетү сәләтенә зыян килми. Әмма вакытында дәва билгеләнмәсә, төрле өзлөгүләр булуы ихтимал. Иң еш очрый торган өзлөгү – мастоидит. Аны инде өйдә генә дәвалый алмыйсың, стационарда ятып дәваланы, кайчак хәтта хирург ярдәме дә кирәк була.

Урта колак ялкынсынуын дәвалауда төрле төркемгә керүче препаратлар кулланыла. Болар: температура-ны төшерүче һәм сызлауны басучы дарулар, колак пәрдәсенә басымны киметү өчен борындагы тамырларны киңәйтүче тамчылар, антибактериаль препаратлар.

Авырган баланы төмәм сәламәтләнеп житкәнчә коендырмый торучы хәерле. Колагына су кереп, чирне яңадан кузгатырга мөмкин. Тән температурасы нормальләшкәнчә һәм отитның кискен чоры узганчы, урамга чыгудан да тыелырга кирәк.

Урта колак ялкынсынуының иң төп сәбәбе – баланың туңуы. Салкын жылда башлыксыз йөрү, кышкы-көзгә чорда баланың колаклары тиешенчә капланмау отитка китерергә мөмкин. Ләкин парадокс – жәйгә чәлләдә дә бу чир белән табибка мөрәжәгать итүчеләр кисәк арта. Еш кына балаларның елга-күлләрдә су коенуы белән бәйле була ул. Судагы бактерияләр урта колакка элгеп, ялкынсыну китереп чыгара. Иммунитеты ныгып житмәгән, тамак-борын чирләре белән еш авырый торган балаларга ачык сулыкларда чума-чума суда коенырга рөхсәт итмәскә кирәк.

Табиб кинәше

- Иң шәп профилактика – баланы чыныктыру;
- Баланың киеме һава торышына ярашлы булырга тиеш, үтәли жылда бала яланбаш йөрмәсен;
- Баланың борыны юешләнүне игътибарсыз калдырмаска! Ринит һәм тамак ялкынсынуы шулай ук отитка китереп житкерергә мөмкин;
- Сабый балалар колак тиешкеләренә төрле вак әйберләр тыгучан. Бу да отитның бер сәбәбе булып тора;
- Кайчак эти-әниләр, шаяртып, баланың колагына өрә, каты итеп колагыннан үбә. Болай иткәндә колак пәрдәсенә зыян килүе ихтимал.

Ясалма кояш: ярыймы, юкмы?

Ультрафиолетның тәсире файдалымы, әллә зыянлымы? Зыянлы булса, ни дәрәжәдә? Сүз дә юк, кояшта матур итеп каралган тәнгә бар да кызыгып карый. Әмма башкалар игътибарын жәлеп итәм, матур булам дип, кояш астында яту яки солярийга бару чыннан да кирәкме соң ул? Бу сорауга кардиолог, терапевт, Россия кардиология жәмгыяте һәм Евразия терапевтлар ассоциациясә әгъзасы Альбина ШАҢИДУЛЛИНА җавап бирә.

Солярийның зыяны хақында радиотелевидение сөйләп, газета-журналлар гел язып тора. Әмма кызынуның бу юлын сайлаучыларның үз туксаннары – туксан: солярийны яклап, мең дә бер дәлил китерәләр.

Шуларның берсе: имеш, солярий Д витаминны эшләп чыгарырга булыша. Бу чынлап та дөрөсмә?

Кояш һәрвакыт тәсир итеп тормаса да, аның булган кадәресе һәм әйбәт итеп тукланган очракта организмга кергән Д витаминны күпләр өчен җитә, гадәттә. Кояш тәсирендә организм эшләп чыгарган Д витаминны җитәрлек күләмдә булмый икән (әйitik, поляр районнарда яшәүчеләргә), бу дефицитны кызыну өчен махсус җиһазлар кулланмый да тулыландырырга мөмкин. Моның өчен ашаучу рационны гына үзгәртү дә җитә. Солярий ярдәмендә кайбер авыруларны дөваларга була дип исбатларга тырышу да бар.

Чынлыкта, кызыну өчен эшләнган махсус җиһазлар куллануны табиблар бары тик аерым очракларда гына тәкъдим итәләр. Ультрафиолет нурлар эшләп чыгара торган медицина приборлары белән дерматит һәм псориаз кебек тире авыруларын уңышлы гына дөвалыйлар. Әмма бу процедураларны бары тик квалификацияле белгечләр махсус медицина учреждениеләрендә генә үткәрә ала. Аларны кызыну өчен көйләнгән ниндидер салоннарда берничек тә ясарга ярамый. Бу приборларны өй шартларында куллану исә бөтенләй рөхсәт ителми.

СОЛЯРИЙГА ЙӨРЕРГӘ ЯРАТУЧЫЛАРГА НИНДИ КИҢӘШ БИРЕРГӘ БУЛА СОҢ?

Җавап гади һәм кыска – йөрмәскә! Тәннең каралуы – үзенә тәсир иткән нурларга организмның җавабы ул. Бер кешенең дә тән тиресе икенче берәүнекенә охшамаган, шуңа күрә солярийга йөрүнең ахыры ни белән төгәлләнәчәген алдан әйтү авыр. Сәламәтлек турында сүз барганда, үзегез кабул иткән процедураларның файдасы һәм зыяны турында ныклап уйлап бетерү кирәк. Зыяны мөмкин кадәр азрак булсын өчен, солярийга барып алдынан табиб белән киңәшләшү мәҗбүри.

Бөтендөнья сәламәтлек саклау оешмасының мәғлүмати бюллетенендә белгечләр хәбәр иткәнчә, солярийга йөрү аркасында Европада, АКШта һәм Австралиядә генә дә ел саен 10 мең кеше – меланома, 450 мең

кеше тиредәге башка төрле яман шеш авырулары белән чирли. Яман шеш авыруларыннан тыш та, солярий кеше организмына тагын шактый зур зыян сала әле. Ультрафиолет нурларның чамасыз күп тәсире (монда ясалма чыганаclarны гына күз алдында тотарга кирәкми. Урамда, кояш астында озак йөрүнең дә зыяны аз түгеллеген онытырга ярамый) тире төзелешендә үзгәрешләр китереп чыгарырга мөмкин. Болар – тән пешү, ярылу. Нәтиҗәдә – тире картая. Ультрафиолет нурлар аркасында тиредә коллаген таркала: җыерчыклар барлыкка килә, тире үзенең сыгымчалыгын югалта. Ультрафиолет нурлар күзләргә дә начар тәсир итә: күз ялкынсына, катаракта, фотокератит, фотоконъюнктивит кебек чирләр килеп чыга. Ультрафиолет нурлар артыграк тәсир иткәндә, иммун системасы какшарга, нәтиҗәдә, йогышлы авырулар эләктерү ихтималы үсәргә мөмкин.

КЕМНӨРГӘ СОЛЯРИЙГА БӨТЕНЛӘЙ ЙӨРЕРГӘ ЯРАМЫЙ?

Түбәндәге исемлеккә керүчеләр ясалма «кояш»тан беркайчан файдаланмаса тиешләр:

- тән төсе I һәм II төргә караучылар (аксыл тиреле);
- балалар;
- миңнәре бик күп булучылар;
- сипкелләре күп чыгучылар;
- бала вакытта кояш астында озак йөрәп, тәннәрен еш пешерүчеләр;
- организмда яман сыйфатлы үзгәрешләр булучылар;
- кояш астында йөрәп, тәне зарарланганнар;
- бу көнне косметика кулланганнар (алар тиренең ультрафиолет нурланышка сизгерлеген арттырырга мөмкин);
- нинди дә булса дару кабул итүчеләр (бу очракта әлегә дарулар ультрафиолет нурланышка сизгерлекне арттырамы-юкмы икәнән табиб белән киңәшәргә кирәк).

Позань салведь

Журналыбызның «Аш-су» сәхифәсендә яңа елдан – яңа проект! Бу юлы кунакка төрле милләт вәкилләрен чакырырга ниятлибез. Татарстанда 173 милләт яшәве билгеле. Ел буе аларның милли аш-сулары, йолалары белән таныштырып барырбыз. Сәхифәбезнең тәүге битләрен үт күршеләребезгә багышласак дөресрәк булыр кебек, «күрше хақы – Тәңре хақы», диләр бит.

Бүгенге кунакларыбыз – мордва дусларыбыз. Татарстанда 20 меңгә якын мордва халкы яши. Татарстан Халыклар дуслыгы йортында аларның милли автономияләре эшләп килә. Наталья САБИТОВА – әлегә оешманың җитәкчесе. Милләте белән – эрзя ул. Мордва халкы ике төркемгә: мукшы һәм эрзяларга бүленә. Телләре дә аерым: мукшы һәм эрзя телләре. Татарстанда яшәүче мордвалар җәй көне Балтай һәм Валда шинясы дип аталучы милли бәйрәмнәрен билгеләп үтә. Балтай – безнең республикада яшәүче мордваларда гына сакланып калган. Троица бәйрәменнән соң, урман буенда узучы бу бәйрәмнең нигезендә урман иясе аюга табыну ята.

Мордвалар гомер-гомергә яхшы аучылар, балыкчылар саналган. Шуңа да аларның милли аш-сулары күбрәк ит һәм балык ризыкларынан гыйбарәт. Сугым чорында һәр йортта селянка – терлекнең үпкә-бавырыннан куе аш әзерләнә. Кунак сые булып квас – поза санала. Поза кушылган салкын аш – позань салведь шулай ук һәр бәйрәмдә әзерләнә. Туй табынына да куялар аны, Яңа елны бәйрәм иткәндә дә... Хәл кертеп, организмны сафландырып җибәрүче позань салведьне безгә дә әзерләп карарга тәкъдим итә Наталья ханым.

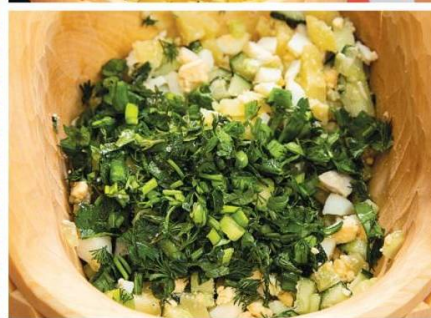
Фото: Ксения Богданова

Купак

(ингредиентлар чама белән генә алына)

- пешкән ит (сыер ите дә, тавыкныкы да ярый);
- кабыгы белән пешкән бәрәңге;
- пешкән йомырка;
- яшел кыяр;
- аш тәмләткеч үләннәр (суган, петрушка, укроп);
- квас;
- кибет каймагы;
- тәменчә тоз;
- лимон.

Эш барышы

- иң башта үләннәрне турап, тоз белән кушып куябыз – суты чыга торсын. Алай иткәндә, үләннәр тагын да хуш ислерәк була.
- Пешкән бәрәңге, йомырканы, итне һәм кыярны вак шакмаклап турап, зур савытка салабыз. Кыярның кабыгы каты булса, әрчесәң яхшырак. Яшел кыяр бул-

маса, тозлысын да кулланырга мөмкин.

- Туралган ризыкларның барысын бергә катнаштырып, квас агызабыз. Иң ахырдан туралган яшел үләннәрне кушабыз.
- Позань салведь берәз торса, тагын да тәмлерәк. Табынга аны каймак белән чыгарабыз. Яраткан кеше берәр телем лимон да сала ала.

Поза рецепты

Поза – мордва халкының иң популяр милли эчемлеге. Аны әзерләү өчен шикәр чөгәндерә кирәк. Чөгәндерне юып, чистартып, эре кисәкләргә турыйлар. Аз гына су салып, тәүлек бие сүрән мичтә томалап пешерәләр. Наталья Сабитова әбисенең чөгәндерне көздән үк күп итеп пешереп, киптереп куюын хәтерли. «Ул баллы сохари кебек бик тәмле була торган иде», – ди ул.

Мичтә пешкән чөгәндерне суытып, әзер солод (аны элек бүрттерелгән арпадан ясаганнар. Хәзер кибеттән әзерен генә алалар) һәм арыш оны кушып туглыйлар. Алты сәгатьтән сосла әзер.

Әзер сослага кайнаган су агызып, тагын бер кат кайнатып чыгаралар. Суытып, сөзәләр, күпертелгән чүпрә, аз гына арыш оны, берәз шикәр комы, колмак төнәтмәсе кушып, яхшылап туглыйлар. Позаны жылы урында алты-сигез сәгать төнәтәләр. Аннары, сөзеп, салкынча урында саклыйлар.

ПУШТАЗЬ АЛТ – мичтә пешкән йомырка. Гади генә бу ризыкны бәйрәмнәргә әзерлиләр. Йомыркаларны юып, корытып, табага тезәбез дә 3 сәгатькә 140 градустагы сүрән мичкә тыгабыз. Ул үзенә күрә бер тәм алып, матур көрән төскә кереп пешә.

ПАЧАТ – тары коймагы.

0,5 кг юылган тары ярмасына 1 стакан чамасы жылымса су салып, 4-5 сәгатькә бүрттерергә куялар. Бүрттерелгән тарыга 5 йомырка сытып, шикәр комы, тоз, 100 г йомшаган атланмай, 300 мл кайнар сөт һәм 5 аш кашыгы бодай оны кушып, яхшылап туглыйлар. Ахырдан гына күпергән чүпрә өстәп, 4-5 сәгатькә жылы урынга куеп торалар. торалар. Коймакларны үсемлек маенда пешереп, табынга атланмай белән майлап чыгаралар.

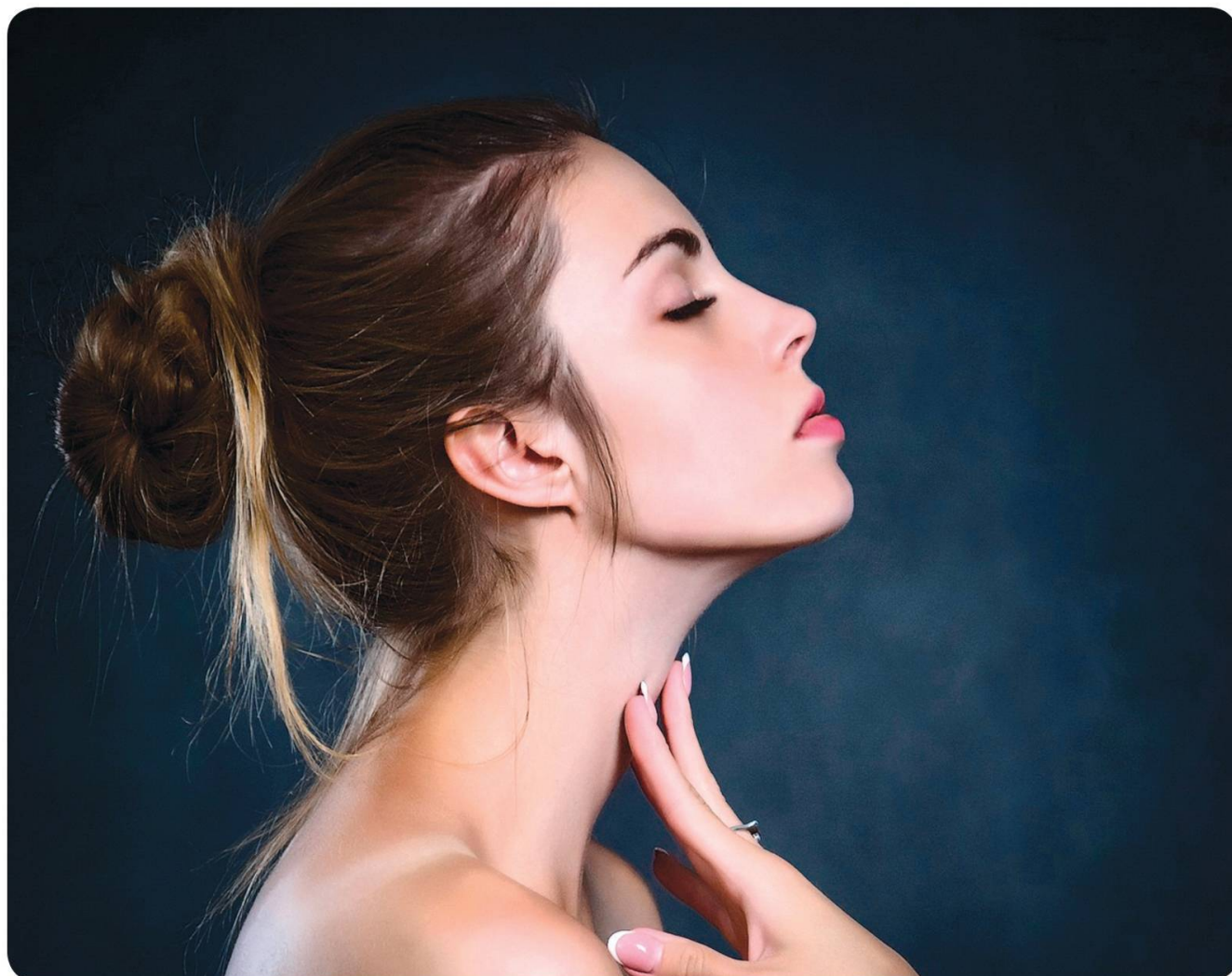

Фото: www.pixabay

Биоревитализация — яшәртү чарасы

Сез дә игътибар итәсез микән: йөзәнә генә карап, күпләрнең яшен билгели алмыйсың хәзер. Күп булса, утыз биштәдер, дигән кешеңнең инде күптән ул яшьне узганы ачыклана. Медицинадагы алгарыш, үзе артыннан косметологияне дә әйдәкләп, безгә әнә шулай яшьлекне озайту мөмкинлеген бирә. Косметология инде күптән биоревитализация, ботулинотерапия, лифтинг, мезотерапия дип сөйләшә. Колакка ят булган бу сүzlәр артында нинди матурлык чаралары ята икән? Без шушы аңлаешсыз сүzlәр белән аталган яшьлек-чибәрлек ысулларының нидән гыйбарәт булуын ачыкламакчы булабыз. Бүгенге темабыз – биоревитализация, ә әңгәмәдәшебез – табиб-косметолог, дерматолог Гөлназ ПЛЕХАНОВА.

Иң элек биоревитализация сүзенен ни аңлатканын ачыкыйк. Сүзен сүзгә тәржемә итсәң, «биотерелтү» дип дә әйтергә буладыр аны. Тирене эчтән дымландыру, тукландыру, яшәртү чарасы ул.

Биттә жыерчыклар барлыкка килүнең төп сәбәбе – яшь барган саен, организм гиалурон кислота-сын житәрлек күләмдә житештерми башлай. Бит тиресенең шома, тыгыз булуы нәкъ менә гиалурон кислота-сына бәйлә. Биоревитализация шушы житешсезлекне төзәтү өчен кулланыла да инде. Тиренең тону-сын күтәрә, сыгымалылыгын, шомалыгын кире кайтара торган препаратлар үтә нечкә энә ярдәмендә биткә кадала.

Алар төрле булырга мөмкин. Бит тиресенең торышына карап, кайсы препаратның кулайрак була-сын табиб билгели. Кайчагында чиста гиалурон кислотасын гына кадау да житә, тирене тирәннән дымландыручы һәм тукландыручы коктейльләр дә кулланыла. Аның составындагы микроэлементлар һәм пептидлар организмның эчке ре-зервларын уятып жиберә, картаю процессын тоткарлай, ирекле ради-каллардан саклай. Мондый проце-дурадан соң бит тиресенең төсә ма-турлана, жыерчыклар языла, кеше үз яшеннән күпкә яшәрәк күренә.

Биоревитализация ясату өчен яшь чикләре юк. Ул, әйткәнәмчә, бит тиресенең торышына карап билгеләнә. Кагыйдә буларак, яшь тирегә мезотерапия билгеләнә. Ул да бит тиресенә гиалурон кисло-тасы нигезендә ясалган коктейльләр

кертүдән гыйбарәт, ләкин мезотера-пия вакытында инъекцияләр тирән кадалмый. Житлеккән тирегә исә бит тиресен тирәннән дымландыру-чы биоревитализация нәтижеләрәк. Бу очракта тиренең картаюын тот-карлай торган компонентлар белән баetylган коктейльләр кулланыла.

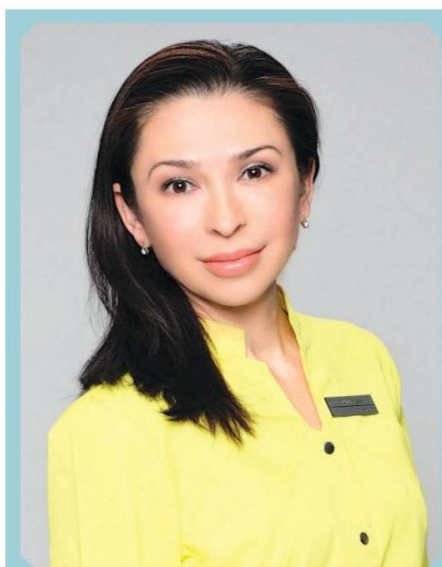
Процедура алдыннан ниндидер махсус әзерлек соралмый. Ләкин косметологта күптән булганыгыз юк икән, иң элек битне профессио-наль дәрәжәдә чистартырга кирәк. Бит тиресенең күзәнәкләрен ачу, тирене үле катламыннан арындыру, аның яхшырак сулавын тәэмин итү өчен кирәк бу.

Биоревитализацияне курслар белән ясатсаң яхшырак. Бер курс, гадәттә, өч-дүрт процедураны эченә ала. Процедура аралары – берәр ай. Аннары инде, тиренең торышы-на карап, елга бер-ике процедура да житә. Нинди препарат кулланы-луына карап, биоревитализациянең эффекты бер-ике айга кадәр бара. Укол урыннары исә берничә көннән төзәлә. Ләкин биоревитализация ясатканнан соң, ике атна кояшта кызынмаска, су керүдән тыелырга кирәк. Юылмаган кул белән бит тиресенә кагылудан сак булыгыз!

Әлеге процедуралардан соң нинди кремнар кулланырга мөмкин, дип сорыйлар. Өйдә кулланылуы кремнар бит тиресенә карап сайла-на. Аларны косметолог сайлашса яхшырак. Дөрес сайланган крем-ның нәтижәсе бар, әлбәттә, ләкин тирегә профессиональ тәрбия бул-маса, кремнардан гына мөмкинчә көтмәгез.

Искәрмә

- Процедура ясатырга бер көн кала, канны сыеклай торган препарат-лар эчүнә туктату сорала.
- Күрем вакытында биоревитализация ясатмый торырга кирәк, чөнки мондый көннәрдә кан сыеклана.
- Бит тиресе ялкынсынганда, герпес чыкканда, инфекцион авырулар белән авырганда бу процедураны ясатмыйлар.
- Теләсә кайсы медицина чарасы кебек үк, биоревитализацияне дә йөкле ханымнарга, бала имезгән аналарга ясатмый торырга киңәш ителә.
- Иң элек препаратка аллергия булу-булмауны тикшерү дә комачаула-мас.

**Табиб-косметолог, дерматолог
Гелназ ПЛЕХАНОВА киңәшләре:**

Бит тиресен тәрбияләүне космето-логка күренүдән башлагыз. Тиренең торышына карап, табиб тиешле про-цедураларны һәм өй шартларында тәрбияләү өчен косметик чараларны билгеләр.

Соңгы вакытта өй шартларында куллану өчен составында гиалурон кислотасы булган косметик чаралар-ны күп рекламалыйлар. Имеш, әле-ге кремнардан соң күзгә күренеп яшәрәсез. Кремнардагы, сыворотка-лардагы гиалурон кислотасы дерма-дагы (тиренең аскы катламнары) дымны саклаучы тышкы барьер тудырып, тиренең өске катламына гына тәэсир итә ала. Аларның соста-вындагы гиалурон кислотасы молеку-ласы күзәнәкара катламнар аша үтпә керә алмый.

Бит тиресе шәлперәйгән, соры төстә булса, аны бернинди кыйммәтле киёмнәр белән дә, яхшы аксессуар-лар белән дә яшереп булмый. Әгәр дә бит тирегез коры, көпшәк һәм вак жыерчыклар күренә башлаган икән, димәк, тиренең тирән катламында гиалурон кислотасы житешми.

Гел яшь һәм чибәр күренеп була һәм шулай күренергә кирәк тә. Моның өчен хәзер әллә нинди мөмкинлекләр бар. Үзегезне яраты-гыз һәм үзегез өчен вакытыгызны кызганмагыз.

*"Күңел" белән
күңелме яшик!*

БЕЗНЕ ТЫҢЛАГЫЗ:

Әр Чаллы 92,6 ҖМ, Мамадыш 103,9 ҖМ,

Буа 102,3 ҖМ, Биектау 100,2 ҖМ,

Арча 103,6 ҖМ

12+

Кучкар. Ай уңышлы булып. Үзегезне аңлауларын һәм теләктәшлек белдерүләрен тоярысыз. Кыюлык күрсәтүдән, авантюралардан курыкмагыз. Тәвәккәлләрнең «Йолдыз сәгәте» сугачак.

Үзгәбозау. Гармония чоры. Эшегездә куанычлы яңалыклар көтелә. Керемегез дә артачак. Гомумән, бу ай акча хәл-хәттөнән сөендерәчәк әле сезне. Язмыш сезгә ниндидер шанс бирә, кулдан ычкындырмагыз.

Игезәкләр. Белем алу, яңа эшкә өйрәнү, яңа дуслар табу өчен шәп вакыт. Яңалыктан куркырга кирәкми, тормышыгызга бүген кергән үзгәрешләр киләчәктә үзегезгә файда китерер.

Кысла. Сез актив, күп аралашсыз, күп эшлисез. Ниндидер яңа һөнәр яки яңа белем үзләштерергә туры килүе ихтимал. Бу берникадәр кыенлык тудырыр, аның каравы, нәтижәсе яхшы булып.

Арыслан. Рәхәт ай. Бар да үз жаена гына барыр. Башкаларның да фикеренә колак салырга һәм читләр мәнфәгатен кайгыртырга туры килүе бар. Монысы да сезнең файдага: абруегыз артачак.

Сәмбелә. Сәламәтлекне һәм рухи халәтне ныграк кайгыртырга туры килер. Ыгы-зыгылы, киеренкерәк чор көтелә. Әмма ай ахырына таба эш кимер, күптән көтелгән шатлыклы вакыйга булып.

Бизмән. Сәламәтлек тә, эш ягы да зарланырлык булмас. Файдалы очрашу яңа мөмкинлекләргә юл ачар. Зур әйбәрләр сатып алу, яңа эш башлау өчен уңай вакыт.

Чаян. Уңышлы ай. Дәвамлы танышлык яки дуслыкка нигез булырдай очрашу көтелә. Финанс ягын ныгытуның яңа юллары килеп чыгар. Бу үзегезгә дигән вакытны «урлау» булса да, күптәнге хыялларны чыңга ашырырга булышыр.

Укчы. «Ачык ишекләр» ае. Сезне ишетәләр, сезнең белән килешәләр, сезгә хөрмәт белән карыйлар. Тирәгездәгеләрне үзегезгә кирәгенчә хәрәкәтләндереп жибәрү өчен күкләр сезне тылсымлы көч белән бүләкли.

Кәжәмөгез. Тормышыгызда яңалыклар булып. Эшегезне яки тору урыныгызны алыштыру ихтималы зур. Тәвәккәллек – юлдашыгыз. Нинди генә үзгәреш булса да, уңыш үзе кулыгызга сикереп керәчәк.

Сукояр. Сез дәрәс юлда, һәм тиздән максатыгызга ирешәчәксез. Үзегез өчен бик тә әһәмиятле булган мәгълүмат ишетерсез, ул исә көч һәм ышаныч бирер. Кемнеләр якларга да туры килүе ихтимал.

Балык. Карьера үсеше һәм киләчәккә планнар корыр өчен яхшы вакыт. Зур көч сорый торган эшләрне 9 февральдән соң башкарыгыз. Йолдызларның торышы шул көннәрдә отышлырак.

КАРШЫЛЫКЛЫ ҺӘМ КАМИЛ ХАТЫН-КЫЗ

Бервакыт Адәм (г. в. с.) Аллаһ янына килеп, ялгызлыгыннан зарлана, үзенә тиң пар яралтуын сорый. Аллаһы Тәгалә хатын-кызны бар кылырга керешә. Иң төп сыйфатлар итеп, ул аңа зирәклең һәм гармония бирергә уйлый. Ләкин боларга ирешү өчен тормыш тәҗрибәсе кирәк булып чыга. Шунда Аллаһы Тәгалә мондый фикергә килә: зирәклең һәм гармониягә хатын-кыз яши-яши ирешәчәк, ә моңа ирешә алсын өчен, ул аны ясаганда Иҗат куллана.

Хатын-кызның чибәр дә, ягымлы да, нәфис тә, көчле дә, максатчан да булуын тели ул. Шуңа күрә һәрнәрсәдән аз гына берәр сыйфат ала. Нәфислек һәм сафлык өчен – чык тамчысы, ныклык өчен таштан аз гына катылык куша. Йомшаклык һәм сыгылмалылыкны – үзле балчыктан, жылылык һәм назны кояштан ала. Күгәрченнең юашлыгын, арысланның батырлыгын, тау ишәгенәң чыдамлыгын да өстәргә онытмый. Максатына ирешә алсын өчен, чишмәләренең ташны тишеп юл сабу үзлеген сала. Болын чәчәкләренең гадилеген, кошларның тылсымлы аһәңен, йолдызлы төннең серлелеген, аяз көннең ачыклыгын, күк гөмбәзенең тынлыгын, айның үзенә тарту көчен дә куллана. Чаялыкка – көчсезлек, кыюлыкка беркатлык өсти. Иң ахырдан «Таләпчәнлек» шешәсеннән ике тамчы кырыслык тамыза. Әле болардан соң да шактый урын кала. «Тагын нәрсә өстим икән», – дип баш вата Илаһи Илаһ. Уйлый-уйлый да, хатын-кызның үзенә дә иҗат иреге калдырырга була. Җан өрер алдыннан ул аңа ике зур талант: балаларына яхшы ана һәм иренә яхшы хатын булу сәләтен бүләк итә.

Хатын-кыз күзләрен ачып жибәрә. «Хуҗам мине ничек яралтты икән?» – дип, күлгә иелә. Сөйкемле бит-йөзеннән канәгать калып, эчке дөньясына бага һәм... елап жибәрә. «Мондый капма-каршы сыйфатлар белән ничек яшәрмен соң? Син ышандырган зирәклең юк бит алар арасында», – дип инәлә ул яралткан Хуҗасына.

«Анысына инде син үзең өйрәнәчәксең», – дигән җавап иңә аңар.

* * *

Әгәр дә Аллаһы Тәгалә хатын-кызның иренә хуҗа булуын теләсә, ул аны – баш сөягеннән, кол булуын теләсә, табан сөягеннән ясар иде. Яралтучы Хуҗабыз хатын-кызның иренә дус һәм тиң булуын теләгәнә, аны кабыргадан ясаган.

Аврелий Августин (354–430 елларда яшәгән христиан дине белгече).

Хатын-кыз ул – күлгә кебек. Артыннан барсагың, ул сездән кача. Әгәр үзегез аннан качсагың, артыгыңдан йөгәрәк.

Альфред Мюссе (1810–1857 елларда яшәгән француз шагыйре).

Хатын-кыз битендәге житешсезлекне – косметика белән, гәүдәсенең житешсезлеген – киём белән, ә акылы житмәвен акыллы ир-ат белән каплай.

Эдуард Севрус (1948 елда туган рус язучысы).

БУЯУЛАРДА — ХИСЛӘРЕМ

Картиналар үзбездә ияләшкән гадәти тормышка бөтенләй башка күз белән карарга булыша икән бит. Рәссам чынбарлыкны пумала һәм буяулар ярдәмендә күчереп кенә бирми, күргәннәрен үз йөрәге, үй-хисләре аша үткәреп, бөтенләй башка дөньяга – матурлык дөньясына алып кереп китә.

Резеда Юсупованың «Буяуларда – минем хисләрем» дип исемләнгән күргәзмәсенә барып, эшләре белән якыннан танышканнан соң, иң элек менә шул хакта уйландым. Ул – танылган рәссам, Казан халык сәнгате һөнәрләре техникумында укыта. Хыялый һәм романтик жанлы Резеда балачактан ук чәчәкләр ярата, табигатькә гашыйк, йорт хайваннарын аерым бер жылылык белән кайгырта һәм һәрвакыт рәсемнәр ясый. Уенчыларын бер түгәрәккә тезеп, принцесса булып уйный. Кызның гаиләдә иң өлкән бала булуы, әти-әнисе эштә чакта кечкенәләренә уйнатуы, рәсемнәр ясатуы киләчәктә аңа рәссам-педагог булып китәргә бер этәргеч бирә. Ижатчы педагог эше җиңелләрдән түгел, әлбәттә. Рәсем ясау тәҗрибәсен һәм балалар укытуы гармоник рәвештә бергә үреп, үз-үзен камилләштереп, Резеда ижатта яңача ачыла бара. Майлы буяулар белән ясалган пейзажлары, натюрмортлары, портретлары рәссамның киңкырлы талант булуын сөйли. Резеда Юсупованың соңгы еллардагы эшләре аерым бер кызыксыну уята. Жете төсләргә мулдан кулланып, милли колорит белән ясалган картиналар татар халкының тарихына һәм сәнгатенә багышланган. Натюрморт жанрында ясалган бер шөлкәм рәсемнәре шулай ук бик үзенчәлекле. Картиналарны карап йөргәндә шул аңлашыла: рәсем сәнгатенә мәхәббәт белән беррәттән, татар халкының мәдәнияте, тарихы белән кызыксыну да

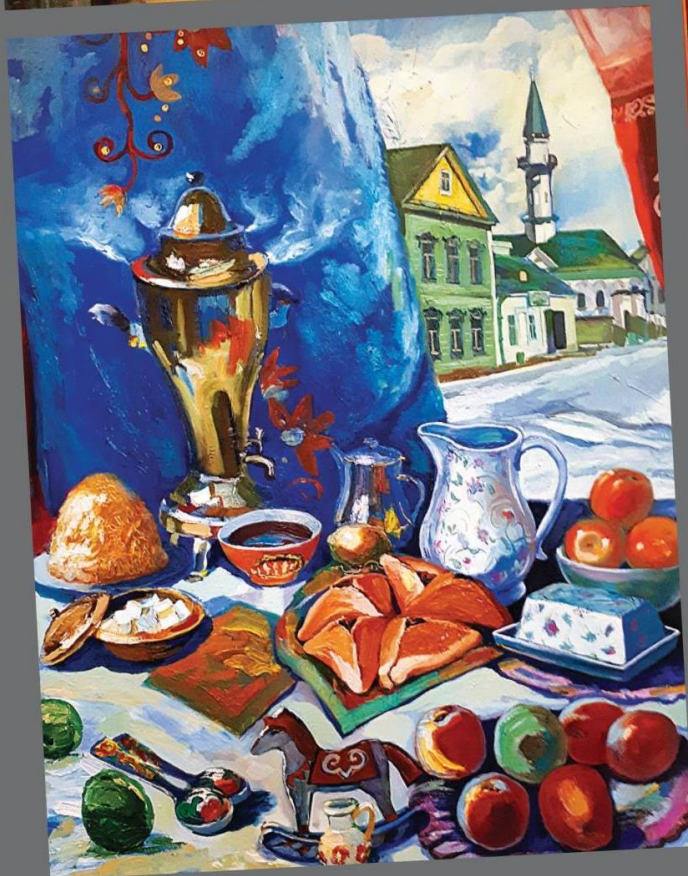
көчле рәссамда. Жылылык, хисләр, күзгә иркәләүче буяулар – бар да бергә кушылган ул картиналарда.

Рәсемне фән буларак укытуның үз системасын булдыру – Резеда Заһит кызының педагогик эшчәнлегендә үзе бер вакыйга. Сынлы сәнгать укытучыларының бик сирәге генә шулай рәсем ясаучыларның талантын ача ала. Укучылары арасында моңарчы гомердә кулына пумала тотмаган, мольбертның ни икәнен белмәгән кешеләр барын да онытмыйк. Нәкъ менә Резеда Заһит кызы дәрәсләренә йөрәп, аларда рәссам таланты уялды. Кайберләре хәтта укуларын югары уку йортларында давам итте. Бу уңышлары белән Резеда аеруча горурлана.

Ижади фикерләү һәрвакыт проблемалар куюдан башлана, аннары килеп чыккан проблемаларны чишү юлларын уйлый башлыйсың. Рәсем ясау буенча гадәти күнекмәләр бирү белән генә чикләнмичә, ул шәкертләрен профессиональ фикерләргә өйрәтә. Сөйләм – үй белән хәрәкәт арасында бәйләүче чылбыр булсын дип киңәш итә ул. «Беркайчан да сүзсез генә рәсем ясамагыз, теманы куя белегез», – дип кабатларга ярата Резеда.

Резеда ханымның педагогик эшчәнлеген анализлап карасаң, рәсем укытуның ни өчен югары кимәлдә башкарылуын ачыклау авыр түгел. Ул максатлар һәм бурычлар куеп, укыту материалының эчтәлеген фәнни нигезләп, дәрәсләрен төрле кызык формаларда үткәрә белә. Талантлы рәссам, тагын да талантлырак педагог Резеда Заһит кызы Юсупова укучыларын сәнгать дигән гүзәллек дөньясына алып кереп китеп, хыял, хисләр, матурлык, яктылык, төсләр телен аңларга өйрәтә.

Рәмзия КАШАПОВА

РЕЗЕДА ЮСУПОВА

2019 ЕЛДА ДИНИ БӘЙРӘМНӘР ҺӘМ ИСТӘЛЕКЛЕ КӨННӘР (һижри исәп буенча 1440–1441 еллар)

7, 8 март – мөселман календаренда изге саналган Рәжәб аеның беренче көне. Бу айда Ибраһим һәм Гайсә пәйгамбәрләрнең туган көннәре һәм башка истәлекле көннәр. Бу айда шулай ук кече хаж – гомрә хажы кылына.

2, 3 апрель – Мигъраж кичәсе. Мигъраж уразасы 100 көн ураза тотуга тиңләнә.

19, 20 апрель – Бәраәт кичәсе, ягъни «ләйләтүл-Бәраәт». Бәхет һәм һәртөрле уңышлар, изгелекләр иңә торган изге көн. Нәкъ шушы төнне Аллаһы Тәгалә, һәркемнең изге гамәле һәм догаларында ялварып сораган үтенечләрен исәпкә алып, кешеләрнең язмышы турында карар кабул итә.

6 май – изге Рамазан ае һәм Ураза башланган көн. Сабырлык вә рәхмәт ае. Ярлыкау һәм гыйбадәтне аеруча күп кылу, ураза тоту ае. Коръән иңгән ай. Бу шәрәфле айның һәр көне, һәр киче мөбарәк һәм кадерле.

21 май – Идел Болгарстанында ислам динен рәсми рәвештә кабул иткән көн (310 нчы – һижри, 922 нче милади ел).

31 май, 1 июнь – Рамазан аенда иң кадерле кичә – Кадер кичәсе. Кадер кичәсен рәсми билгеләү.

3 июнь – Рамазан аеның соңгы көне.

4, 5, 6 июнь – Гайдел-фитыр көннәре. Ураза гаете.

9 август – хаж башлана.

10 август – Гарәфә көне. Хаж кылучылар тарафыннан Мәккә янындагы Гарәфә тавына бару һәм тау итәгендә намаз уку.

11 август – Гайдел-Әдхә, Корбан гаете. Ураза тәмамлангач, нәкъ 70 көннән соң башлана торган корбан чалу бәйрәме. Ул өч көн дәвам итә. Бу көндә дә гае намазын уку ваҗиб.

12, 13, 14 август – Тәшрикь көннәре. Бу көннәрдә мөселманнар, фарыз намазларын укыганнан соң, Аллаһы Тәгалә ризалыгы өчен махсус догалар укыйлар.

31 август – 1441 ел – яңа мөселман елы һәм Мөхәррәм ае башланган көн. Хәерләр (зәкят) бирелә, изге гамәлләр кылына торган ай. Бу көнне Аллаһы Тәгалә игелек кылганнарның гөнаһларын ярлыкар, савапларын арттырыр.

8, 9 сентябрь – Гашура бәйрәме.

8, 9 ноябрь – Мәүлид бәйрәме. Иң зур бәйрәмнәрнең берсе – Мөхәммәд пәйгамбәр (с. г. в.) туган көн. Бу изге бәйрәм нәкъ бер ай дәвам итә. Ул көнне мәчетләрдә вагазьләр укыла, хәер (зәкят) таратыла.

Төзүчесе: хәҗи Абдулла ДУБИН.
Фото: Анна Арахамия.

Ирек мәчете. Казан.

4 612750 670028